

بعونہ تعالیٰ

انٹرمیڈیٹ کتب خانہ

مجوزہ سند کیٹ بری امتحان ۱۸۹۱ء
مؤلفہ

اویس المصطفیٰ خاں لودھی جناب لوی محمد امجد علی ایم آے پرنسپل سینٹرل کالج الہ آباد
باہتمام

بندہ بارگاہ اہل کمال الدین انجمن جناب لوی محمد محمدی الدین برسر اہل
گورنمنٹ مانی سکول الہ آباد

۱۸۸۹ء
لور مطبع انوار احمدی واقع الہ آباد مطبوعہ

دفعہ اول ... قیمت نامہ ... محصول ذمہ خدیا

فہرست انٹرمیڈیٹ کورس فارسی

صفحہ	نام کتاب	صفحہ	نام کتاب
	حصہ ششم		حصہ ششم
۱۰۱	انتخاب از سکندرنامہ	۱	انتخاب از گلستان سعدی
۱۴۱	رباعیات حکیم خیام	۱۵	از انوار سہیلی
۱۴۶	دیوان حافظ	۵۳	بہارستان جامی
۱۵۱	کلیات سعدی	۵۸	انشائی ابو الفضل
۱۶۱	قصائد عمرنی	۶۵	روزنامہ سفر شاہ ایران
۱۶۶	قصائد انوری	۷۵	سوانح عمری شیخ محمد علی
۱۶۱	قصائد قاضی		حزین
۱۹۵	قصائد مرزا ابوالحسن علی	۸۵	تقریظ مولوی امام بخش صہبائی
	قصائد مولانا	۹۱	کیمیائے سعادت

انتخاب انوار کمان سعد

بسم الله الرحمن الرحيم

منت خدای را عز و جل که طاعتش موجب قربت است و شکر اندیش
مزید نعمت - هر نفسی که فرد میرود و مدحیاست و چون بر می آید
تفریح ذات - پس در هر نفسی دو نعمت موجود است و بر هر نعمتی

شکر می واجب - ثلث

از دست و زبان که بر آید کز عده شکرش بدر آید
قوله تعالى: اِنَّكُمْ لَوَالِدَاؤُا دَاوُدَ شُكْرًا وَّ قَلِيْلٌ مِّنْ عِبَادِيَ
الشَّكُوْرُ "و طوع"

بنده همان به که ز تقصیر خویش عذر بدرگاه خدا آورد
ورنه سزاوار خداوندیش کس نتواند که بجا آورد
پاران رحمت بجایش همه رارسیده - و خوان نعمت بیدارش
همه جاکشیده - پرده ناموس بندگان بگشا و فاش ندرد - و
وظیفه روزی بخطای منکر نبرد - و طوع

اے کریمے کہ از خزانہ غیب گبر و ترسا و طیفہ خور دار
 دوستان را کجاکنی محروم تو کہ بادشمنان نظر دار
 قراش باد صبارا گفته تا فرش زمر دین بگسترد - و دایہ ابر بہار
 فرمودہ تابناک نبات را در مہ زمین بہرورد - و در خان را بخلہ
 نوروزی قباے استبرق نور بہرگز نہ - و اطفال شاخ را بقدر
 موسم ربیع کلاہ و شگوفہ بر سر نہادہ - عصا رہ نخلی بقدرت او شد فاد
 شدہ - و تخم خرمائے تبریت او نخل باسین گشتہ - و طعت
 ابر و باد و سہ و خورشید و فلک در کارند تا توانی بکف آری بظہل نخور
 ہمہ از بہر تو سرگشتہ و فرمان بردار شرط انصاف نباشد کہ تو فرمان
 در خبرست از سرور کائنات مفخر موجودات رحمت عالمیان - ضمیمہ

آدمیان تتمہ دور زمان - بیت

تَشْفِيعُ مَطَاعُ نَبِيِّكَ اَيُّمُ قَسِيمُ جَسِيمُكَ لَسِيْمُكَ وَسِيْمُ

بیت

بَلَغَ الْعِلْمُ اَبْكَامًا كَشَفَ الدَّجَى حَبَابًا
 حَسَنَتْ جَمِيعُ خِصَالِهِ صَلُّوا عَلَیْهِ وَآلِهِ

بیت

چہ غم دیوار است را کہ دارد چو تو پیشین چه باک از موج بحر آزا کہ باشد نوح کشتین

۵

۱۰

۱۵

که می که از بندگان گنهگار پریشان روزگار دست امانت بامید
اجابت بدرگاه خداوند جل و علا بر دارد- ایند تعالی درو نظر کند-
بازش بخواند- بار دیگر اعراض فرماید- بازش بتضرع و زاری بخواند-

حق سبحانه تعالی گوید- "يَا مَلَاِئِكَتِي قَدْ اسْتَحْيَيْتُمْ مِنْ عَبْدِي
وَلَيْسَ لَهُ غَيْرِي" "دعوتش را اجابت کردم و امیدش برآوردم"

که از بسیاری دعا و گریه بنده هست شرم دارم- پلیت
کرم بین و لطف خداوندگار گنه بنده کردست و او شرمسار

عاکفان کعبه جلالتش بتقصیر عبادت معترفند که "مَا عَبْدٌ نَاكَ حَقٌّ"
عِبَادَتِكَ "و اصفان حلیه جمالش بتجیر منسوب که "مَا عَرَفْنَاكَ
حَقٌّ مَعْرِفَتِكَ" قطعه

اگر کسی وصف افون پس بدیل از بی نشان چه گوید باز
اشقان کشتگان معشوقند بر نیاید ز کشتگان آواز

از صاحب دلان سرسجیب مراقبه فرد برده بود و در بحر مکاشفه
مستغرق شده- حالیکه از ان معاشرت باز آمد- یکی از محبان گفت

ازین بوستان که بودی چه تحفه کرامت کردی اصحاب را- گفت
بخاطر داشتم که چون بد رخت گل برسم دامنم پرکنم بدیه اصحاب را-
چون بر سیدم یوسه گلم چنان مست کرد که دامنم از دست برفت-

قطعه

ای مرغِ سحر عشق ز پروانه نیامد
کان سوخته را جان شد و آوانیامد
این دعیان در طلبش بخیر اند
کان که خبر شد خبرش باز نیامد

قطعه

ای برتر از خیال قیاس و گمان و دم
در هر چه گفته اند و شنیدیم خوانده ایم
و قتر تمام گشت و پایان رسید عمر
ما بچنان در اول مصف تو مانده ایم

ذکر محامد بادشاه اسلام تاکب ابوبکر بن
بن رنگی نورالدین

ذکر جمیل سعدی که در افواه عوام افتاده است و صیت بخش که در بیابان
زمین رفته - و قطب الحبيب حدیث که همچو شکر میخورند و رفته نشانی
که همچو کاغذ نرمی برند - بر کمال فضل و بلاغت او حمل نتوان کرد -
بلکه خداوند جهان و قطب دایره زمان و قائم مقام سلیمان و نادر
اهل ایمان تاکب اعظم مظفر الدین و الدین ابوبکر بن سعد رنگی ظل الله
فی ارضه رب الارض عنه و از جنه بعین عنایت نظر کرده است - و
تحسین بلیغ فرموده - و ارادت صادق نموده لاجرم کافه انام از خود

مواہم بحسبیت اوگر آئیدہ اند کہ الناس علی دین مملوکہم۔ رباعی
 نگہ کہ ترا بر من مسکین نظر است   آہنارم از آفتاب مشہور تر است
 لر خود ہمہ عیبها بدین بندہ در است   ہر عیب کہ سلطان بنیستند ہنر است

قطعہ

۵   گلے خوشبوی در حمام روزی   رسید از دست محبوبے بدستم
 بد گفتم کہ مشکے یا عیرے   کہ از بوسے دلآویز تو مستم
 بگفتا من گلے ناچیز بودم   ولیکن مدستے با گل نشستم
 کمال ہنشین در من اثر کرد   و گرنہ من بہان خالم کہ ہستم

نظم

اللہم متع المسکین بطول حیوتہم وضاعف ثواب عیالہم وحسناتہم وارفع درجۃ اوداعیہم وکلائہم وکرم علی
 اعدائہم وشنائہم بما تلی فی القرآن من آیاتہ وامین بکلام
 یارب واحفظ ولک۔ قطعہ

۱۵   لقد سعد الدنیایہ دام سعۃ   وآیدہ العالی بالویر النصر
 کذلک تشائ کینۃ ہو عرفنا   وحسن بکات الاوصیۃ کم البنا
 آیزد تعالی و تقدس خطہ پاک شیراز را بہبت حاکمان عادل و بہت
 عالمان عامل تازمان قیامت در امان سلامت نگہدار و۔ قطعہ
 علیم پارس اغم از آسیب دہریت   تا بر سرش بود چو تواسی سایہ خدا

امروز کس نشان نهد در بساط خاک
مانند آستانِ رت مأس من رضا
برست پس خاطر بچارگان - و شکر
بر ما - و بر خدای جهان آفرین جزا
یارب زیاده فتنه نگذار خاکِ پارس
چند آنکه خاک را بود و باد را بقا

در سبب تالیف کتاب

یک شب تامل ایام گذشته میکردم و بر عمر تلف کرده تا سَف می خوردم -
و سنگلاخه دل را با لباس آب دیده می سَتم و این بقیه مناسب حال خود
می گفتم - مثنوی

هر دم از عمر می رود نفس
چون نگه می کنم نمائند بس
لے که پنجاه رفت و در خوابی
مگر این پنجسوز دریا بے
خجل آنکس که رفت و کار زشت
کوس رحلت زدند و بار زشت
خواب نوشین با مدارِ حسیل
باز دار و پیاده را از سبیل
هر که آمد عمارت نو ساخت
رفت و منزل بدیگری پرداخت
وان دگر بخت همچین هوس
دین عمارت بسر نبرد کس
یار تا پایدار دوست مدار
دوستی را نشاید این خدار
ماده عیش آدمی شکم است
نابت درج می رود چه غم است
گر به بند و چنانکه نکشاید
گودل از عمر بکشد شاید

در کشاید چنانکہ نتوان بست   گو بشو از حیات دنیا دست
 چار طبع مخالف و سرکش   بر وزے بوند با ہم خوش
 گر یکے زین چار شد غالب   جان شیرین بر آید از قالب
 لاجرم مرد عارف کامل   نهد بر حیات دنیا دل
 نیک و بد چون سئی بیاید مرد   خنک آن کس کہ گوی نیکی برد
 برگ عیشی بگور خویش فرست   کس نیار در پس تو پیش فرست
 عمر برفت و آفتاب تموز   اندکے ماند و خواجہ عمر ہنوز
 لے تہید ست رفتہ در بازار   ترست پرنیاد رسمی دستار
 ہر کہ مزروع خود خورد بخوید   وقت خرمش خوشہ باید چید
 پسد سعدی بگوش دل بشنو   رہ چنین ست مرد باش و برو
 بعد از تامل مصلحت آن دیدم کہ دشمن عزلت نشینم و دامن صحبت ہم
 چینم و دفتر از گفتار ہائے پریشان بشویم و سن بعد پریشان گویم طبت
 بان بریدہ بکنجی شستہ ہم دیکم   بہ از کسی کہ نباشد زبانش اندر حکم
 از دوستان کہ در کجاوہ ہم نشین من بودے و در حجرہ حلین ہم
 دور آمد چند آنکہ نشاط ملاعبت کرد و بساط مداعبت گستر و جوش
 دسر از انوسے قعدہ برنگر فتم بخیدہ نگہ کرد و گفت - قطعہ
 ت کہ امکان گفتار ہست   بگوئے برادر ملاطف و خوشے

که فردا چه یک اجل در رسد بحکم ضرورت زبان در کنش
کسی از متعلقان منش بر حسب واقع مطلع گردانید که فلان عزم کرده است
دنیت جزم - که بقیت عمر معتکف نشیند و خاموشی گزیند - تونیز اگر توانی
سر خویش گیر و بجانب پیش - گفتا بعزت عظیم صحبت قدیم که دم بر نیام
و قدم بر نذارم مگر آنکه که سخن گفته شود بعات مالوف و طریق معروف
که آزر دهن دل دوستان جہلست و کفارت پیمان سهل - خلاف را چه
است و عکس را سے اولی الالباب ذوالفقار علی در نیام و زبان سحر

در کام - قطعه

زبان در دهن خردمند صیبت کلید و گنج صاحب بهنر
چو در بسته باشد چه داند کسی که جوهر فروش است یا پیلور

قطعه

اگر چه پیش خردمند خاموشی است بوقت صلحت آن به که در سخن کوشی
و چیز طیر عقلست دم فرو بستن بوقت گفتن و گفتن بوقت خاموشی
فی الجمله زبان از مکالمت او در کشیدن قوت نداشتیم - و روی از محادثت
بگردانیدن مروت نداشتیم که یار موافق بود و محب صداق بیست
چو جنگ آوری با کسی در ستیز که از روی گزیت بود یا گریز
بحکم ضرورت سخن گفتیم و تفریح کنان بیرون رفتیم - و فصل بیکیه حوله

برو کر میرہ بود و آوان دولت در رسیدہ قطعہ

اول اروی بہشت ماہِ جلائے بلبِل گویندہ بر منابرِ قُضبان
بر گلِ سسَنخ از خمِ افتادہ لآلے ہچو عرق بر عذارِ شاہِ غضبان
شب را بوستان با یکی از دوستان اتفاق بیت افتاد موضعِ خوش و
خرم۔ و در خُتانِ دلکش و در ہم گفتی کہ خردہ مینا بر خاکش ریختہ و عقدِ زیا

از تانکُش آویختہ قطعہ

روضۂ ماءِ بھری ہا سَلَسَاں دُکھِ سَجَّح طَیْرِ ہا سَوَدُون
آن پراز لالہ ہا سَ رنگارنگ دین پراز میو ہا سَ گوناگون
باو در سایہ و در خُتانِش گسترانید فرشِ بوسلُون
ابا مادان کہ خاطر باز آمدن بررامی شستن غالب آمد دیدش دہنی
گل در بچان و سنبل و ضمیران فراہم آوردہ و آہنگِ رجوع کہ وہ گفتم
با بوستان را چنانکہ دانی بقائے و عہدِ گلستان را و فائی نباشد۔
او صیانِ گفتہ اند ہر چہ نیاید بستیگی را نشاید۔ گفتا طریقِ چیتِ گفتم برا
نہ بہتِ ناظران و فصحتِ حاضران کتابِ گلستان تو انمِ تصنیف کردی
کہ باو خزان را بر ورقِ او دستِ تطاول نباشد و گردش زمانِ عیش

بعیش را بطیش خریف مبدل نکند۔ نظم

کا آیت ز گلِ طیبۃ از گلستانِ من بیرون رفتی

گل بهین به نجر و زوشش باشد وین گلستان همیشه خوش باشد
 حالیکه من این حکایت بگفتم دامن گل بر خفت و در دهنم آویخت که اگر بگویم
 اِذَا وَعَدَ وَفَى فصل دوم همان روز اتفاق بیاض افتاد در حسن
 معاشرت و آداب مجاورت در لباسی که متکلمان را بکار آید و مترسلان را
 بلاغت افزاید فی الجمله هنوز از گلستان بقیتی مانده بود که کتاب گلستان
 تمام شد - والله اعلم و حکم بالصواب

ذکر پادشاه جهان حسین بی بکرین نورانی

و تمام نگاشته شود بحقیقت که پسندیده آید در بارگاه جهان پناه سایه کردگار
 پر تو لطف پروردگار و دوزخ زمان و کف امان المؤمنین السَّمَاءُ
 الْمَنْصُورُ عَلَى الْأَعْدَاءِ عَصَدَةُ الدَّوْلَةِ الْقَاهِرَةِ سِرَاجُ الْمِلَّةِ الْبَاهِرَةِ
 جَمَالُ الْأَنْامِ مَفْخَرُ الْأَسْلَامِ سَعْدُ بْنُ أَنَاكَ الْأَعْظَمُ شَهْنشَاهُ الْعَظِيمِ
 مَالِكُ رِقَابِ الْأُمَمِ مَوْلَى مُلُوكِ الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ سُلْطَانُ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ
 وَارِثُ مُلْكِ سُلَيْمَانَ مُظَفَّرُ الدِّينِ أَبُو بَكْرٍ بْنُ سَعْدِ بْنِ زَيْدِ بْنِ
 أَقْبَاهُهَا وَصَاعَفَ إِجْلَالَهُمَا وَجَعَلَ إِلَى كُلِّ خَيْرٍ مَالَهُمَا بَكْرُشَا

خداوند می مطالعه فرماید قطعه

که اتفاقات خداوندیش بیار آید نگار خانه چینی نقش از رنگ

امید هست که روی ملال در نکشد
ازین سخن که گلستان بخای زنگیست
بی انحصوس که دیباچه بهایونش
بنام سعد ابو بکر سعد بن زنگیست

تذکره میر فتح الدین ابی بکر بن ابی نصر طال الشیعه

و یکبر و دس فکین از بیجالی سر بر نیارد و دیده یاس از پشت پای خجالت
بر ندارد - و در زمره صاحب نظران متجلی نشود مگر آنکه که متجلی گردد و بزیو قبول
امیر کبیر عالم عادل مظفر و منصور ظهیر سر ریاد طنت مشیر تدبیر ملکوت گفت
الفقر ملاذ الغریا مربی الفضلا محب الاتقیا افتخار آل پارتین الملک
ملک انخواص باریک فخر الدوله والدین غیاث الاسلام و المسلمین حمزه الملک
و السلاطین ابی بکر بن ابی نصر طال الشیعه و اجل قدره و شترج
صدّره و ضاعف آجره که ممدوح اکابر نایب است مجموع مکارم اخلاق -

عشر

سایه عنایت دوست
گنیش طاعتت و دشمن دوست
سائر بندگان و حواری خدمتی معین است که اگر در اداسه برخی
ازان تهاون سمسار روادارند در معرض خطاب آیند و در محل عتاب
مگر برین طائفه در ایشان که شکر نعمت بزرگان واجب است و ذکر جمیل
نخیر و ادای چنان خدمت در حد فطرت اولی تر است که در حضور

این تبصیح نزدیست و آن از تکلف دور - با جابت مقرون باد - قطعه
 پشت دوتامی تنگ راست از خرمی   تا چو تو فرزند زاده مادر ایام را
 حکمت بخت اگر لطف جهان آفرین   خاص کند بنده مصلحت عام را
 دولت جاوید یافت هر که نگویم نیست   که عشقش ذکر خیر زنده کند نام را
 وصف ترا گر کند در کند اهل فضل   حاجت مشاطه نیست روی دلارام را

ذکر تقصیر خدمت موجب اختیار عزت

تقصیر و تقاعذ یکدیگر در مواظبت خدمت بارگاه خداوندی میرود و بنا بر آن است
 که طائفه از حکمای هندوستان در فضائل بزرگچهر سخنان می گفتند با خبر
 جز این عیش ندانستند که در سخن گفتن لطیف است یعنی در رنگ بسیار میکند
 مستمع را بسی منتظری باید بود تا او سر تقریر سخنی کند - بزرگچهر بشنید گفت
 اندیشه کردن که چگونه به از پیشانی خوردن که چرا گفتیم - خط

سخندان پرورده پیر کهن   بیندیشد انگه بگوید سخن
 مزن بے تامل بگفتار دم   نگو گوے اگر در گم
 بیندیشد انگه برادر نفس   وزان پیش از
 بنطق آدمی بهتر است از دواب   دواب از

تلفیف در نظر اعیان حضرت خداوندی عز و جل

و مرکز علمای قبح اگر در سیاق و سبب سخن دلیری کنم شوخی کرده باشم و بیعت است
مزاجات بحضرت عزیز آدرود - و ششبه در بازار جوهریان جوی نیز زد -
و چرخ غم پیش آفتاب پرتو می ندارد - و مناره بلند بر دامن کوه اوند

پست نماید مثنوی

هر که گردن بدعوای افرازد   خویش را بگردن اندازد ۵
سعدی افتاده است و آزاده   کس نیاید بجنگ افتاده
اول اندیش و انگلی گفتار   پای پیش آمدت و پس دیوار
تخلی بنده من دلی نه در بستان   شاید من دلی نه در کنعان
لقمان را گفتند حکمت از که آموختی - گفت از نابینایان که تا جا می
نه بیند پای نهند - قَدْ لَمْ يَخْذُ مَوْجَ قَبْلَ الْوَلُوجِ مصراع
۱۰ مردیت بیازماید و انگه زن کن و قطع

گر چه شاطر بود و خرد و سبب جنگ   چه زند پیش باز روین جنگ
گر به شیر است در گرفتن موش   لیک موش است در صاف پلنگ
اما با اعتماد و دست که چشم از عواید زیر درستان بپوشند - و در افشای
۱۵ جرائم کمتر آن نکوشند - کلمه چند بطریق اختصار از نوادر و امثال و
شعر و حکایات و سیر ملوک ماضی رحمه الله درین کتاب درج کردیم - و
برخی از عمر گرانمایه بروی - موجب تصنیف کتاب این بود - و با این

التوفیق - قطعہ

بماند سالہا این نظم و ترتیب   ز ماہر ذرہ خاک افتادہ جائے
 غرض نقشی ست کز مایاد ماند   کہ ہستی را نمی بینیم بقائے
 مگر صاحب دلے روزے رحمت   کند در کار درویشان دعائی
 آسمان نظر در ترتیب کتاب و تہذیب   ایجا ز سخن را مصلحت
 دید تا برین روضہ غنا و حدیقہ غلبا   را چون بہشت بہشت باب اتفاق
 افتاد۔ ازین مختصر آمد تا بملالت ناسجام۔   وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالصَّوَابِ
 وَالِیْہِ مَرْجِعُ الْکُلِّ

انتخاب از انوار سہیلی

باب سیم در منافع موافقت دوستان و معاضدت ایشان

را می گفت برین را که شنیدم داستان دوستان کہ بسی غمازی می نمود
کار ایشان بعد اوت انجامیدہ بیگناہی بقتل رسید و این دو لغات
سکافات آن غذا رفتہ انگیز بوسے رسانید اکنون اگر وقت اقتضا کند
بیان فرماید حالت دوستان بیکدل و کجبت و برخوردن ایشان از نعل
محبت و مودت و در دفع خصمان ہم پشت و یکدست بودن و رضا
دیگری را بر رضاے خود تقدیم نمودن۔ برین گفت قطعہ

اے خسرو زمانہ کہ از روی محبت   مسند فراز گنبد انضر نہادہ
با و ابلق سپہ ترا رام کن ظفر   صد داغ جبین نہ و خور نہادہ
بدانکہ نزد خردمندان کامل الذات و ہنرمندان ستودہ صفات ہیچ
نقدے گرانمایہ تر از وجود دوستان مخلص و ہیچ درجہ بلند پایہ تر از

حصول یاران خالص نیست۔ ہیچ
ز آنکہ در آفاق زیر ناپیر   ہیچ کس از یار ندارد گنیر

و هر آئینه جمعی که سکه محبت ایشان در دار الضرب اخلاص بسکته
 و فاداری آرایش یافته و نهال مودت شان در روضه اختصاص
 بر شمع یکجستی در ضایعوی پرورش پذیرفته - راحت روح و مد فیض و
 قفوح اند و فائده و دستان بسیار و منفعت ایشان بیشمار است از جمله
 آنکه در ایام دولت و مودت و محبت و معاشرت باشند و در زمان
 نکبت طریقه معاونت و وظیفه همراهی و نظایر تسلوک دارند قطعه
 یاریدست آنکه بس یکس است هر که مراد را بجهان یار نیست
 زمین همه نعمت که درین عالم است هیچ به از یار وفادار نیست
 و از جمله حکایات که در باب یاران یکدل و دستان هم پشت بر صفات
 تواریخ ثبت کرده اند حکایت زاغ و موش و کبوتر و سنگ پشت و آهو
 بغایت مثلی روشن و قصه شیرین است - راستی پرسید که چگونه بودست آن -
 حکایت بر همین گفت آورده اند که در ناحیت کشمیر موضعی دلیزیر
 و مرغزار بی نظیر بود چنانچه روی زمینش از کثرت ازهار مانند
 صحن آسمان آراسته بود و از عکس ریاحین عطر نیزش پر زراغ
 چون دیم طاووس نمود و همیشه نوی

زهر سوخته چون آب حیوان   چرخ لاله هر جانب فروزان
 بنفشه رسته و سبل و میده   نسیم صبح جیب گل دریده

شقاق بریکے پایستاده چو بر شاخ زمر و جام با ده
 سبب آنکه در آن مرغزار شکار بسیار بود صیادان آنجا آمد و شد
 بیشتر کردندی و پیوسته همت صید و خوش و قید طیور دام حیل گسترند
 آن بیشه زانگی بر درختی بزرگ آشیانه گرفته بود و از صفح
 ۵ من نهال نکتہ حُبِّ الْوَطَنِ مِنَ الْإِيمَانِ مطالعه کرده روزی
 درخت نشسته زیر و بالامی نگریست و براست و چپ نظر
 ناگاه صیادے دید که دامی برگردن و توبره بر پشت
 روست تجلیل هر چه تمامتر روسے بدان درخت نهاده می آید
 زانغ تیرسید و با خود گفت - قطع

۱۰ من راجه افتادست که بدین اضطراب سے آید
 یست کز چه سبب این چنین باشتاب می آید
 و ممکن که بقصد من کمر بسته باشد و برای صید من تیر تدبیر در کمان
 تیر ویر پیوسته و حالا خرم اقتضای آن میکند که جان نگاها دارم
 می نگرم - مصرعه تا به بینم که چه از پرده بردن می آید
 ۱۵ زانغ در پس برگ متواری شده دیده ترصد بر گماشت - و صیاد
 بپای درخت آمده دام باز کشید و دانه چند بر بالای آن پاشیده
 در کمینگاه نشست - ساحتی بر آمد فوجی کبوتران در رسیدند و سر دار

ایشان کبوتری بود که اورا مَطْوَقَه گفتند و با ذہنی روشن و
 زیر کی تمام و فہمی کامل و حدسی قوی و این کبوتران مبتا بحت اور
 مہمات نمودند و بمطادعت و ملازمت اور افتخار کردند و
 روزگار در خدمت او کہ سرمایہ صلاح و پیرایہ فوز و فلاح بود بسر بردند
 چند انکہ چشم کبوتران بردانہ افتاد آتش گر سنگی شعلہ زدن گرفتہ عنان
 اختیار از کف اقتدارشان بیرون برد۔ مَطْوَقَه از روی شفقتی کہ مہتران
 بر کبوتران لازم است۔ ایشانرا بجانب تامل و تاقی میل داد و گفت

نبرد

نزد او حرص تحصیل سوی دانہ مرد ہوش باش کہ دہیست زیر پر دانہ
 جواب دادند کہ اسے مہتر کار ما با مضطر رسیدہ و مہم بغایت اضطراب
 انجامیدہ۔ با حوصلہ تہی از دانہ و دلی مہتر از اندیشہ مجال استماع نصیحت
 و محل ملاحظہ عاقبت نیست۔ و بزرگان گفتہ اند۔ **یلت**

گر سنہ بر بلاد لیسر بود زان کہ از عمر خویش سیر بود
 مَطْوَقَه دانست کہ آن حریصان دانہ جوے را یکمہر و غفلت مقید
 نتوان ساخت و بر سن ملامت از چاہ غفلت و جہالت بر نتوان کشید۔

یلت

ہر کہ در بندگی حرص افتاد مشکل از بند او شود آزاد

خواست تا از ایشان کناره کرده بگوشه بیرون رود - قائد قضا کردن
 او را بزنجیر تقدیر بسته جانب دامن کشید - مصرعه
 بی بصر من میروم او میکشد قلاب را - آلفه مجموع آن کبوتران
 یکبار احتیاط را بر طرف نهاده فرود آمدند - دانه چیدن همان بود و
 در دام صیاد افتادن همان - مطوقه فریاد بر کشید - نه با شما گفتم که
 عاقبت شتاب کاری ناستوده است و بی تامل در کارها شروع کردن
 ناپسندیده - فرد

طریق عشق پر آشوب و آفت ایل - بقیه آنکه درین راه با شتاب رود
 حیرت و خجالت بر کبوتران مستولی شده دم در کشیدند و صیاد از کمین گاه
 بیرون آمده با شادی تمام دوان شد - تا ایشان را در قید ضبط و
 ربط آورده بمنزل خود مراجعت نماید - کبوتران را که چشم بر صیاد افتاد
 با اضطراب درآمدند و هر یک از ایشان در خلاصی خود کوشیده پربال
 میزدند - مطوقه گفت ای یاران شما هر یک در نجات خود سعی می نماید
 و از خلاصی دیگر بیدمان تغافل می ورزید - مصرعه

چنین مانده شریار ان است - درند هب محبت فتوی بر آن است
 استخلاص یاران را از خلاص خود مهم تر دانستند - چنانکه گویند وقتی که
 دو رفیق با یکدیگر در کشتی نشسته بودند ناگاه در نزدیکی ساحل آن کشتی

بشکست هر دو در آب افتادند - ملاحمی از کنار دریا خود را در آب فلکند
و عزم کرد که یکے از ایشان را بگیرد بهر کدام که میل کردے فریاد برآورد
و گفتے - یلیت

که اسی پیراندرین گرداب تشویر مرا بگذار و دست یار من گیر
و اگر شمارا قوت آن نیست که حیات یار را بر زندگانی خود ترجیح نماید
و نجات او را از سنگاری خود بهتر شمرید - بارے همه بطریق معاونت
و موافقت قوتی کنید تا باشد که برکت این دفاق و اتفاق دام
از جایی برگرفته شود و ما همه را نجاتی یابیم - کبوتران فرمان بجای
آورده همه در قوت متفق شدند و بدان حیلت دام را برکنده سر خود
گرفتند - صیاد با وجود اینحال بر پے ایشان می دوید و با امید آنکه آخر
در مانند و میفتشد - دیدہ در میزد و دوشته میرفت - زلاخ با خود اندیشه کرد
که مدتهاے مدید باید تا چنین صورتی عجیب از کتم عدم بعرضه وجود آید
و من از مثل این واقعه ایمن نیستم - اولی آنکه برابر ایشان شتافه معلوم
کنم که عاقبت کار ایشان بچه انجامد - و آن تجربه را ذخیره روزگار خود
ساخته در وقت احتیاج بکار برم - **فرد**

بروز تجربه روزگار بهره بگیر که هر دفع حوادث ترا بکار آید
نسخه در پی ایشان پرواز کرد - مملوقه با قوم خود دام را بر داشته

می پرید و صیاد در حص شوخ چشم دیده در ایشان گماشته راه می پیود
 مظلومه چون دید که هنوز صیاد و پرپی ایشانست و قوت طامسه در حرکت
 آمده او را بر آن میدارد که از پاسه نه نشیند تا ایشان را بدست
 نیارد. روی بیاران کرد و گفت این سینه روے سجد تمام کمر بقصد ما
 بر بسته است و در پی قتل ناشسته و تا از چشم او ناپدید نشویم دل از ما
 برنگیرد صواب آنست که بسوے آبادانی هاسیل کنیم و بجانب باغها
 و درختها پرواز نماییم تا نظر او از ما منقطع شود و نو میدخلت زده باز
 گردد. کبوتران بر طبق اشارت او راه بتافتند و از جانب دشت و
 صحرا بطرف عمارات شتافتند. صیاد چون ایشانرا ندید بحسرت تمام
 باز گردید. و زان همچنان میرفت تا کیفیت خلاصی ایشان معلوم
 کند و آنرا برای دفع همان واقعه و علاج همان حادثه ذخیره سازد
 تا بمضمون السَّعِيدُ مَنْ وَعِظَ بِغَيْرِهِ کار کرده باشد قطعه
 غافل آنست که در تجربه نفع و ضرر از حریفان دگر بهره خود بردارد
 هر چه دانست که آن نفع رسد بستاند و آنچه از وی ضرری فهم کند بگذارد
 کبوتران از دغدغه صیاد این شده در وجه استخلاص خود بمظلومه رجوع
 نمودند و آن خردمند راست تدبیر بعد از تفکر و تدبیر جواب داد که را
 من چنان اقتضا میکند که بی معاشرت یار و فاراد ازین هسلکه روی

نجات نیست۔ مصرعہ بی ہمر ہے این راہ بستر نتوان برد
درین نزدیکی موشے است زیرک نام از دوستان من بزیادتی وفا
اختصاص یافته در آئین مروت از سایر یاران و ہواداران برتر آمدہ

بلیت

رفیقِ مخلص دیار وفا دار کہ در یار سے نذر دجز وفا کا
یگمن کہ بہد و گامی او ازین بند رہائی رونماید و ازین مخاطره خلائی
دست دہر پس بوی را نہ کہ مسکن موش در وی بود فرو آمدند و نزدیک
سوراخ اورفتہ حلقہ در ارادت بجنبا نیندند۔ صدای مطوقہ بگوش زیرک
رسید۔ بیرون آمد و چون یار خود را بستہ بند بلا دید جوی خونابہ از چشمہ
چشم بر صفحہ رخسارہ روان ساخت و آہ در آلود از جگر سوختہ با وج
سپہر کہو در سانید و گفت۔ مثنوی

چہ حالت اینکہ می بینم چہ است درین حالت شکیبائی محال است
من امی یاران چسان فارغ نشینم چو یارِ خویش را بربند بینم
آے یار عزیز و اے رفیقِ موافق بکدام حیلہ درین بند اقتادی و یکہ
سبب بدین رنج گرفتار شدی۔ مطوقہ جواب داد کہ انواع خیر و شر
و اصنافِ نفع و ضرر با حکام قضا و قدر باز بستہ اند ہر چہ کاتبِ ارادت
در دیوانِ ازل بقلمِ مشیت بر صفحاتِ احوالِ مخلوقات کشیدہ لایست

که در عرصه وجود بجلوه آید و احترام و اجتناب اذان بیچ فائده ندهد و هر
 قلم تلخی و شیرینی اسی پسر رقتست اگر ترش بنشیننی قضا چه غم دارد
 و مرا قضای ربانی و تقدیر یزدانی درین ورطه هلاک انگند و دانه را
 بر من و یاران من جلوه داد- و با آنکه ایشانرا از بسکی و ثواب زدگی
 منع میکردم و بر تهنگ و ترک احتیاط ملامت مینمودم دست تقدیر پُر
 غفلت در پیش دیده بصیرت من نیز فرو گذاشت و عقل روشن رای
 و خرد و درین مراد در حجاب تیره جهالت و نادانی باز داشت و جمله
 بیکبار در دست محنت و چنگ بلیت گرفتار شدیم- موش گفت آ
 عجب که چو نتوزیر که با اینهمه خرم و دور بینی با نازله قضا مقاوست
 ۱۰ نتواند کرد و تیر تقدیر را بسپر حیل و تدبیر رد نتواند ساخت- مبطوقه گفت
 اسی زیرک ازین سخن در گذر که کسانیکه بقوت و شوکت و عقل و بصارت
 از من بیش اند و بجاه و مال و فضل و کمال از من بیش با تقدیر ازلی
 نتوانند کوشید و از قضای لم یزلی سر نتوانند کشید- کاتر آد بقضائیه
 و کلام حقیب حکیم چون حاکم نافذ الامر قضا سلسله ارادت و جنبان
 ۱۵ ماهی را از قعر دریا بفضای هوا رساند و مرغ را از اوج هوا بفضای
 زمین نشاند و بیچ آفریده را در امر قضا و قدر چاره نیست جز تسلیم
 درضا- ششوی

گر شود ذراتِ عالم پیچ پیچ   با قضا می آید می پیچ اندو پیچ
چون قضا بیرون کند از چرخ سر   عاقلان گردند جسمه کور و کر
ماه بیان افتند از دریا بیرون   دام گیر و مرغ پران راز بیون
این قضا باد است سخت و تند خو   خلق چون خس عاجز اند و پیش او
و بساید دانست که دانا را در باب جریانِ فرمانِ قضا برو همان حکم
نادانست و رعیتِ حقیر در ورطهٔ تقدیر با سلطانِ عالم گیر یکسان

یلبت

بزد و زرنشاید در احکام قضا کردن   نمیزید کسی را در قضا چون چرا کردن
زیرک گفت ای مطوقه دل خوش دار که هر لباسی که خیاط ارادت آید
بر بالاسی یکی از ملازمان عتبهٔ عبودیت می دوزد خواه گریبانش
بگوئی دولت آراسته و خواه داشت بطران محنت پیراسته بی شبهه
محض عنایت و عین کرمش غایتش آنکه بنده حقیقت آن حال
دانا و بطیفه که در ضمن آن اندراج یافته بینا نیست - و بینایان دوزخ
در معنی گفته اند - **فرد**

بدر و صاف تراکان نیست هم در کش که هر چه ساقی باز نخت عین الطاف
و آنچه ترا پیش آمده چون نیک و رنگری صلاح حال دران بوده - و
بزرگان گفته اند - نوش صفایی نشین چنان باشد و گل راحت بی خار

محنت نرودید - مصرعه بسا مراد که در ضمن نامراد هیاست
 و چون زیرک این فصل فرو خواند و بریدن بندها که مطوقه بدان بسته بود
 اشتغال نمود - مطوقه گفت ای دوست مهربان نخست بند یاران را
 بکشای و خاطر از مهم ایشان جمع فرموده بجانب من گرای موش
 بدان سخن التفات نمانوده بکار خود مشغول بود - مطوقه دیگر بار از روی
 مبالغه گفت که اسے زیرک اگر رضای من طلبی و بحقوق دوستی قیام
 مینمائی شرط آنست که اول یاران مرا از بند رهایی دهی و بدین کرم
 طوق منت برگردن جان من نمی - موش گفت این حدیث مکرر
 ساختی و مبالغه بجدا فرط رساندی مگر ترا بنفس خود حاجت نیست و
 آنرا بر خود حقی نمی شناسی و از نکته "ایکاً یُنْفِسیک" تغافل می نمائی -
 ۱۰ مطوقه گفت مرا ملاست نباید کرد که منشور پیشوائی این کبوتران بر نام
 من نوشته اند و هذا القصد احوال ایشان بر ذمه اهتمام خود گرفتارم
 ایشانرا از آن روی که رعیت من اند بر من حقی ثابت است و مرا ازین
 سبب که مهتر ایشانم بر ایشان حقی لازم و بعد که ایشان از عهد حق
 ۱۵ من بیرون آمده اند و بدو گاری و معاونت ایشان از دست صیاد
 بجسته ام مرا نیز از حلقه لوازم حق گزاری بیرون باید آمد و شر الط
 پیشوائی بآباد باید رسانید - دهر پادشاه که آسایش خود طلبد و رعیت را

بستہ بند محنت بگذارد بسی بر نیاید کہ مشرب عشرتش تیرہ و دیدہ و دل

خیزہ گردد۔ **بلیت**

نیا ساید اندر دیار تو کس چو آسایش خویش خواہی دس

موش گفت بادشاہ در میان رعیت بنشایہ جان است در جسد و بنا

دست در بدن پس ملاحظہ حال اولی باشد چہ اگر دل بصلح است

فساد اعضا چندان مضرتی نرسد و عیاداً باشد اگر دل بزیان آید نما

اجزا ہیچ سود ندارد۔ **بلیت**

چاکر ان کم اگر شوند چہ غم از سرشہ مباد موی کم

مطوقہ گفت می ترسم کہ اگر کشادن عقدہ امی من آغاز کنی بعد ازین

ملول شوی۔ و یاران من در بند ماتند و چون من بستہ باشم چندان

ملال تو کمال رسیدہ باشد جانب من فرو نخواہی گذاشت و از ضمیر

خود در اہمال نجات من رخصت نخواہی یافت و نیز در ہنگام بلا بایک

شرکت داشتہ ایم۔ در وقت خلاص و فراغت نیز موافقت نمودن

محض مروت خواہد بود **میشثوی**

گر شمری یار کسے را شمار کو بود اندر غم و شادایت بار

دوست کہ در شادی و غم نیست دوست زو چہ شوی شاد کہ غم خود ہم آست

موش گفت عادت اہل کرمست اینست و عقیدہ ارباب قوت ایمان

دربین خصلت ستوده و سیرت پسندیده اعتقاد و خلالتی بدوستی توصافی تر
 گردد و اعتماد در عایا بر گرم و جوانمردی تو بیفزاید - **بلیت**

دوستی را چنین کسی باید که از و کار بسته بکشاید
 پس زیرک بجدی تمام در غلتی مالاکلام بندهای یاران را برید و در
 آخر همه گردن مطوقه را از طوق بلا خلاص داد کیو تران اوراد واع کرده
 ۵ امین و مطمئن باشیانه خود باز گشتند و موش بسورخ فروشد - چون
 زاغ دستگیری موش و بریدن بندها مشاهده کرد بدوستی و بهمی او
 رغبت نمود و مصداقت مراققت او غنیمت شگرن دانست و با خود گفت
 من از ان قصه که کیو تران را افتاد امین نتوانم بود - لاجرم از دوستی
 ۱۰ چنین کسی که در وقت بلا دستگیری نماید مستغنی نتوانم گشت - شوشی
 مشرق و مغرب همه پر بهرم است   لیک ازین گونه که عیباید کم است
 یار غرض جوئے فراوان بود   هر که کشد یار تو یار آن بود
 پس زاغ آهسته بدر سورخ موش آمد و آواز داد موش پرسید که
 کیست - گفت منم زاغ و با تو مهم ضروری در پیش دارم - زیرک
 ۱۵ شوشی بود خردمند کافی گرم و سرد روزگار دیده نیک و بدایام مشاهده
 کرده در ان موضع از جهت گریزگاه چندین سورخ آماده ساخته
 و از هر یک یک پدیکرے راه بریده و چارہ حادثه ہا را پیش از وقوع خنثی

دیتار هر کاری بر حسب حکمت و فراخ روی مصالحت پرداخته - چون آواز زنا
شنید بر خود بیچسبید و گفت ترا با من چه کار و مرا با تو چه نسبت - زنا
صورت حال از اول تا آخر باز راند و اطلع بر حسن عهد و فطرت و فادار
در حق کبوتران باز نمود و گفت مرا کمال مروت و هواداری و جمال قوت
و حق گزاری تو معلوم شد و بدانشتم که ثمره دوستی و نتیجه محبت چنگ
پدیشان رسید و بهرکت مصداقت و مودت تو از ان ورطه نائل خلایق
یافتند - بگلی بهمت بردوستی مقصود گردانیدم و آمده ام تا شرط اقتدار

در مخالفت بجای آرم - پلست

داریم بسوی تو بسی دل نگرانی حال دل خود با تو بگفتم و تو دانی
موش جواب داد که میان من و تو راه مصاحبت مسدود است و طریق

مواصلت ممنوع - فرد

ببازار تو سودی جز زیان جان نمی بینم که بعد از شتر قین آمد میان ما درین سود
برد آهن سردکوب و قدم در طلب چیزیکه بدست آمدن آن همه وجه مغذی
باشد منه که جستن آنچه در حیر امکان نباشد مثابه کشتی بر خشکی راندن
و اسب بر روی دریا تا ختن - و هر که جرئت و جوی محال تگاپوی کند

بر خود خندیده باشد و جل خود بنظر ارباب خرد جلوه داده - فرد

این دام بیرقصه شکاری دگری کن کان صید که دیدی بکند تو ناب

ز ناغ گفت ازین سخن درگذر که ارباب کرم اهل احتیاج را محروم نگذارند
و هر که روی بدرگاه صاحب دولتان آرد پشت دست بر حسین نیاز دارد
نزنند و من از حوادث زمان پناه بدین بارگاه آورده ام و در وقایع
دوران این آستانه لجاجت و ملاذ خود ساخته بلیت

جز آستان تو ام در جهان پناهی نیست سر مرا بجز این در حاله گاهی نیست
حالا چون خاک همین سر کوی را ملازم گرفته ام و آب روی خود در ملازمت
این حریم حرمت دانسته نه بجز روی می تابم و نه بجز جانی دیگر می شناسم
فرد

گر بشیر سیاست می نوازی چاکلی و بر تشریف غلامی می پذیر می بنده ام
موش گفت ای ناغ حیل را بگذار و دانه فریب بر روی دام زرق
میگن که من طبیعت بنی نوع ترا نیکو می شناسم و چون تو جنس من
نیستی از صحبت تو می برسم - مصرعه روح را صحبت نا جنس غذا نیست المیم
بهیچ صورت من بر تو امین نیستم و هر که با کسی مصاحبت ورزد که برود
این نتواند بود بدو آن رسد که بدان کبک رسید - ناغ پرسید که
چگونه بوده است آن؟

حکایت ۴ موش گفت آورده اند که کبک دری در دامن کوهی
میخراشد و غلغله صدای نهفته اش در گنبد سپهر می پیچید - قضا را

باز سے شکاری در آن ہوا میگذشت چون باصرہ اش خراسمیدن
 کبک را شاہدہ نمود و آواز خندہ اش بر سامعہ او مرد و فرمود دل
 باز بجهت او مائل گشت و طرح مصاحبت او بر لوح خیال کشیدن گرفت
 با خود اندیشید کہ یکچکس را درین عالم از مصاحبی مناسب چارہ نیست
 و از یار موافق و رفیق مہربان گزیر نہ و در امثال آندہ است کہ ہر کہ
 بے یار بود پیوستہ بیمار بود۔ پلیت

کسے کا نہر جہان یاری ندارد درختِ عشرتش بار سے ندارد
 و آین کبک یاری خوش منظر خندان روی سبک و شیرین زبان لطیف
 حرکات و دل و صحبت چنین رفیق تازہ و خرم گردد و سینہ بجهت
 این نوع مصاحبی مشحون و بی غم بود۔ رباعی

یاری باید چگونہ یارے باید یارے کہ گرہ زکار من بکشاید
 ہر گہ کہ جمالِ خویش بنماید ز آئینہ دل غبارِ غم بزداید
 پس آہستہ بجانِ کبک مائل شد و کبک را نظر بروی افتاد و در کنار
 خود را بشکافِ سنگی رسانید۔ باز از ہوا در آمدہ پیش آن سوراخ نشستہ
 صورتِ ماجرا باز نمود و گفت اسی کبک پیش ازین از ہنرهای تو غافل
 بودم و فضل و کمال تو بر من ظاہر نہ بود اہر و زہر بواسطہ قہقہہ تو انبساطی
 در دل من پیدا آمد و خراسمیدن و فریب تو مرا حسید کردہ۔ توفیق میدار

کہ من بعد از من ترسان و ہراسان نباشی و بمصاحبت و مواصلاست
من میل نہائی کہ مقدمہ محبت نتیجہ منفعت میدہد و دادر ثمرہ مراد
می آرد۔ فرد

نخلی ست محبت کہ از میوه مقصود ہر چند کسی بیش تر بدیش بر آرد
کبک آواز داد کہ ای قہرمان کامگار دست ازین بیچارہ محنت زدہ باز
دیک کبک دیگر خوردہ انکار فرد

من و دیدار تو ہیات چہ فکریت خطا من وصل تو عفا اللہ خیال نیست مجال
ہر گاہ کہ آب و آتش بایکدیگر انضمام پذیرند مصاحبت من و تو تصور توان
کرد۔ و ہر وقتیکہ سایہ و آفتاب با ہم مجتمع شوند مرافقت من با تو خیال
توان بست۔ مصرعہ زین فکر در گذر کہ بجای تمیز میرسد۔

باز گفت اسے غریزہ باخ و اندیشہ کن کہ مرا غیر مہربانی چہ بر آن میدارد
کہ با چون توئی بتلطف سخن باید گفت نہ چنگالی من نقصانی دارد کہ از
صدید امثال تو باز ماندہ باشم و نہ در منقار من فتورے و قصوری واقع
شدہ کہ از طعمہ خود عاجز آیم ہمین بیش نیست کہ داعیہ ہمد می و محبت
و تمنای ہم نشینی و مواست تو مرا بر تحریک سلسلہ محبت تو میدارد و
ترا از صحبت من فوائد بسیار متصور است اول آنکہ چون انبیا جنس
من بینند کہ ترا در ظلالِ بالِ حمایت خود پرورش میدہم دست تعدی

از دامن تو کوتاه ساخته بدیده خرمست در تو نگردد تو خوش بفرانخت خاطر
طوف کوه صحرایینمای دیگر آنکه ترا با ایشان خود رسانم تا بموضع رفیع و
مسکن منبع برآمده از بنی نوع خود برقص در جات ممتاز گری و دیگر
از طائفه تو جفتی ملائم نیکو صورت که رغبت تو بمناکحت اوصادق باشد
بیارم تا با او دست معاشرت در آغوش آورده روزگار بمرد دل بگذرانم

بیت

نه از زمانه جفا و نه از سپهر ملال امید حاصل و جام مرام مال مال
کبک گفت تو امیر مرغانی و عنان اختیار طیور بقضه اقتدار هست و
من یکم از رعایا و خراج گزاران تو ام و مثل ما کسان از ندگت و
خالی نباشند در آن وقت که من بالغات تو مستظهر و با اهتمام تو امیدوار
باشم چنگ که صورتی از من صادر گردد که ملائم طبع شریف نباشد و
سرینجه غضب خداوندی و مار از نهاد من بر آرد و همان به که با گوشه
خلوت در سازم درایت ملازمت حکام که متضمن خطرات کلی است بنفیر از

بیت

تماشای رخ خورشید خود نمی بینم همان بهتر که چون سایه پس دیوار بشنم
باز گفت ای برادر شنیده و ندانسته که دیده دوستی از دیدن عیب نابینا
است و بهر زشتی که از دوست در وجود آید بغایت زیبا بیناید - بیت

زهر ترا دوست چه داند شکر عیب ترا دوست چه بیند مهر
 و تن چون افعال ترا بدیده محبت مشاهده مینمایم و رقیم اقوال و احوال
 ترا بر دفتر مودت ثبت میفرمایم چگونه خطا در گفت و شنید تو توانم
 کشید و بچه تاویل قول و فعل ترا عیب توانم کرد **مصرعه**
 دیده دوست عیب بین نبود + کبک هر چند عذرهای پسندیده تقریر
 کرد باز جواهرهای معقول و دلپذیر در مقابله آن باز ماند - و در آخر
 بهمد و پیمان کبک را از سوراخ بیرون آورد و یکدیگر را کنار گرفته
 بار دیگر معاهده محبت را بسوگند موکد ساختند و باز او را برداشته آبشیا
 خود آورد و با یکدیگر خوش برآمده بعیش و طرب میگذرانیدند - چون
 دوسه روز برین حال بگذشت و کبک از جانب باز این شد طریق
 گستاخی پیش گرفته سخنان دلیرانه گفتی و در میان مکالمه بی تقریب
 فمقه زدند و باز بهجت عالی آزارنا شنیده پنداشته از سر انتقام
 درگذشتی اما کینه آن در سینه می جا گرفت و می تار و ز می باز اندک
 ضعیفی طاری شده بود و پنهانچه بهجت طعمه حرکت نمیدانست نمود همه
 روز در آشیانه بسر برد چون شب درآمد حوصله از غذائی که داشت
 نثی ماند آتش جوع بالا گرفته نفس سببی را در حرکت آورد و کینه با
 کبک که پیروز زمان صبح شده بود باز را خشم آلود ساخت هر چند

ناصح خرد صورت عهد و پیمان بنظر دی درمی آورد و بگوشه چشم قبول
در آن نمی نگرست و برای شکستن عهد و خوردن کبک بهانه می جست
کبک آثار غضب در بشیره او مشاهده نموده و برای العین پلاک خود
آآماده دیده آب سرد از دل پر در آورده و گفت - فرد

چو عاشق میشدم گفتم که بدم گو میخورد چه دانستم که این دریا هیچ خوفشان
در اینج که از اول حال نظر بپایان کار نیکنند و با غیر جنس خود در پیوستم
و معظمت بزرگان را مضمحل که از مصاحب نا جنس استرازا کنند
فراموش کردم لاجرم امروز کشتی عمرم بگردابی در افتاده که ملاح تیر
از خلاص آن عاجز هست در شتیه حیاتم بوی کسبخته که سرگشت تفکر در پیوست
آن متحیر - بیت

نه از رفیق و فدا و نه از حیات امید نه از سپهر بشارت نه از زمانه نوید
با خود این نوع سخنان میگفت و باز همچنان متحلب از ارکشاده و متغیر
خو خوار بر هر ستم آب داده بهانه جوئی پیش نهاد کار خود ساخته بود چنان
کبک از روی احتیاط ملاحظه کرده شرط ادب مرعی میداشت باز
هیچ بهانه که بدان قصد وی توان کرد نیافت آخر الامر بی طاقت شده
از روی غضب کبک را گفته روا باشد که من در آفتاب باشم و تو
در سایه بسربری کبک گفت ای امیر جهانگیر حالا شب است و تهم

کلام را سایه ظلمت فرد گرفته شما از تاب کدام آفتاب بزرجمت اید من
در سایه چه چیز استراحت دارم - باز گفت ای بی ادب مراد و نگوس
می سازی دشمن مراد میکنی سزای تو بدیم - گفتن بهمان بود و او را از بیم
بر دریدن و خوردن بهمان - فرد

- ۵ دیدی آن قهقهه کبک خرامان حافظ که ز سر پنجه شاهین قضا غافل بود
و این مثل برای آن آوردم تا بدانی که هر که با غیر جنس خود صحبت دارد
با کسیکه از حضرت او امین نتوان بود روزگار گزارد مانند کبک دری جان
نازنین در سر کار مرافتت کرده روز عمرش سپری گردد - و بهین منوال
من طعمه تو ام و هرگز از طبع تو امین تو ام ز نیست پس میان من و تو
۱۰ راه محالست بچه تاویل کشاده گردد و اسباب موالست بچه حساب
آماده شود - زانگ گفت ای زیرک بعقل خود رجوع کن و نیکو باز اندیش
که مراد را ندای تو چه فائده باشد و خوردن تو چه سیری آرد و در بقای
ذات و حصول محبت تو هزار فائده مقرر هست و صد هزار منفعت متصور
و نشنود که من در طلب تو راه دور دراز طی کرده باشم و تو روی از من
بگردانی و دست رد بپسینه امید من باز نمی و با این سیرت نیکو و سیرت
۱۵ پاکیزه که تو داری نزد من حق غریب من ضائع ماند و غریبی از آستانه تو
نا امید باز گردد - فرد

تیمار غریبان سبب ذکر جمیل است چو نست که این قاعده در شهر نشینست
 دامن از مکارم اخلاق که از تو مشاهده کرده ام گمان نبرم که مرا از کرم خود
 محروم مطلق سازی و مشام رجای مرا بر اسخه روح پرور ملاطفت موعظ گردان
 مع از تو غریب کی بود رسم غریب پروری + توش گفت هیچ دشمنی آن مقدار
 اثر ندارد که عداوت ذاتی چه اگر میان دو تن عداوت عارضی پدید آید باز نک
 وسیله رفع آن ممکن باشد و چیزی سببی دفع آن میسر گردد - اما اگر در اصل
 دشمنی افتاده باشد و از هر دو جانب اثر آن در ضمیرها شکمن شده و با آن
 عداوت قدیمی خصوصیت مجدد نیز منظم گشته و سابق مجادلت با لواحق بنابر
 اقراران یافته ارتقاء آن بهیچ وجه در دایره امکان داخل نیست و اندفاع
 آن بهمه حال از خیز قوت بشری خارجست و عدم آن با تعدد ذات برود
 باز بسته خواهد بود - مصرعه تا سر زود خیالش از سر زود و حکما گفته اند
 که دشمنی ذاتی دو نوعست یکی آنکه ضرر بر جانب یکی از آن دو خصم منتهیست
 گاهی این از آن متضرر میشود و گاهی آن از این متاثر میگرد و چنانچه دشمنی
 بیل و شیر که ملاقات ایشان بیمحاربت امکان ندارد و اما چنان نیست که نصرت
 در یک جانب مقرر باشد و نهیمت بر یک طرف مقصور بلکه در بعضی اوقات
 شیر و زبان ظفر یابد و در برخی از منته پیل دمان فیروز آید - و این نوع عداوت
 بدان مرتبه متاكد نیست که زخم او مرهم پذیر نباشد بجهت آنکه هر که انصرت

در جانب او وجود گیرد هر آئینه دلش تسلی خواهد بود - و نوع دوم آنکه همیشه
مضرت در یک جانب بود و منفعت بر جانبی دیگر چون دشمنی موش و گربه و
گرگ و کوسفند و جز آن که پیوسته مشقت بر یک طرف منحصر است و راحت بی
و دیگر را لازم و این عداوت بنابر تاکید یافته که نه گردش چرخ آنرا تغییر تواند
و نه اختلاف زمان عقد آنرا تواند کشاد - و جایکه قصد جان از یک جانب
معلوم شد بی آنکه از جانبی دیگر آنرا در ماضی سابقه بوده باشد یا در مستقبل
صورت نه بندد - آنجا مصالحه بچه نوع ممکن باشد و ملاقات چه گونه دست دهد

رباعی

آن لحظه که روز و شب بهم پیوندند یار شسته مهر و سایه بر هم بندند
من با تو نشینیم و در آن حالت نیز ارباب خرد تمام بر من خستند
تراغ گفت بجز آنکه که عداوت من با تو در جهل قنوت نبوده و اگر بنا می شس
مرا با تو دشمنی عارضیت آئینه دل من باری از غبار مخالفت مبر است و
مرآت خاطر با نقاس اشعه مهر و محبت میا و هر آئینه چون قاعده من القلب
الی القلب روز نه مقرر است امید دارم که دل بغل آن یار عزیز بر صدق
خلوص من اقامت شهادت نماید - ع تو پندار که دلبر ز دلت آگه نیست
موش گفت مبالغه از حد میگذرانی و مراد دوستی تکلیف مینمائی و اگر در آن
تکلفی کنم تو نیز خود را بر آن داری یکن که باندک سببی سرشته محبت گسته

خود بهمان عادت اصلی و عادت حبلی بازگرویی چنانچه آب هر چند مدتی مدید
 در موضعی بنماند و راسته و طعم آن متغیر گردد هنوز خاصیت او باقی باشد چون
 بر آتش ریزند از کشتن آن عاجز نیاید و صاحب دشمن چون نماز حجت
 مایه فی اعتماد را نشاید و موافقت با اعدا چون مخالفت با پلنگ تیز چنگ
 ۵ آزار مایشی نیز زد و حکما گفته اند بقول دشمن فریفته نباید شد اگر چه دعوی مودت
 کند و بسخن او غره نباید گشت هر چند در اسباب مخالفت مبالغه نماید بیست
 امید دوستی نوزد دشمنان کن چنان بود که طلب کردن گل از گلشن
 و هر که بدشمن اعتماد کرده بترسات او مغرور گردد و افسون و افسانه او را بگوش ضنا
 اجتماع کند او را همان پیش آید که آن شتر سوار را پیش آمد نراغ پر سپید که چه گونه
 ۱۰ بوده است آن حکایت موش گفت آورده اند که شتر سوار در اثنای
 سفر موضعی رسید که آنجا کاروانیان آتش کرده بودند و بعد از رفتن ایشان
 در دوده باد آن آتش را تحریک داده در مقام اشتعال آورده بود شتر را از دوده
 بر هر طرف از اطراف بیابان در بهرینها افتاده و در هر گوشه صحرا لاله زاری پدید
 آمده و در میان آن آتشی عظیم آبی بزرگ مانده و در مانده بهیچ جانب راه
 نمی یافت و از بهیچ سو روی خلاصی ندانست نزدیک بود که چون مابسی بر تابه بریان
 ۱۵ شود و چون کبک کباب بر سر آتش از دیده زهر بار خون چکان گردد و چون
 آن سوار را بیدار ساخته نموده گفت - پلیت

چه شود گر بکرم مرسته فرمائی   گره از کار فرو بسته مابکشانئی
 سوار مردی بود خدا ترس و مهربان چون زاری مار بشنید و مضطرب بپا چرگی
 او دید با خود اندیشه کرد که اگر چه مار دشمن آدمیان است اما حالادرمانده و حیرانست
 هیچ به ازان نیست که بروی شفقت و رزوم و تحمّل احسان که جز سعادت دنیا د
 کر است آخرت بر بندهد و در زمین عمل بکارم پس تو بره که داشت بر سر نیزه
 تعبیه کرده آنجا فرستاد و مار غنیمت دانسته در تو بره رفت و سوار از آخری
 پنداشته ویرا از میان آتش بر آورد پس هر تو بره بر کشاد و مار را گفت برو
 هر کجا خواهی و بشکر آنکه ازین بلا خلاص یافتی گوشه گیر و پیش ازین رفقا
 آزار مردم مباحش که آزارنده خلق در دنیا بدنامست و در آخرت دشمن کامست
 بر سر از خدا و مسیادار کس   ره رستگاری همین است و پس ۱۰
 مار گفت ای جوان ازین سخن در گذر که من ترا دوشتر ترانا زخمی ز زخم زروم سوار
 گفت نه من با تو نیکوئی کرده ام و ترا از میان آتش بیرون آورده جزای من
 این دسزای من چنینست - **فرو**

از جانب من طرح دفا داری بود   از پیش تو آئین جفاکاری چیست
 مار گفت آری تو نیکو کردی اما در غیر محل واقع شد و شفقت و رزیدی ملی ۱۵
 با غیر مستحق وجود گرفت میدانی که من مظهر حُرم و از من پست آدمیان
 نفعی نهند نیست پس چون در خلاصی من سعی کردی و با کسی که بدی می پست

کردنیکوی بجای آوردی هر آئینه در مکافات آن المی تو باید رسانید چه نیکویی
 بادیان همان حکم بدی دارد بانیکیوان - قطعه

چنانچه در روش شرع عقل ممنوع است بدی بجهت پاکان و نیکوان کردن
 بجای دادن صفاتی که مردم آزارند بهیچ وجه نیکویی نمی توان کردن
 و دیگر آنکه بنص بعضی کفر لبعضی عدل و میان ما و شما عداوت قدیمی در نیست
 و عاقبت اندیشی اقتضای آن میکند که دشمن را سر کوفته دارند و بحکم اوست
 الا کسودین دفع ما بر شما لازم است و فرمان آنکه بسلامت ما رارها نکنند - تو
 درین ماده ترک شرع و حزم گرفتی و رحم پیش آوردی و من هر آئینه ترا زخم زخم
 تا دیگر از تجربه باشد - سوار گفت ای ما را رضای در میان آر که در مکافات نیکویی
 بدی کردن در کدام مذهب درست باشد و صفای منفعت را بکدورت مضرت

پاداش دادن بچه طریق راست آید - ما گرفت عادت شما آدمیان چنان است
 و من هم بقضای شما عمل میکنم و آنچه در بازار مکافات از شما خریده ام بشما بفرستم
 یک خطه خراجچه فروشی همه سال + هر چند جوان مبالغه کرد بجای رسید - ما
 میگفت که زودتر اختیار کن که نخست ترا زخم زخم یا ابتدا از شتر کرم - جوان گفت
 ازین خیال بگذر که در مکافات نیکویی بدی بمن نداد - ما جواب داد که این شبیه
 آدمیان است و من هم بطریق آدمیان سلوک میکنم سوار این مدعا را انکار کرد و
 اگر به مینه ثابت گردانی و برو حق دعوی خود گواه بگذرانی که بدین نوع مکافات

کردن عادت آدمیاست من زخم ترا بجان خریداری نمایم و هلاکت خود
 را چنی کردم. مانده نگاه کرد و از دور گاویشی دید که در صحرا میچرید گفت بیا تحقیق
 این صورت از وی بر سر هم پس مارو شتر سوار برد و نزد یک گاویش آمدند. با
 زبان بکشد که ای گاویش جزای نیکی چیست. گفت اگر بنده بآدمیان
 می پرسی سزای نیکی بدی است اینک من مدتی نزد یک یکی از ایشان بودم
 ۵ هر سال بچه زادی و خانه وی از شیر و روغن پر ساخته می بنامی که خدائی و اسباب
 معیشت او بر من بود چون پر شدم و از زادان باز ماندم ترک قصد من
 گرفت و مرا از خانه بیرون کرده سر بصر ادا و بعد از آنکه مدتی در صحرا چیدم و
 بی کار میروم گریه می نمودم اندک فزوی بر من ظاهر شد و پدر و صاحب من اینجا
 ۱۰ گذر کرد و من بنظر او فریب نمودم تصابی آورد و مرا بد و فروخت و امر و زمر
 بدار اسلخ میسرنند و داعیه کشتن من دارند اینک مکافات آن همه نیکوئی که تقدیر
 کردم این بود مع حال من نیست یاران با که گویم حال خود را گفت اینک
 شنیدی زخم را زود ترا داده باش. شتر سوار گفت در شریعت یک گواه حکم
 نمکند. گواهی دیگر بگذران و هر چه خواهی بجای آر. مار و رنگرست و ختی
 ۱۵ بنظر وی در آمد گفت بیا تا از کن درخت پرسم. پس با اتفاق بیای درخت
 آمدند. مار از وی پرسید که مکافات نیکی چه باشد گفت بنده بآدمیان
 جزای نیکی بدی باشد و پاداش منفعت مضرت و دلیل برین آنکه من درختی آم

درین بیابان رسته خدمت آینه درونده را بر یک پاسی ایستاده چون
آدمی زاده گریزده و مانده از بیابان بر آید ساعتی در سایه من بیا ساید و
زمانی استراحتی فرماید آنگاه چون دیده بکشاید گوید فلان شاخ دسته تبر را
لائی ست و فلان دصله برای میل مناسب و موافق از تنه او چندین تنه
خوب توان برید و از آن چند در زیر توان ساخت و اگر آره یا تبر داشته باشند
از شاخ و تنه من آنچه ایشان را خوش آید ببرند و میبرند با آنکه از من راحت
یافته اند این همه محنت بمن می پسندند - فرد

من در اندیشه که چون بر سر او سایه کنم او در آن غم که چسان برکنم از بیابان
مار گفت اینک دو گواه گذرانیده شد - اکنون تن در ده که ترا زخم زخم - مرد
گفت جان بغایت عزیز هست و تا مقدر دل از متاع زندگانی برکنان
و شوار اگر یک تن دیگر درین قضیه گواهی دهد بمضائقه بدین بلاق در داده
بقضای حق - منی شوم و فز عجائب اتفاقات این بود که رو باهی نزدیک
استاده در حال ایشان نظاره میکرد و مقالات ایشان را بگوش و بوش
استماع می نمود - مار گفت اینک از آن رو باه پیرس تا چه جواب بگویم پیش
از آنکه سوار از وی سوال کند رو باه بانگ بر مرد و زود که نمیدانی مکافات
نیک بدی باشد تو در حق این مار چه نیکویی کرده که سستی پادشاه عقوبت شد
چون صورت حال باز راند - رو باه گفت تو مردی عاقل می نمایی سخن خلاف

چرا میگوئی - پیست

ز مقل کی رو باشد سخنهای خط گفتن   تنبیه مرد و نارا خلاص ماجر گفتن

تا رگفت راست میگوید و اینک تو بره که مراد بان از آتش بیرون آورده بر فقر ال بسته

دارد - رو باد بر آفتفت که چگونه این سخن باور توان کرد که ماری بدین بزرگی در تو بر

بدین خردی گنجد - ما رگفت اگر تصدیق نسکنی باز درین تو بره روم تا معاصیه منی رو باد

گفت اگر این صورت برای احین مشاهده کنم و صدق این مقالات را معلوم شود

آن هنگام میان شما حکمی کنم که از راستی درنگزد و دریا و غرض را در دخل نباشد - مرد

سر تو بره کیشاد و مار لیخن رو باد مغرور شده در تو بره در شد - رو باد گفت است

چون دشمن را در بند یافتی امانش مده - فرد

دشمن چو بدست آمد مغلوب تو شد   حکیم خرد آنست امانش ندی

مرد سر تو بره بر بست و بر زمین نیند تا مار گشته شد و شریر شر او منطفی گشته -

خلاق از ضرر او این شدند - مع آن چنان بد زندگانی گشته به +

و فائده این حکایت آنست که خردمند باید که طریق خرم فرو نگذارد و بزار

خضم مغرور گردد و هیچ وجه بر و آقا و تنماید تا بیلاسی او در نکند + رباعی

بر کس که بقول خضم مغرور شود   شمع خردش تیره و بی نور شود

دشمن دانی در چه محل گردد دوست   آن وقت که تیرگی ز شب دور شود

ز ناغ گفت این سخنان را که از محض حکمت او اگر دی شنودم و بدین جواهر

روشن که از معدن خردیرون آوردی دیده ضمیر متور گردانیدم و بکرم و قوت
 و مردی و مردت تو آن لائق تر که از سر مضائقه و مبالغه در گذری سخن
 مرا باور داشته طریق موصلت مفتوح سازی و حکما گفته اند در کریمان
 گریزید و از لایمان پرهیزید که کریم بیک ساعت آشنائی انواع شفقت
 و در بخشنه واجب دارد و از بیگانگی بر طرف شده دوستی و مرافقت را
 بغایت بیگانگی رساند و لایم حق صحبت قدیم نشاخه صد ساله یاری بطریق
 محو گرداند و از پنجاه است که از ادگان با مردمان زود دوست گردند و دشمن
 شوند چون کوزه زرین که در شکنند و در بصلاح آید و سفالگان دیر دوست
 شوند و زود بنای دوستی ایشان منهدم گردد و چون کوزه سفالین که زود
 شکنند و هیچ روی مرمت نپذیرد و چه زیبا گفته اند - **مستثنوی**
 دوستی باید از آن گونه جست کان ابدالدهر بماند درست
 خانه که اساسش بود از خشت خام پست شود از دوسه باران تمام
 و من از انجمله ام که دوستی من اعتماد را شاید و با اینهمه بهمنشینی تو محتاج ام
 و این درگاه را ملازم گرفته هیچ باب باز نگردم و البته طعام و شراب چشم
 و آرام نگیرم تا مرا بصحبت خود عزیز نگردانی - **فرد**
 این چو تو نگاری ز کف آسان ندهم که بخوت با بسیار بدست آمده
 موش گفت موالات ترا بجان خریدارم و اینهمه دفع از برای آن بوده اگر

عذری اندیشی مرا نیز دیک خرد عذری باشد و تو هم نگویی که دوستی است
 عنان و نرم شانه یافتم و الا از اول مکالمه بار دوستی ترا در دل خود
 می یابم و میل خاطر بصحبت تو زیاده از حد می بینم - **میشنوی**
 چون درین لیل برق مهر دوست جُست اندران دل دوستی میدان که است
 هیچ عاشق خود نیاشد وصل جو گر نه معشوقش بود جو یاس او
 پس بیرون آمد و در پیش سوراخ بایستاد - زراغ گفت چه مانع است از آنکه
 پیشتر آئی و بدیدار من موافقتی طلبی مگر هنوز خلجانی در خاطر می یابی - و
 دغدغه در دل مشاهده می نمائی - موش گفت هرگاه که کسی با دوست خود
 بچنان مضائقه نکند و نفس عزیز خود را فدای یار نماید او را حجب صادق
 و برادر موافق توان گفت و اگر همین در مصالح کارهای دنیوی ملاحظتی
 فرماید و بمالی که دارد موااسات فرو نگذارد دوستی باشد متوسط الحال
 و مائل بجانب احتدال و گفته اند که با دوست یرای مراعات وقت و
 مصلحت زمان بمال و جاه در میانست مانند صیاد است که دانه برآ
 سود خویش پراکنده سازد نه برای سیری مرغ و چون این دوستی فخرضا
 آمیخته است بیکن که سرانجام آن بعد اوت کشد بیست
 هر نفسی کان غرض آمیز شد دوستی دشمنی انگیز شد
 و آنکه در راه دوستی جان فدا کند و از سر هستی خود برخیزد یار است که

بدل ندارد و در هر آنکه جان بذل کند در مقام محبت عالی تر از آنست که مال
در باز دوع الْجُودُ بِالنَّفْسِ غَايَةُ الْجُودِ • **پیوست**

هست جو انمرد در دم صد هزار کار چو با جان فتد آنجاست کار
و پوشیده نماند که در قبول مولات تو و کشودن راه ملاقات تو مرا خطر جانت
و با اینهمه در طریق مودت کار بدینجا رسیده که هر گرسه کار بجان از سر جان برخیز
و اگر بدگمانی صورت بستی هرگز این رغبت نیفتادی و از گوشه کاشانه
بیرون نیامدی و من بدوستی تو و اثنی گشته ام و صدق تو در طلب نصرت
من از حد شک و شبهه در گذشته و از جانب من نیز باضعاف آلف آن
خلوص و خصوصیت و اقصیت اما ترایار اند که طبع ایشان در مخالفت
من خلاف طبع تست و رایی ایشان در مخالفت من موافق راسه تو
نست ترسم که کسی از ایشان مرا بیند و قصدی اندیشد - نزاع گفت میانه
من و یاران شریکست که با دوست من دوست باشند و دشمنان مرا
دشمن دارند - موش گفت هر آینه هر که با دوست دشمن محبت ورزد و با
دشمن دوست در آید و او را در عدد اعدا و دشمن لائق تر باشد - پیست
روی دل از دو طائفه یافتن نکوست از دوستان دشمن و از دشمنان دوست
و از اینجاست که حکما گفته اند دوستان سه گروه اند - دوستان خالص و دوست
دوست و دشمن دشمن - و دشمنان نیز سه فرقه اند - دشمن ظاهر و دشمن

دوست دشمن - فرد

از دشمن خود چنانترسم کز دشمن یار و یار دشمن
 ز آغ گفت مضمون سخن تو دانستم دامن و زنجیر شد اسباب مودت و قوا علی
 محبت میان من و تو چنان تا کیدی یافته داشتکامی پذیرفته که من یار خود
 آن را دانم که یار تو باشد و دوست خود کسی را شناسم که در طلب رضای تو
 کوشد و هر که بتو پیوندد پیوستن من بوی و حبست اگر همه اغیار باشد و هر که
 از تو دور بریدن من از وی لازمست اگر همه خویش و تبار بود - فرد
 بر رخ هر کس که نیست داغ غلامی یار گریه بر من بود دشمن و اغیارم است
 و عزیمت من در خلوص محبت و نیت من در صدق مودت چنانست که اگر
 از چشم و زبان که دید بان تن و ترجمان دل اند خلافت تو دور یایم بیک اشارت
 هر دور از ساحل وجود بگرداب عدم انگنم - پلیت
 عضوی ز تو گردد دست شود با دشمن دشمن و دشمن تیغ و کوش زخم دوزن
 موش از استیج این سخن قوی دل گشته پیشتر آرد و زارغ را گرم بر سپید و
 یکدیگر را کنار گرفته بساط نشاط بگستر دهند میان بند عیش و شربت را که یار اندر
 کنار آمد چون روزی چند برین حال بگذشت و موش بدان مقدار که
 مقدور بود مرا هم ضیافت و شرائط هماننداری بجای آورد و گفت ای برادر
 اگر هم اینجا برگ اقامت بسازی و اهل و فرزندان را بدین منزل نقل کنی

غایت مکرست باشد و نیتی که از نعمت ملاقات تو بر جان دارم متضاعف شود
 چو این بقعه که مسکن مادر و واقع شده موضع تازه و مقام دلگشااست - نزاع
 گفت در خوبی این موضع و بسیاری فضا و لطافت هوای او سخنی نیست -
 لیکن بشارع عام نزدیکیست و برادر جاده متصل پیوسته از آمد و شد راه گذر بان
 توقع آسبیدی و از هجوم مسافران انتظار مکرده ای واقع خواهد بود و فلان جای
 مرغزار است از غایت صفای چون روضه حور پر نور و از صفائی هوا چون باغ
 ارم محل بهجت و سرور - **ثلثوی**

سبز ما نو دیده بر لب جوی   با و صبح از شکوفه غنبر بو
 زلف سنبل بجلقه های کمر   کرد جعد بنفشه را در بند
 سنگ پشی از دوستان من در آنجا دطن دارد و طعمه من در آن حوالی بسیار
 یافته میشود و فتنه بدان نواحی اندک میرسد - اگر رغبت نمائی با اتفاق تو آنجا
 رویم و بقعه احمد در فراغت و رفاهیت روزگار گذرانیم - موش گفت - فرد
 تا دامن کفن نکشم زیر پای خاک   با در مکن که دست زد امن بدارت
 هیچ آرد نزد با شرف مجاورت تو برابر نمیدانم و هیچ مراد از سعادت ملاقات تو
 نیکوتر نمی شناسم هر جا که چون آفتاب میخرامی من چون سایه بر عقب می آیم و
 بر هر زمین که استیمن نشان میگذری مانند دامن در پایت می افتم و تا گریبان
 حیات چنگب مادرم لذات نیفتاده دست ارادت از دامن صحبت باز نمیدارم

دامن دولت جاوید و گریبان آهید حیف باشد که بگیرند و دگر بگذارند
 و این بقعه که اینجا ساکنم وطن اصلی من نیست بلکه بی اختیار بدینجا افتاده ام و
 قصه من اگر چه درازست اما برعجائب بسیار اشتمالست دارد و چند آنکه قرارگاه مقرر
 گردد اگر خاطر عاطر میل نماید - مع اندکی باز گویم از بسیار سخن برین ختم
 و زناغ دم موش گرفته بودی بمقصد نهادن سنگ پشت بر حوالی چشمه که
 مستقر ایشان بود طوفانی مینمود چون از دور سیاهی زناغ بدید ترس بر دستولی
 گشت و بآب فرو رفت زناغ موش را آهسته از هوا بر زمین نهاد و سنگ پشت را
 آواز داد - سنگ پشت صدای آشنایند از آب برآمد و دیدار یار گرامی پدید
 خروش شادی بر آسمان رسانید **قطعه**

یار غائب شده من سلامت برسد بخت برگشته من با سر بیان آمد
 خسته خار غنا چینه توان بود آخر وقت شاد نیست کنون کان گل خندان آمد
 پس یکدیگر را گرم پرسیدند و سنگ پشت استفسار نمود که درین مدت کجا بود
 و حال بر چه منوال گذشته زناغ قصه خویش از وقت در دام افتادن کبوتران
 تا زمان استخلاص ایشان و تمنای مصاحبت موش و تاکید قواعد محبت بادی
 تا هنگام رسیدن بسکن مالوف بتامی باز گفت - سنگ پشت بر کماهی قصه
 اطلاع یافته بدیدار موش بشاشتی هر چه تا مظهر کرد و گفت - **بیت**
 بفال خیر رسیدی برین نجسته مقام خوش آمدی تو علیک اسلام و الان ارام

حقا که سعادتِ نجاتِ ما ترا بدین ناحیت کشید و قوتِ طالعِ ما کو کسبِ جمالِ ترا
از انقی این نواحی طلوع داد و موش گفت عذر این الطاف که مینمائی چگونگی
توان خو هست و شکر التفاتی که میفرمائی بکدام زبان تقریر توان کرد و من
از تاب آفتابِ حوادث پناه بسایه مرحمت شما آورده ام و حصولِ دولت
وصال را نهایتِ آمانی و آمل شمرده ام

این عنایت ازلی بود که ره پرسیدم وین هدایت ابدی گشت که رویت دیدم
چون از ریج راه برآسودند و در آن مسکن که امن آباد بود از هجوم لشکر فتنه سالم
و از غبار کدورتِ اغیار صافی آرام گرفتند - زان رو می بزرگ آورده التماس
نمود که اگر مصلحت مینی آن اخبار و حکایات که مراد عده کرده با سنگ پشت باز
گوئی تا طرح موانست میان شما استحکام پذیرد و بکالت تو استراحتی هر چه
تما تر و سه نماید - فرد

بکشایب و زان حدیث شیرین کام دل ما پیر از شکر کن
موش آغاز سخن کرده با سنگ پشت گفت ای برادر منشای مولدین شهر
بوده است از دیار هندی که آنرا نادوت گویند و من در آن شهر زیاده زاهدی
مجرد و جای گرفته بودم و در گوشه صومعه اوجیت خود کاشانه ساخته شوی خند
هزارم من بودم و در روز بروز در خدمت و متابعت می افروزند و هریدی صادق
هر صیقل برای زیاده سفره طعام آوردی زیاده قدری از آن در وظیفه ما

بکار بردی باقی را برای شام ذخیره ساختی و من مترصد آن می بودم که دمی
از خانه بیرون رفتی تا فی الحال خود را در سفره افکندی و یکام دل تقیه چندی که
بایستی بخوردی و باقی بر موشان دیگر ایثار کردی زاهد برای دفع من
جمله انگشت مفید نیفتاد و بقصد جان من چاره ناندیشید و دنیا دلتابی
مهمانی عزیز بمنزل زاهد نزدل کردی چون مرا هم سلام و لوازم طعام پر دختند
و مائده پر فائده کلام گسترده شده زاهد از دمی خبر مولد و مقصد و باعث سفر
و موجب انتقال می پرسید و همان مروی بود جهان دیده و تلخ شیرین روزگار

چشیده - پست

سفر کرده در بحر و بر سالها شده مطلع بر بس سالها
جواب زاهد بطریق صواب ادا میکرد و هر چه از عجایب ارمصار و غرائب بر دیا
بدیده شود او در آمده بود بتقریر دلپذیر بازمی نمود و زاهد در اثنای مکالمات
راه هر ساعت دست بر هم میزد و غرض آنکه موشان از آواز دست او رسیده
شوند همان ازان صورت که نشانه بیخبرستی داشت منقل گشته و بدان
حرکت که از وظیفه ادب دوری نمود خشنک شده گفت ای زاهد در بیان
سخن دست بر هم کوفتن گوینده را سخره گرفتن باشد و صفت استهزا و است
سخنیت مناسب حال تو نمیدانم و از جاده ادب بچایب منزل و بازی پیران
نودن موافق طور توئی بنیم **طلعت**

با ستر و سحریت مکن میل که آنها لائق آزادگان نیست
 کسی کو نهرل و بازی ساخت پیشه از وی آبرو تر در جهان نیست
 زاده گفت حاشا که هرگز خار نهرل در دامن حال من آویخته باشد و غبا
 استهزا با هوای صفائی دل من آمیخته این حرکت که مشاهده میکنی چیست
 ۵ رمانیدن لشکر مو شان است که بر مملکت سفره و خوان من مستولی شده اند
 و بر هر چه ذخیره منم دست غارت و تاراج داده اند کرده اند هجوم ایشان تان
 در سفره می یابم و نه از تعرض ایشان خوردنی در خانه محفوظ می ماند - فرد
 صد هجوم من بجهت توانمند منع کرد آن محطه که دست بیغیر آوردند
 همان پرسید که همه ایشان چیره ذخیره اند یا بعضی بیشتر جرأت می نمایند
 ۱۰ زاده گفت یکی از ایشان بشنا به دلیر است که روبرو چیزی از سفره می ربايد
 چشم بچشم در تاراج خوردنی خیرگی می نماید - همان گفت جرأت او را سببی
 خواهد بود و حکایت او همان مزاج دارد که آن مرد با زن میزبان مبالغه
 میکرد که آخر سببی هست که تشنج مقشر یا غیر مقشر را بر می فروشی - زاده گفت اگر
 صلاح ما باشد یا با بگوئی که چگونه بوده است آن *

۱۵ حکایت - همان گفت درین راه که می آمدم شبانگهی بفلان ده رسید
 بخانه آشنائی نزول کردم و بعد از آن که شام خورده شد و صحبت با خبر رسید
 از جهت من جامه خواب بگسترند و من بالاسی جامه خواب تنگیه زده بودم نا

در خواب نمی رفتم - مرد میزبان نیز دیک عیال خود رفت و میان من و ایشان
 زیاده از بوریائی حجاب نبود بدینجهت مفاوضت و مکالمت ایشان می شنیدم
 و گفت و شنودی که میرفت تمام استماع میکردم - مرد گفت اسی زن میخواهم
 که فردا طایفه را از اکا برده میخواهم و ایشان را بروی این مهمان عزیز که تحفه است
 از عالم غیب رسیده بنشانم و ضیافتی فراخ و حال خود ترتیب نمایم - زن گفت
 من ازین متعجبم که ترا چندان چیزی که بخری عیال و فاکند در خانه موجود نیست و
 بیکدم رم که بتری و نمک توان خرید دسترس نداری و چنین دستگاہی قوی و سرایه
 بسیار اندیشه هما نداری در خاطر تو خطور میکند و خیال ضیافت با بر قاعده میزبانی
 آخر امر و ز که قدرت جمع کردن داری جهت فردا ذخیره بند و برای زن و فرزند چیز
 که بعد از تو محتاج کسی نشوند باقی بگذار مرد گفت - فردا
 نداشت چشم بصیرت که گرد گرد و نخورد - بیرون گوسه سعادت که خرج کرد و بداد
 اگر توفیق احسانی و مجال شفقته اتفاق افتد همان تداست بسیار بد و زید
 که فی الحقیقت ذخیره آخرت همان خواهد بود و هر که در دنیا ذخیره نهد بعد از بخت
 و بال جان خواهد شد که جمع مال و از خوار آن نامبارکست و عاقبت آن ناپسندید

از بهارستان جایی

و سپاچه

چو مرغِ امرِ زی بالی ز آغاز   نه از نیروی حسد آید پیرِ داز
 بقصد نارسیده پر بریزد   نقد زینسان که دیگر بر نخیزد
 هزاران داستانِ حمد و ثنا از زبانِ مرغانِ بهارستانِ عشق و وفا
 که از منابرِ اخصانِ فضل و احسانِ بحسنِ اصوات و طیبِ الحان علی الذم
 خوانند و مسامعِ مجامعِ قدس و ناظرانِ مناظرِ انس علی امرِ الشهور
 والا عوام رسانند - قطعه

صافے را که گلستانِ سپهر   باشد از گلشنِ صنّعتش و رفت
 تا بود بهر ثنا خوانانش   پر نثار از دُر و گهر طبع
 حَلَّتْ عَظْمَةٌ مُجَالِدٍ   وَ عَلَتْ كَلِمَةٌ كَمَالٍ   هزار سر و دشت
 و در روزِ گلویی عندِ لیبانِ بستانِ شمس و جمال   وجود که مطربان
 یزید شود و مغنیانِ عشرتخانه وجود آورد - قطعه

برگل روضه ابلغ که هست گل این باغ زرویش درتی
 نیست ز اوراقِ چمن مرغانرا بجز اوصافِ جمالش سبقت
 و علی صحبه و الله المقتسین من مشکوت علومی و اخو الله
 اما بعد نموده می آید که چون درین وقت دلپسند سرزند حمید
 ضیاء الدین یوسف عصفه الله عما یفضله الی التلایف
 و التاسف بآموختن مقدمات کلام عرب و اندوختن قواعد فنون
 ادب اشتغال نموده و پوشیده نماند که طفلان نورسیده و کودکان
 نادیده را از تعلیم مطلقاً حاتی که مانوس طباع و مالوف سماع ایشان
 نیست بر دل وحشی و بر خاطر غبار وحشی می نشیند از برای تلطیف سر
 و تشجیع خاطر وی گاه گاهی کتاب گلستان متبرکه شیخ نادر و استاد بزرگوار
 مصباح الدین سعدی شیرازی رحمه الله تعالی علیه درضی الله عنه منظومی
 نه گلستان که روضه بهشت خار و خاشاک او عبیر سرشت
 یا بهایش بهشت را درها فیض ده قصه اش کوششها
 نکتهایش نفقه در پرده رشک حوران ناز پرده
 دلکش اشعار او بلند اشجار از نم لطف تحت الانهار
 سطر می چند خوانده میشد دران اثنا بخاطر آمد که تبرکاً لا لفاطمه الشریقه
 و تبعاً لا لشمار الطیفة درتی چند برین منوال و جزوی چند بیان ساد

پرداخته گردود تا حاضران را داستانی باشد و غائبان را ارغافانی و چون

این معنی بانجام رسید و این صورت با تمام انجامید - **قطعه**

باخر گفتم چه سازم ز یورین نوع و دس   تا چشمم خسته گارانش فزاید زین

گفت در ای ششای شهر یار کارگار   نصرت دنیا مغرالدین کشف انجافین

اختر برج جلالت گوهر درج شرف   شمع زبم دودۀ تیمورخان سلطان حسین

آسمان قدریکه چون خاک ذرات جهان   باشد از چشم غایت دیدن او فرضین

وین ان ورنه جویش همه حاجات خلق   کم پسند وجود او بر زمه خود عار دین

اَسْمَاءُ اللَّهِ تَعَالَى اَنْصَارَكَ وَضَاعَفَ اِقْتِدَارَكَ وَادَامَ اَوَّلَادَكَ الْكَوَامِ

تَحْتَ ظِلَالِ مُلْكِكَ وَسُلْطَانِ اَيَّامِكَ كَاَقْدَامِ الْاَنَامِ فِي كَيْدِ عَدُوِّهِ وَاحْسَانِ

قطعه

گلستان گرچه سعدی کرد زین پیش   بنام سعد بن زنگی متماش

بهارستان من نام از کسی یافت   که شاید سعد بن زنگی غلاش

قطعه

گذری کن برین بهارستان   تا ببینی درو گلستانها

در لطافت بهر گلستانه   رسته گلها دمیده ریحانها

و ترتیب این بهارستان بر هشت روضه اتفاق افتاده است هر روضه هشت

این مثل بر رنگ دیگر از شقائق و بوی دیگر از ریاحین نه شقائق نقش را از ریاحین

خندان پژمردگی و نه ریاحینش را از دست برد و افسردگی - قطعه

دیده مرغزارش در جوانب   شکفته لاله زارش در نواحی

ز شبنم لاله را خوش و در بناگوش   ز باران غنچه را سه در صراحی

غَزِيرَةُ الدَّامِغِ مِنْ عَيْنِ الشَّوْاقِ   كُنْزُ الصَّبْحِ عَنْ تَفْرِاقِ الْفَارِحِ

اشارت میکند ز گس که می نوش   قَانِ الْعَقْوُ لِلزَّكَاةِ مَا يَحِیْ

همی ترسم که از لطف اشارت   کستد پر هبسنه کار از امباحی

التماس از تماشا میان این ریاض که خالی از خار ملاحظه اغراض و فاشکار

مطالبه اغراض اند آنکه چون بقدم اهتمام بر اینان بگذرند و بنظر اعتبار

درینا بنگرند باغبان را که در تربیت شان خون جگر خورده است - و

در نشانی آن جان شیرین بر آب آورده بدعائی یاد کنند و به شامی شاد

گردانند - قطعه

هر کس ز نیکبختان زین تازه رس خضای   در سایه نشیند یا میوه بچیند

آن به که پیش آرد آئین حق گزاری   راه کرم سپارد و رسم دعا گزیند

گوید که بنده جامی کین دهنه ساخت باز   همواره از خدا پُر و ز خود تهی نشیند

جز راه او نپوید جز وصل او نجویید

جز نام او نگویید جز روی او نه بینید

از انشای ابوالفضل

نامه حضرت شاهنشاهی بشفای کرام که معظّمه متون
صالحان الله تعالی عن فی مائمه الانفس و الافاق

الحمد لله و کفی و سلام علی سیدتی المصطفیٰ علی عباده الذین اصطفیٰ سیما علی
مشر الشرفاء و اخفاء چون بکی توبه اشرف اقدس مصروف بر آن است
که طوائف انام از خواص و عوام و کافه برایا و سائر رعایا که و دائع بدائع
حضرت منعم اند جلّت افاضه مرفه الحال و تشریح البال بوده در او است
مراسم عبادت و لوازم طاعت مواظبت نمایند و بوجه من الوجوه دست
سلط و تقدی انبیا و روزگار بحال خلق الله خصوصاً عجزه و فقره دراز
نگرد و در خلافت بقدر میسر بوسیله جمیله ما از موافق نعم و افره که بقایست
الهی تقسیم آن مفوض بپاشده محطوط و متلذذ باشد سیما ساکنان آن
خیر البیاد و متوطنان آن حسن البقاع علی الخصوص زمره منتسبان
خاصه آن بهوقف مقدس که محل ورود و جنود ملائک و عنایت مقصد و
مقصود صدر نشینان تشکیلین فیما علی الارزاک است مشمول فیوض و

عواطف ما باشند بنا بر علی هذا قرار یافته که هر سال یکی از ملازمان درگاه
 خلایق پناه را که بمزید حسن ظن متصف بوده باشد میراج ساختند و از
 وانعامات از نقود و اجناس بقدر تفاوت درجات و تناسب طبقات
 میفرستاده باشیم چون در سن تسع ثمانین و شصت و بعضی نهمادمان قدم
 از جاده اطاعت بیرون نماده طریق بغی پیوده بودند و باعث تفرقه
 خاطر عباد الله گشته بنا بر آن سبب دفع و رفع فیہ باغیہ و تخلص غمزه
 از مکائد اشرا مرتویه صوبه مالک پنجاب و کابل شده بودیم بتائیدات
 آئی و توفیقات نامتناهی با عساکر بسیار و اقبال بشمار تا کابل سیر واقع
 شد. و روزی چند کابل مخیم سر اوقات عز و جلال گشت. الحمد لله که تادیس
 و تنبیه مخالفان با حسن طریق کرده شد. و هر کس هر جا که نجیث باطن و
 قبح سریت خود خیال فتنه کرده بود و کیم عدم رفت مجدداً بمقتضای
 مراجع ذاتیه و مراسم جمیلیه عفو جرائم محمد حکیم مرزا نموده کابل را باو عنایت
 فرمودیم بشرطیکه در احیای مراسم شریعت و عوام مساعی جمیله نماید و
 در ترفیه احوال عباد الله نهایت جد و جهد بجا آورد. و از اینجا مراجعت
 فرموده دارالخلافه العالیه مستقر ریایات ظفر آیات شد. و بواسطه کسوت
 و شجاعت این طائفه باغیہ در سال مذکور از ارسال خیرات مبرات حرمان
 دست داد و اسید که من بعد قضای این معنی نشود. و دیگر بموجب شیخ عبد الله

و متحد و ملک و حکیم الملک جدا جدا سوای مبلخی که در طوار مر قوم شده بود
 که بشرقای عظام و قضات کرام و بعضی مصارف شریفه دیگر پیشاکت حد
 بالیتر و الکتمان رسانند- باید که تفصیل آن مبلغ بکفیتی که مشار الیهم رسانند
 باشد بهر شرفا و قضات نویسانیده فرستند که ملاحظه نموده شود- و چون
 حکم شده بود که بعضی از اشیای غریبه و نفیسه که در نظر آید و مبلغ وفاق کنند
 بعضی مبلغ معهود را صرف آن کرده اقباع خواهند نمود بنابر آن تعین آن مبلغ
 نشده- دیگر چنان بمسامع علیا رسید که بعضی اشعار و فجایع نسبت فضائل
 مآب کمالات اکتساب شیخ معین الدین محمد با شمی شیرازی بقتضای بغض و
 عداوت و حسد تهمتی کرده در مقام ایذا و اهانت مشار الیه شده بودند- و
 در آن اثنا مذکور نموده بودند که در رساله که بنام نامی ماموش ساخته
 فرستاده بود و بعضی سخنان که موافق شریعت اظهار و موافق ملت اظهار کرده
 سترج بود مخفی و محتجب نباشد که آن محض افترا و بتان و عین کذب و
 طغیان بود لغو باشد من شرور القسیرهم اصلاً و قطعاً از مشار الیه امری
 و حرفی که مخالف معقول و منقول بوده باشد بسمع اشرف اقدس رسیده-
 و از آن باز که بعقبه بوسی مشرف شده بغیر از صلاح و تقوی و اتباع شریعت
 محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم امری دیگر معلوم خاطر اقدس نشده
 باید که آن شرره فخره و حسده مرده را بتنبیه و تادیب نمایند و مشار الیه را

از دست ظلم و ستم اهل فتنه و فساد نجات بخشید و عجب از بعضی ناقصان که
 این افتراهای صریح که بیه و صبیان تصدیق نمایند اصفانوده در صد
 آزار این نوع مردم میشوند باید که امثال این مردم را از ان اکثرت
 بیرون آورده راه ندهند و خاطر اشرف ما را متوجه انتظام احوال ستوده
 مآل خود دانسته در ان بقعه قدسیه با دعیه ماثوره اشتغال نموده تا هنگام
 ملاقات حقائق احوال و سوانح ایام رومی نوشته باشند که بر آئینه با عشت
 مزید توجه عالی خواهد بود - و السلام -

مفاوضه حضرت شاهنشاهی پدانا یان فرنگ

- سپاس بقیاس نثار بارگاه بادشاه حقیقی که مملکتش مصون از صدمه
 زوال است و سلطنتش مأمون از لطمه انتقال - فضایی بدیع تمامه
 ۱۰ زمین و آسمان گشته است از اقطاع ابداع او و بیدای ناپیدای
 لامکان قطعه است از جهان اختراع او - مدیری که انتظام عالم و نظام
 بنی آدم بدستاری عقل بادشاهان عدالت پیشه و پامیردی عدل شهریاران
 نصفت اندیشه منوط و مربوط ساخته - مقدری که برابطه محبت و ضابطه
 ۱۵ سعادت طنطنه ایلاف و التیام و دبیریه امتزاج و استیناس در افراز
 کائنات و انواع کونات انداخته - و درود نامحدود و هدیه ارواح طیبه
 معاشر انبیا و رسل علی نبینا و علیهم الصلوٰة والسلام که سالکان اصوب

طرق و ابدیان صلاح بشکل اند عموماً خصوصاً بعد برضائاً رباب بصائر که
 مقتبس از انوار ولایت و تجلی از اشعه حکمت و درایت اند مخفی و محتجب
 که درین عالم ناسوت که مراتب عالم لاموت است هیچ چیزی بر محبت
 فائق نیست و هیچ امری چون مودت لائق نی چه مدار صلاح عالم و نظام
 کون را بر تود و تائف نهاده اند و در هر دلی که آفتاب محبت پرتو اندازد
 جهان جان و عالم روح و روان را از ظلمت بشری می پردازد و تکلیف
 وقتی که در سلاطین که صلاح این طائفه صلاح عالم و عالمیان است متحقق شود
 بنائاً علی هذا بهیگی همت عالی نهند بآن مصروفست که روابط محبت و داد
 و ضوابط ارتباط و اتحاد میان عباد الهی مومکند و مشید باشند سیمای طائفه علیا
 ملوک که بمنزله عنایت الهی شرف اختصاص دارند خصوصاً بآن سلطنت
 مآب خلافت قباب مورد تجلیات معنوی محی مرآهم عیسوی القنی معنی
 التهریف و التوضیف که تفوق نسبت بوساطت همسایگی مستحق است و
 رعایت حقوق جوار و محبت بآن عمده سلاطین نامدار محقق و مومکند و از اثرش
 مقتضیات محبت جانی و کمال موجبات مودت روحانی تائف صورتی و تائیس
 ظاهرست چون بواسطه موانع عظمی و بواعث کبری احراز مشاهده جهانی
 در پرده توقف میباید امری که خلف آن شرف تواند شد ارسال رسل و رسل
 است که از باب نفیست و ذکا آزار قائم مقام مکالمه و تائب مناب مجاوبه

میدانند امید که علی التواتر و التوالی ابواب رسل و رسائل از جانبین مفتوح
 باشد و سوانح احوال و لطائف آمال از طرفین بسین و تشریح گردد و تفسیر
 منیر و واضح خواهد بود که با اتفاق جمیع ارباب مل و نخل و اصحاب دین و دول
 نشان دینی و دنیوی و عالم صوری و معنوی مشخص و معین بدلیل و برهین
 هست که نشان صوری دنیوی در برابر نشان معنوی اخروی چه قدر دارد و
 عقلائی روزگار و کیرامی هر دیار در تکمیل این ممالک فانیه ظاهریم چه قدر
 مساعی جمیده و دواعی جزیه با قدام میرسانند و خلاصه اعمار و زبده اوقات
 را در استحصال مقاصد صوریه بچگونگی صرف می سازند و در مستند است
 سریع الزوال و مشبهات قریب الانتقال چگونه مضحک و منهک اند - الله تعالی
 ما را بمحض عنایت ازلی و هدایت لم یزلی خود با چندین مشاغل و عوائق و
 روابط و علائق ظاهری در طلب خود گرفتار فرموده و با آنکه ممالک چندین
 سلاطین عالی مقدار را در حوزه تصرف ما در آورده و بمقتضای عقل در
 انتظام و الیتام این ممالک برنجیکه جمیع رعایا و کافه یرایا مرفه احوال
 و تشریح البال باشند سعی باید نمود و توجه برین باید داشت - اما انچه شد
 که استرضای آبی و شوق ماهوالتی سر به مطالب و فاتحه همه آس است
 چون اکثر انبای روزگار اسیر ربه تقلید اند هر که طریقه آبا و اجداد و اقا
 و معارف مشاهده بینا ندیده اند که تامل در دلائل و براین نماید آن کشش که

و را بل آن نشو و نمایافته اختیار میکنند و از شرف تحقیق که علت غائی ایجاد
 عقل است محروم میمانند بنا بر آن در اوقات طیبه با دانیان جمیع ادیان
 صحبت داشته از کلمات نفیسه و مقاصد عالیه هر کدام مستفید و مستفیض
 میشوند چون قبائل السنه و تغافلغات در میانست لایق آنکه با سبیل
 این طور کسی که آن مطالب عالیه با حسن عبارت خاطر نشان کند مسرور
 سازند و بسمع پایان رسیده که کتب سماوی مثل تورات و انجیل و زبور
 بزبان عربی و فارسی در آورده اند اگر آن کتب مترجم یا غیر آن که نفع
 آن عام و فائده آن تام باشد در آن ولایت بوده باشد فرستند درین
 جهت تاکید مرا هم و داد و تشدید میانی اتحاد سیادت مآب فضائل کتب
 صادق و الحقیقت والا خلاص رسید مظفر را که بجزای التفات و عنایت
 سرفراز و مخصوص بوده فرستادیم سختی چند با مشافهه خواهد گفت اعتماد
 نمایند و بمواره ابواب مکاتبات و مراسلات را مفتوح دارند و اسلام
 علی من اتبع الهدی +

بشهر ربیع الاول سنه نهصد و نود و یک گاشته شد +

تخت از روزنامه سفر شاه و بجا اید

روزنامه سفر انگلستان است که بمیمنت و مبارکی بخواست خداوند
تعالی و قادری بهما و بخشنده مهربان بشرط سلامت مزاج می نویسم
از طهران الی انزلی را سابقاً در سیاحت گیلان تفصیل نوشته بودیم
در اینجا بشرح تفصیل حاجت نیست - مگر خروج از دار اختلاف طهران
را با وقایعیکه تا انزلی روی میدید انشاء الله تعالی می نویسم بعد از آن
از روز جلوس و رکشتی تفصیل مهربان در طی روزنامه رکشتی نوشته شد -
بعون الله تعالی و حسن توفیق -

روز شنبه سبت و یکم شهر صفر الحظیف ۱۳۹۰ هـ

از طهران بغیرم سیاحت و رنگستان برخواستیم - حال یک سال تمام
است که اخبار سفر و رنگستان شده است و چند روز هم بود که سینه درد
و زکام شدید عارض شده و هیچ احوال خوب نبود کسالت و ضعف
بینه بسر حد کمال بود بطوریکه هرگز خود را بآن کسالت ندیده بودم
شوقاً علی الله تعالی ببردن آدمیم - صدر ناظم و غیره بودند قدری

ایستاده رفتیم و از درِ کوچه شمس العماره سوار کالسکه شدیم جمعیت
زیادی بود در داخل و خارج شهر در راه و پیراه را ندیم بطرف اسپانی
امروز اسپ دوانی بهم هست رفتیم بالاخانه افواج و جمعیت زیادی
از مرد و زن حاضر شده بودند - نهار آوردند به بمبلی قدری صرف نمودیم
امیر آخو رتینور میرزا احسام الدوله حاجی آقا اسمعیل و سائر پیش خدمتا
بودند - امین حضور که چند روز بود که ناخوش بود امروز آمده بود - بعد
از نهار اسپهبار دادند - اسپهای مراد بیگ ناسب که از اسپهای اصل
خاصه است چهار بیریق اول را برداشته - یک بیریق اول را بهم اسپ
وجیه الله میرزا برداشت - اسپ اقبال مهدی قلیخان بیریق چهارم را
در دوره آخر برداشت - بعد از اتمام اسپ دوانی سفرای خانه بخت
و دایع بحضور آمدند - صدر اعظم و سائرین بهم بودند - بعد سوار کالسکه شده
بطرف قریه کن - را ندیم - سراپروهای تازه که همه نرمه و نرمی و غیره
بود کنار رودخانه زده بودند - بعد از ساعتی مهد علیا بکن آمدند - والد
شاه را دیدم - ایشان دوشب در اینجا ماندند - باد شدیدی هم همه دزدی آمد

روز سه شنبه بیست و چهارم

رفتیم بعمارت دولتی کن و همان روز سوار شده بجهت شکار بباهورهای
حوالی کن - رفتیم - نایب السلطنت در رکاب بود - از پیش خدمتان

ادیب الملک - صنیع الدوله - مجرباقرخان - حسین خان - سردارالدخان
 بودند - میرشکار از شهر آمده و شکار پیدا کرده بود - قبل از نهار یک تکه
 دو ساله با چهار پاره زدم - الحمد لله خوش گذشت با راحت بمنزل مراجعت
 کردم - بچهارم مزاجم در نهایت صحت و سلامت است و کسالت بالمره
 رفع شد - حالا فصل آلوده تازه است یعنی خیلی کوچک است و هنوز خوردنی
 نشده - چغاله و شگوفه هم در شمرانات قریب با تمام است گل زرد و گل سرخ
 هم تک تک دیده میشود - مهدی قلینجان یک شب بشهر رفت با حالت
 ناخوش بگشت -

روز چهارشنبه بیست و نهم

در عمارت کن توقف شد این الدوله غلام حسین خان محقق حکیم طولوزان
 و حبیبه الله میرزا از شهر آمده اند -

روز پنجشنبه بیست و دهم

رفتم توری چای نهار را آنجا صرف کردیم - آب زیادی می آمد عضد الملک
 عکاس باشی و سایر پیش خدمتان حاضر بودند - آفتاب گردان را در کرد
 زده بودند بسیار هوا گرم بود - عصر مراجعت بمنزل شد - انیس الدوله از شهر
 آمد - تکرر مزاجی دارد -

جمعه بیست و یازدهم

صبح رادرکن بودیم جمعیت زیادی از پیش خدمتانان و غیره از شهر آمده بودند صدر اعظم هم آمده است امرورنیت آفندی ایلمچی دولت عثمانی که تازه وارد شده است باید بحضور بیاید در همان بورت اولی چهار ترسه و غیره افرشته اند چهار ساعت و نیم بغروب مانده بچادر رفیق صدر اعظم آمد معتد الملک هم بود - نصره الدوله - معتد الدوله - اعتضاد السلطنه - حماد الدوله - لطف الله میرزا در سلام خاص شمشیر نگار داشته بودند - احمد قند باونی وزیر ایلمچی آمد دو نفر هم نائب سفارت همراه داشت - ناظم آفندی شانزده نفر هم همراه او آمده بود مرخص شده بمملکت خود برود - نیت آفندی زبان فرانسه میداند بخصوص فارسی را خوب حرف میزند سننا متوسط است - آصف الدوله وارد شد +

شششنبه بیست و هشتم

صبح سوار شده رفیقیم بتکه سولقان دست چپ راه آبشار خوبی دارد بقدر یک سنگ آب جاری بود آفتاب گردان زدند آنجا نهار خوردیم نائب السلطنه در رکاب بود از پیش خدمتان امین الدوله - ادیب الملک و غیره نیز بودند +

یکشنبه بیست و نهم

اشنجا حسیکه امروز از شهر آمده بودند خسر و میرزا - وقایع نگار - حسام الدوله

بترتیب فوج خاصه وزیر اسور خارجه با حالت نقابت شرفیاب حضور شد
 مفید آفندی مجدداً امروز بحضور آمد جناب آقا سید اسمعیل مجتهد بهبهانی
 بیدن آمده بودند - خازن الملک جواب آتانی که باید همراه برد آورده بود

سه شنبه غره شهر ربیع الاول

- صبح اشخاصیکه از شهر آمده بودند از شاهزادگان و غیره همه بحضور آمدند - امام
 جمعه آمده دعای سفر را خواندند - پسر امام جمعه اصفهان هم آمده بود - پنج رأس
 اسپیکه از عربستان بجهت صطبل خاصه آورده بودند از سنان حضور
 گذرانند پس بجانب کرج حرکت کردیم در عرض راه صدر عظیم بهم از
 شهر رسیده اخبار خوب از سیستان داشت عرض کرد - دایر الملک هم رسیده
 اسپ و راز ترکمانی با صدر عظیم آمده بود - نائب سلطنت از نزدیکی کن
 مرخص شده بشهر معاودت نموده - از شاهزادگان که همراه بودند معتمد الدوله
 حسام السلطنت - عماد الدوله - نصره الدوله بود - معتمد الدوله از قوری چای
 مرخص شد بشهر معاودت نمود - مسیو بکر وزیر مختار دولت روس که تا نزدیکی
 بالستی بیاید همراه بود چهار ساعت بغروب مانده وارد کرج شدیم منزل
 در عمارت است - صنیع الدوله - عکاس باشی - غلام حسین خان از شهر آمده
 بودند - حکیم طولوزان هم امروز از شهر آمده - مهدی قلیخان امرزشکار رفته
 بود - یک آهوی داده شکار کرده است +

چهارشنبه دوم شهر ربيع الاول

از کرج بقاسم آباد حرکت کردیم پنج فرسنگ راه هست. مواکرم و گردو خان بسيار بود. معير المملک امروز مرخص شده بشهر رفت حاجب الدوله الى انزلی در رکاب است. عتد المملک. و شب از شهر آمد. ناصر المملک بهم از شهر آمده بود از آنجا مرخص شده بشهر معاددت نمود. قراولی اردو تا انزلی بانوج دوم است. بيوک خان اقبال المملک از کن بشهر رجعت کرد.

پنجشنبه سوم شهر ربيع الاول

صبح سوار اسب شده صدر انشهر و شتابزادگان و حسن عليخان وزير فواده و ميرزا قهرمان اين لشکر و غيرهم ملتزم رکاب بودند. محمد تقی خان حاجب الدوله شصت راس اسب بجهت استبل توپخانه آذربايجان خریده بود. از سان حضور گذرانيد. یک عدد نفر سواره مکرری بسر کردگی حاجی آقا بيگ از سان گذشتند. قری از راه با صدر اعظم صحبت کنان را ندیم بعد از آن بکالسه کشيتم منزل امروز کاروان سنگ است مسافت راه سه فرس است. نهارد در منزل خوردیم. اردو را در چين بسيار خوب باصفائی زده بودند جمعه جاسيزه و مرغزار است. صاری اصلان که از شهر آمده بود دیده شد.

روز جمعه چهارم ربيع الاول

صبح سوار کا سکه شده بفرز عید الله آبا و آئینه شیتیم پنج فرسنگ راه
است هوا گرم و گرد و خاک بسیار بود در آخر زراعت قشلاق نهاده بودیم
قبل از نهاده تفنگ دست گرفته در اطراف و حوالی گردش میکردم یک
خرگوش و یک بلدرچین با یک قطعه زرد دره عمید کردم امروز یکم و یکسون
و مسیوطه سورن نائب سفارت خانه انگلیس را دیدم که بفرنگستان
می آیند میرزا عیسی وزیر دارالخلافه و معاون الملک مرضی شده بشهر
رفتند میرزا موسی رئیس دفتر لشکر هم امروز مرضی شده بشهر رفتند

روز شنبه پنجم ربیع الاول

امروز روز ورود بقرهین است یعنی در هزار جریب که قریب بشهر است -
از دوزدهانه پنج فرسنگ مسافت راه است - از دوات خاک علی و غیره
گذشتیم صبح که سوار شدم صدر اعظم وزیر مختار دولت روس را با گرابل
مترجم و هم کالسکه آورده قدری صحبت داشتیم سوار دایلات سی صد نفر
ایستاده بودند صاحب دیوان که آذربایجان آمده بود بحضور آمد -
محمد صادق خان قزاقی نائب اجدان همراه او بود و بعد بعضی شایزادگان
موقوف قزوین مثل اسحق میرزا و سلطان سلیم میرزا و یعقوب میرزا و علما
قزوین و اعیان و اشراف و کلان تر و کدخدایان شهر و غیره متوسط
ایلیانی حاکم قزوین دسته دسته بحضور آمده معترفی شدند نهاده درین راه

صرف شد بعد از نماز باد شدید می وزید امین خلوت که عقب مانده بود
 بجای پارسی رسیده بار و ملحق شد - سواره ابو اجمعی اسد خان قرار باغی که
 جزر غلام خانه هستند با صاحب دیوان از آذر بایجان که بطهران رفته
 سان بد بند پسر اسد خان که سر کرده سوار است جوان خوبیت نزدیک
 بشهر سوار اسپ شده با صدر اعظم صحبت کنان دارد و دو شدم صدر اعظم
 مرخص شده بشهر رفت باز بخت سردی می آمد شب گذشته بسیار کم خوابیده
 بودم - امشب زود تر میل با ستراحت کردم *

روز یکشنبه ششم ربیع الاول

امروز منزل آقا بابا است صبح باران شدیدی می آمد و بالینکه مدتی باریده
 بازمی بارید - این باران برای قزوین بسیار نافع است ایلمانی میرزا
 ابوتراب عموی میرزا بزرگ حکیم مرحوم را بحضور آورد خیلی معمر است بعد
 سوار شده با صدر اعظم صحبت کنان از کنار شهر گذشته افتادیم بجاده آقا
 بابا سی - دیر الملک از اینجا مرخص شد بشهر رفت هوای امروز برخلاف
 سایر روزها خوش بود نسیم لایم خنکی می آید - صحرای کسرگل و سبزه است در
 باغات قزوین یک نوع گل درک دیده شد بسیار خوب و مطبوع شبیه
 بگل زرد گفتم از ریشه و تخم آن بیاورند و در طهران بکارند - نماز را در
 زیر دست قریه محمود آباد شیخ الاسلام مرحوم صرف نمودیم - باد سردی می وزید

نهار در کالسکه خورده شد. از پیش خدمتان مشکوٰۃ الملک و غیره بودند. چهار
ساعت بغروب مانده وارد منزل شدیم. باد بسیار سرد شدیدی می آمد.
و شدت باد بطوری بود که کل تجیرا و چادرها را انداخت. تا صبح متصل
می آمد و هیچ کس را قدرت بیرون رفتن نبود. و از شدت سرما همه
افسرده و از کار مانده بودند.

روز دوشنبه هفتم ربیع الاول

باید بخبران رفت ولی باد و سرما بطوری بود که هرگز در زمستانهای سخت
بلکه در هیچ وقت دیده و شنیده نشده بود. و دفرنگ از راه را سوار
کالسکه شدیم. بعد چون راه کالسکه بدو سوار اسپ شده کالسکه را
برگردانند. صبح امروز همه سبز و گل بود. اما سرما و هیچ وجه نمی گذاشت کسی
احساس چیزی کند. یا لغت حضرت و طراوت صبحرا شود. باینکه کلبه و
سرداری خن پوشیده بودم از شدت سرما معلوم نبود که هیچ لباسی دارم
زیرا که دوک خزان دره بود که آب کمی می آمد. نهار آنجا صرف شد.
با قدری ساکت شده بود. محمد الملک امین حضور صنایع الدوله و عکاس
باشی حکیم طو لوزان محقق و غیره بودند. بعد از نهار از کتل مزبور بالا
رفتیم. این کوه خزان سنگ ندارد همه خاک نرم است و همه جا گل و
سبزه و ریاحین اغلب جاها زراعت دلی کاشته بودند. زراعت این

کوه را طاقه غیاث دند میکنند - حسن علیخان جنرال که جزر همراهم است
 امروز وارد شد - با صدر اعظم صحبت کنان میرفتم - بالای کوه ده بنظر م
 می آمد گمان کردم که خزان است بعد از تحقیق معلوم شد - اسمعیل خان
 غیاث دند سر کرده سوار غیاثوند احداث و آباد کرده است - خوب جانی را
 آباد کرده که همه زراعت آن دیلم است - از اسمعیل آباد یک فرسنگ
 و نیم راندمیم تا بخزان رسیدیم - اغضاد السلطنت نصره الدوله نصره الملک
 را در راه دیدیم - نصره الدوله که نکایت زیاد از سر راه و باد و شب و شبت
 می گفت خیلی صدمه خوردیم - अच्छه شد وارد منزل شدیم - باد نبود اما
 غلیظی در هوا بود که گاه بهم می بارید - جوهر سرما طوری بود که آب
 مانند زمستان تنخ می بست +

انتخاب سوانح عمری شیخ علی حنین

لرافقه

یا راسی زبان کو کہ شناسے تو کنیم توصیف کمال کبریا سے تو کنیم
 چیزی بیساط ماثیرستان نیست جانی کہ تو دادہ فدا سے تو کنیم
 چون انسان را بہین ثمرہ و گزین سرمایہ در کار گاہ آفرینش تحصیل عبرت
 و از این ست کہ گرد ہی از دانشمندان و قدر و قوت شناسان بتدوین
 کتب تواریخ و تحریر احوال بدو نیک پرداختہ برخی از روزگار خود را در آن
 کار پایان برودہ اند۔ و با بچلہ تصفیہ سیر و اخبار را نسبت بطبقات اناام
 علی اختلاف مراتب ہم فوائد بیشمار است۔ و چون این سرگشتہ عمر با شغلی تلف
 کردہ بچشم تحقیق ملاحظہ احوال خود نمود۔ سرگذشت ایام گذشتہ را
 برای نگارندگان خالی از فائدہ عبرتی ندید۔ و در نقل احوال دیگران بسا
 باشد کہ ناقل را بنا بر سببها تخیط و اشتباہ افتد۔ اما در شرح احوال
 خویش مجال آن نیست۔ خواست کہ بذکر شئمہ از حالات و واقعات خود کہ
 درین عجا کہ بخاطر ماندہ پردازد۔ و در ان رعایت ایجاز و اختصار نماید۔

تا طولِ مقال و آرایشِ عبارتِ مورتِ ملالِ خودِ پشیمان نگردند - و در تنه
یا دوکاری و آیندگان را تذکاری باشد - مامون از ناظرانِ کرام آنکه بنظر
شفقت و ترجمه نگرد - و بطلبِ مغفرتِ این محروم کوی سعادت را معاوت
فرمایند *

اجدادِ راقم

و انا المستمند بواهب المواهب محمد المدعو بعلی بن ابی طالب بن عبداللہ بن
علی بن عطار اللہ بن اسمعیل ابن اسحاق بن نور الدین محمد بن شہاب الدین
علی بن علی بن یعقوب بن عبدالواحد بن شمس الدین محمد بن احمد بن محمد بن
جمال الدین علی بن شیخ الاجل قدوة العارفين تاج الدین ابراہیم المعروف
بزاہد البیلمانی قدس اللہ ارواحہم و ختم لی یا حسنی *

از اجداد این فقیر شیخ شہاب الدین علی بلده استارا کہ موطن و مدفن
شیخ است گذاشته بدارِ سلطنت لایجان کہ حسن بلادِ گیلانست سکنتی
نمود - و از آن زمان باز لایجان موطنِ اجداد گردید - و جد فقیر شیخ علی بن
عطار اللہ از معارفِ علماء زمانِ خود بود - خان احمد خان پادشاہ گیلان
نظر باستعدادی کہ داشتہ در تعظیم او مبالغہ نمودی و بعض مراتبِ علیہ را
از ایشان استفادہ نمودہ - و در دارِ سلطنت قزوین بصحبتِ شیخ جلیل
بہار الدین محمد عالمی علیہ الرحمۃ رسیدہ موانست تمام باہم داشتند - چنانکہ

در شرح حدیث معراج که از تحقیقات عالیہ ایشانست بتقریبی در نواح
آن ذکر صحبت خود با شیخ علیہ الرحمۃ نموده و از مصنفات ایشانست
شرح فارسی بر کلیات قانون که با تماس خان احمد خان نوشته در سالہ
اثبات واجب کہ مقدار دانش او ازان معلوم تواند شد۔ در سالہ
حل شبہہ جذرا صم و این ہر دو نسخہ بخط ایشان در کتابخانہ والد علامہ
طالب خراہ بنظر فقیر رسیدہ۔ و حاشیہ مبسوطہ بر خصوص فارابی و غیرہ تکمیل
علوم و خدمت سید المحققین امیر فخر الدین سماکی استرآبادی نمودہ۔ و
بگفتن شعر رغبت داشتہ وحدت تخلص ایشانست و اسحق ستخان
عاشقانہ اش در کیفیت و حسن بلاغت بی نظیر افتادہ۔ دیوان قریب

۱۰ دو ہزار بیت بنظر رسیدہ ازان جملہ است **عنزل**
خوابست حجت اثری داشتہ باشد معشوق ز عاشق خبری داشتہ باشد
دل رفت با تشکدہ عشق و نیامد می آمد اگر بال و پری داشتہ باشد
مردیم ز بس ثابت و سیارہ شمریم آیات شب بجران سحری داشتہ باشد

ولہ

۱۵ دل را بطان ابروی جانانہ خفتم قندیل کعبہ را بضم خانہ خفتم
وحدت چہ حالتست کہ خوابت نمیرد ناخود نفس ز گفتن افسانہ خفتم
ولکہ ایشان منہجہ شیخ عبد اللہ بود۔ کسب فنون علم از والد خود نمودہ

بقومی و انقطاع از دنیا انصاف داشته - آنچه از وجه معاش و املاک
موروثی حاصل آمدی بقلیل قناعت نمودی و باقی را صرف دوستان و
محتاجان کردی - سه پسر از ایشان مخلف شد شیخ عطاء اللہ و شیخ
ابوطالب و شیخ ابراہیم - شیخ عطاء اللہ کہ ولد اکبر بود در فقه و حدیث
اعلم علماء آن دیار و در زہد و کثرت عبادت درجہ عالی داشت - درین
کھولت درگذشت و اولاد از او نماند - شیخ ابراہیم کہ اکثرین برادران بود
از مستقدان روزگار و بخل و فطرت و ذکا انصاف داشت - مراتب
معدولہ علمیہ را اکتساب نموده سرآمد اقران گردید - و بہفت قلم بغایت
نیکو نوشتی و خط استادان را چنان تتبع کردی کہ تمیز در میانہ دشوار شدی
مصحف مجید و صحیفہ کاملہ مترجم با تمام رسانیدہ بہت والد مرحوم صفہا
فرستادہ بود - ہر دور البقیہ شفقت نمودہ بودند - خوش نویسان مشہور
اصفہان از دیدن آن بہرامی بردند - و در ترسل و انشامہارت تمام
داشت منشآت ایشان در سفائن مستقدان مسطور و مشہور است و
در شعر و محاسن سلیقہ درست داشت و احیاناً بگفتن میل نمودی - این چند

بیت از ایشانست - رباعی

یادہ خون جگر باست زینا مطلب   گوہر از چشم تراست زوریا مطلب
پی لیلی توان گشت چو مجنون دروشت   آنچه در سینه توان یافت ز صحرای مطلب

ولہ

در گلشنِ دہر محرم راز نبود در بزمِ زمانہ نغمہ پرداز نبود
پنهان نتوان ز فرمہ پردازی کرد بستیم زبان کسی ہم آواز نبود
فقیر و راضی فرس کہ در خدمتِ والد بلا ہجان رسیدم سعادتِ ملاقات
آن عجمِ عالی مقدار دریافتم۔ حقاکہ در محاسنِ صفات و حسنِ اخلاق و
شگفتگی و مجلسِ آرائی تا امر در شل او گذردیدہ ام۔ دہ سال پیش از
والد علامہ در لاہجان رحمت ایزدی پیوست۔ یک پستری بشیخ سفید
و دو صبیہ از ایشان ماندہ بود۔ پسر ہم پس از چندی در اول شباب درگذشت

مجل احوال والد مرحوم

اما والد مرحوم در سنِ بخت سالگی بعد از تحصیلِ بسیاری از موطا ابی علیہ
نزد مولانا می فاضل ملا حسن شیخ الاسلام گیلانی بشوقِ ادراکِ صحبت
فضلای عراق باصفهان آمدہ در مدرسِ اُستاد العلماء آقا حسین نجم السار
علیہ الرحمۃ کہ سائر فضائل و مناقبش از غایتِ اشتہار بی نیاز از اظہار
است با استفادہ مشغول شدند و فنونِ ریاضیہ را در خدمتِ بطلیموس زمان
علامی مولانا محمد رفیع کہ برفیعی یزدی مشہور است تکمیل نمودہ۔ چنان
استغراقی در مطالعہ و مباحثہ یافتند کہ محصلین را کمتر میر آردہ باشد۔ و
تا آخر عمر بر بہانِ منہاج بود۔ جماعتی کثیرہ از اصحابِ تحصیلِ بکارتِ تربیت

ایشان بر ائب عالیہ رسیدند و در کتابخانہ ایشان کہ زیادہ از پنہزار
مجلد بود بیچ کتاب علی بنظر درینامہ کہ از اول تا آخر تصحیح ایشان درینامہ
باشد۔ و اکثر محشی بخط ایشان بود۔ و قریب ہفتاد مجلد را کہ از ان جملہ
تفسیر بیضاوی۔ و قاموس اللغۃ۔ و شرح لمعہ۔ و تمام تہذیب حدیث۔ و
امثال ذلک بود۔ بقلم خود کتابت نمودہ بود۔ میفرمود کہ من مکرر در شہار روز
یک ہزار بیت وزیادہ نوشتہ ام۔ خطی بغایت زیبا و واضح داشتند از ایشان
شنیدہ ام کہ میفرمودند۔ والدہم در حیات بود کہ باصفہان آمدہم و باین سبب
کہ میاد اوطن اختیار کنم زیادہ برداشتم قدر مصارف ضروریہ بجهت من
نمیفرستادند۔ و آنرا ہم در عرض سال بچند دفعہ میرسانیدند لہذا آن قدر کہ
میںخواستہم برای اتیاج کتاب زر نقد در نبود بسیار پر خود می نوشتہم بعد
از چندیکہ والدہم ولت کرد اندیشہ معاودت بلا ہجان از خاطر محو شد۔

با جملہ در اصفہان مکانی خریدہ بر عمارتش افزودند و عازم سفر حج باز
شدہ از راہ شام بطواف بیت المداحرام مشرف شدہ ب بغداد باز گشتند
و چند می در مشاہدہ متبرکہ عراق بسر بردہ باز باصفہان مراجعت نمودند۔
و از اہالی آنجا حاجی عنایت المداحمغانی را کہ از اتقیا و اخیار بود بایشان
موافقت پدید آمد و صبیحہ خود را بایشان ترویج نمود و اولاد منحصر در چہار
پسر بود۔ مولود نخستین این بمقدار است و سہ برادر دیگر یکی در کودکی و

دور در عقولان شباب در گذشتند +

مجملاً اگر در محاسن صفات و اخلاق کامله و علوهست و فطرت و قوت
ایمان و کمال فضل و دانش آن علامه تحریر عرض رود سخن بدرازی کشد
و بسا باشد که محل بر مبایعه حسن اخلاق این خاکسار کنند و هیچ فن
از فنون علوم نبود که مهارتش بکمال نباشد و با این حال هرگز مباحثات
بعلم چنانکه رسم علماست نداشتی و با ادنی کسی از اهل تحصیل و فوایدگان
مصداق نباشد سلوک کردی و با اینکه طول عمر مبایعت و افتاده گذرانده
از جدل بغایت محترز بودی و این شیوه را کرده داشتی - هیچ یک از
افاضل را بحسن تقریر و شگفته طبعی ایشان ندیده ام - علومش چنانکه
در نظر بهتش دنیا را قدر کف خاک بود هرگز بهت تحصیل مال و جاه
و نیوی که ادنی تمیز او را باندک مسامحه بوجه اکمل میسر بود نگذاشت و در طبع
اندیشه فرونی و تن آسانی نداشت - بارها شنیده ام که یقیناً و لقمه
نان حلالی که رازق عباد قسمت ساخته ما را کافیهست و داعی به تحصیل
دنیا اگر پرورش دیگران و ایشا بر خواهند گان است بی ذلت نفس
مومن میسر نیست - و نزد من سیر سخا و تقاطع نظر کردن و واگذشتن
آن چنین است که در دستهای مردم است - هرگز مبادرت با شناسائی
اریاب دول نکردی و با جمعی از امارا و اکابر و اعیان که اخلاص داشتند

و نهایت ادب مرعی میداشتند - بزرگان سلوک نمودی - عبادت و ذکر
 بشمار بود که در عرض بیست و پنج سال که با ایشان بسر برده ام هرگز
 فعلی که در شرع مکروه باشد از ایشان ندیده ام و بعد از نیم شب در هیچ
 حال چه در صحت و چه در مرض او را بر بستر استراحت نیافته ام شش
 هفت سال پیش از فوت عزلت و خلوت بر من اجتناب غالب آمده ترک
 مباحثه و معاشرت نمود - و اصلاً پیرامون انتظام امور معاش اهل خانه
 نمیگردید - و این فقیر را در آن باب مختار ساخته گاهی بمطالعه مشغول
 می شد و بیشتر اوقات گریان بود و اکثر لیالی را بعبادت اعیانته و سخن
 یا کسی زیاده بر ضرورت نگفتی و سخن گفتن کسی را هم خوش نداشتی تا آنکه
 در سال هزار و یکصد و بیست و هفت هجری در سن شصت و نه سالگی
 ۱۰ امراض شدت کرد و ضعف مستولی شد - صباحی که چاشتگاه آن حلت
 کرد مرا بلبیسه و سفارش بازماندگان و نیکوکاری با ایشان نمود پس
 فرمود چنانکه مرا خوشنود داشتی - خدامی از تو خوشنود باد و بیستین
 بتوانی ست که هر چند او ضلع دنیا را بر وفق مرام نهی و زمانه ناسازگار
 افتد باید که بذلت رضاندی و تجسیت دنباله روی اختیار کنی - چه عمر قلیل
 ۱۵ قابل آن نیست - و در اصفهان اگر توانی زیاده توقف مکن که شاید از ما
 کسی باقی ماند - و این سخن را فقیر در نیا فتم تا بعد از چند سال که فتنه و

خرابی اصفهان پدید آمد - پس فرمود وریالی و ایام متبرکه که بهره دست و بد
و میسر آید مارا فراموش مکن - بعد از ساعتی چند بعالم بقا ارتحال فرمودند
و دفن ایشان در مقابر مشهوره هزار بابا رکن الدین در جنب تربت عارف
ریانی مولانا حسن دانشمند گیلانی ست افاض الله تعالی علیه شایب
الرحمة والغفران و اسکنه فی فردیس الجنان - چند بیت از مرثیه که در

نوت آن عالی مقام تعلیم کرده بود ثبت افتاد مثل
پیر از مرگت ای صراف حقیقت بی گناشته
کشدی تاز من دست نوازش بچمن پیرا
نود پیرانه سرفتی من هم در غمت پیروم
نهان ای عرش رفعت ناز دیدم در دل خالت
گسته تاز هم شیرازه تالیف جسمانی
بدل آه رسائی دارم از مجده آتش
مثلی چون بیخون گشته ام شسته عالی را
بجست یکینم بر خطه یاد خور دسالی را
نیشتم که پوشد خاک سافل کوه عالی را
مثالی نیست در عالم بود یا بیشالی را
ز خاطر برده ام بکبار مصرعهای عالی را

ولادت هشتم

اما بجل احوال این بمقدار ولادت در روز دوشنبه بیست و نهم
ربیع الآخر بسال هزار و یکصد و سه هجریه در دار السلطنت اصفهان اتفاق
افتاده و هنوز چیزی از احوال ایام جماع بیاد مانده - چون چهار سال
از عمر پر آمد والد مرحوم اشارت تعلیم نمود - در آن آوان مولانای عظم

ملا شاه محمد شیرازی علیہ الرحمۃ کہ از اعلام روزگار بود و اردو صفہاں شد
 و روزیکہ در منزل والد علامہ مہمان بود فقیر را بخدمت ایشان برآ
 شروع تعلیم از روی تمین حاضر نمودند۔ مولانا می فرمود بعد از بسطہ
 این آیات را سہ نوبت تلقین فرمود **وَدَّبَّ الشَّيْخُ لِي صَلَواتِہِ وَبَیِّنَہِ**
لِي اَمْرًا وَاَحْلَلْتُ حَقَّكَ مِنْ لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلًا

و ناستحہ خواندہ نوازش فرمود۔ در دو سال سواد خوانی و خطی میر آمدہ
 و شوقی مفرط تحصیل حاصل شدہ ہیچ شغلی نزد من مرغوب تر از خواندن
 و نوشتن نبود۔ کتب فارسی بسیار از نظم و نثر خواندم بر سائل صرف و نحو
 و فقہ مشغول ساختند و بزودی فراگرفتم۔ رسالہ چند از منطق تعلیم کردند۔
 مرا بان فن زیادہ شوق پیدا آمد و درست اخذ کردم استادیکہ داشتہ از
 ذکا و شوق من تعجب مینمود و تحسین میفرمود شوق افزونی میگرفت۔
 چون طبیعت موزون بود از شعر لذتی عظیم می یافتہم و بگفتن میل میشد۔
 و مدتی مخفی بود۔ چون استاد مطلع شد مرا از آن منع نمود می و والد
 مرحوم نیز مبالغہ و ترک آن داشتی و مرا صرف طبیعت یکبارہ از ان
 ممکن نبود۔ چیزیکہ وارد خاطر میشد می نوشتہم و پنهان میداشتہم *

تقریظ جناب لانا مولوی امام بخش صہبائی کتاب آثار الصفا

رنگینی معینم صفحہ را رشک نگارستان چین کرده و شادابی الفاظم کا غدا بتازگی
 پرند گل پروردہ دل تادیدہ دکان رنگ معانی چیدہ ام - وسینہ تازیان خون
 اوان سخن کشیدہ نہ فکر را از ترتیب مقدمات شغری یک نفس فارغ نشستن
 و نہ اندیشہ را از گردآوری ساز شریک دم رشتہ سعی گسستن نفس تار
 سازی ست صرف نغمہ طرازیهای بیان و دہن حلقہ برمی ست وقف
 ترانہ زبان - رشتہ انفاس در گلہ ستہ بندی ریاحین افکار مصروف و
 عثمان توجہ در صید وحشیان معانی معطوف - ہما خیال ستایش نگارین نامہ
 بلاغت نظام آثار الصفا دید نام کہ نتیجہ سخن طرازی خامہ گوہر بار معنی
 آفرینی ست کہ حسن بگوئد معانی پروردہ شمایطیج ارجمند اوست - و جلوہ
 شہسوارِ معارف در پردہ گردانگیر میہامی افکار بلند ادیبی رنگ چہرہ کمال
 آب گوہر جلال نہ نشین گوہر محیط وقار - رسائشہ صہبای اعتبار آبیار
 گلشن قبول و اقبال شخبندہ اتق فضل و افضال - دودہ سیادت را
 از بلند پایگی شیش زرق بکشد عرش سودن - و نہا توادہ شجاستہ را از
 والای نزادش بر رفعت فلک افتخار نمودن - رنگ بہار بریدہ معنیهای
 رنگین اوست - و نکست گل و کشیدہ اخلاق و نشین اوست و عرف مراتب

همت اولین پایه سلیم کمالش - و بلندی مراح شمت نازلترین درجه
 ایوان جلالش - بچین پیرای عدلش صبا از پیش گل بیصرفه تواند دوید
 تاثیر می نوک خار دامن نزاکتش ندرود - و هنرم افزوی انصافش شعله
 از بالای شمع بی اختیار سر تواند کشید تا شوخی وضع بی احتیاطش با بال
 پروانه بر بخورد - خم کند فکرش طوق گردن وحشی غزالان حقائق - و رسائی پالانگ
 اندیشه اش سر سله گلوی دقایق - فروغ معانی پر تو شمعی ست از فانوس
 صفای سینه اش بیرون دویده و شوخی نکات برق تبسمی ست از پرده
 بهای اخلاقی درخشیده تا رو بود انفاکش صرف قصب باقیهای
 کارگاه سخن و رنگ آمیزی خیالش در کار شوق سازست رنگینی های حین
 گاه اداسی شوخی ناز در کسوت جنبش خامه اش جلوه فروش - و گاه بقرآ
 ناله نیاز از پرده صریحش در فروش - ترانه سخنش با دعوی فصاحت
 میانیمای بلبل حدی است؛ گلوگیر - و زمزمه میانش بالاف سنجی نوای قمری
 جوانی ست دلنمیه خنده کاری طراح خامه اش طول و عرض هزار صفو را
 از پرده یک نقطه جلوه تواند داد - و وسعت حوصله دستگارش تنگی ظرف
 حساب را با کشاد جبه هزار محیط مقابل تواند نهاد - نشو و نمای ریاحین بهار
 با سفیل رسائی زبانش بر طبع ارباب نظر خورده و طراوت ادراک
 سحرین با نازکی عبارت نامه اش از نیم شبنم عرق کرده - و بچینه شیرینش

چون لوح تقدیر مخزن چو اسرار و خامه اندیشه اش چون او امر قضا
مستعدی ظهور آثار - کثرت را از فیض محبتش گرمی به گمانه چهره کشا - دهم
و حدت از اثر تجریش جامه ساز تو اوق قیام استعار

بر خاتم جسم خط گینش	یام در کبریا ز میشت
چایش که بخت کام داده	رقعت با سپهر دام داده
بر بارگش ز مهر پر نور	صد سیه و یک زلزاره از دور
بر گرد و سر ابر و دوات او	بیند فلک بیست و شش او
بر فرق مراتب کمالش	گر دنده سپهر از جلا کشش
عقلی که چراغ دل فروزد	وین خلوت کعب و گل فروزد
مالیده بخت ثباتش از راه	تا گشت چراغ هفت رخساره
خورشید که زده بلندیش	باد است نشان ارج بریش
سرسوده بر آستانه او	تا شد فلک آستانه او
رفت که بفرق چرخ ندگام	جسته از در بارگاه او کام
طبعش که بهاد و سخن را	گل کرده بهار صد عین را
آید بنواز خامه او	چون پرده ساز نامه او
کو که از نقشش چو پایگنیل	بر حزن پیر و پای حسد گل
بسیره برنگش چشم عشاق	گلدسته صد حین باوراق

سپهر کمال را اوج - و محیط افضال را موج - کوکبه آرای غزالیم بلند - مرحله
 پیمای مدارج ارجمند - طراز مسند تفاخر - جوادالدوله سید احمد خان بهادر
 که امر فرچار بالش منصب مصفی این سواد بطراز وجودش بر سر سلیمان
 نازش دارد - دماغ اندیشه میخارد و فکر افسرده را بجوش می آرد - اگر گرد
 نقب رنگ آئینه انصاف نباشد - درنگ آمیز در آستان نقش
 بی اتیازی نترشد - راه این تحقیق توانست شافت و سراغ این منزل
 تواند یافت که سایه پروردگان گلشن قدس تا به در جاده خیال نخرده اند
 جاسی نفس راست کردن به این سر منزل آسایش بکف نیارده اند
 قدرت و هم دایجاد نظیرش داماده تراز سعی مایوس به جرات تصور و سرانجام
 شلش نارسا تراز پای مجوس - سرین را با شغلی عبارتش برگ برگی
 ست از شبنم در زیر دندان حسرت - و لاله را با رنگینی معانیش بدو اغاک
 هست افروخته دامن زنیهای غیرت - طره سبیل بر آتش رشک
 سطورش چون موی در پتیا بر - و موج سبزه از باد غیرت رتوش
 چون مویه آب در اضطراب رشته خطوطش از طراوت الفاظ رنگ اری
 است طوفان خیر - و ریشه حرفش از پر تو معنی تابش برت است
 آتش انگیز صفائی اوراقش از صباحت مضامین آئینه یوسف نماید
 بیاض صفاتش از فروغ معنی صبحی از چهره خورشید نقاب کشا -

بین السطورش را چون فرق سرنیکوان - گیسوی حروف از دو طرف
 فروپشتن سازد لفری نظارگیان - و سادگی کاغذش را چون چپش
 و لبران بخط و خال رقم آراستن تکلیف ناسیکی تماشایان اثر پروگان
 کلماتش در ذکر خامش نفعان کتب عدم خون پالای سپیده چشم عبرت
 نگاهان - و نشتر قر و شان حروفش در توحه خاک بر سر کردگان زیرین
 جگر کا و حوصله تمکین و سنگاهان - ارزشنگ نگاران کرده تصویر از
 رنگ چهره شادان دست بطرح گل برده اند - و بلعلی خون عاشقان
 رنگی بسپاه قلم داغ لاله سپرده - نگاه در تماشگاه مقابزش اوستکیها
 تار پود کفن عبرت گیر و نظر در سیر حصارش از حسرت بیزی خاک گور

پند پذیر مثنوی

گر دیره او کین شماره	از رنگ پریده نظاره
هر فوره که او بتابد از دور	از داغ دلی گرفته صد نور
زان قطره که از جگر کشاوند	صد نقطه بهر ورق نهاده
تا حرفی ازین کتاب خیزد	دل خون شود و بجاک ریزد
تکلیک ریش بخون نگارند	بر صفحه دل خون نگارند
بکتابش نظر داشت	در خامه چکیده جگر داشت
بدین دل تشنه شبستان	تا طریق سرب نشسته

رنگ از رخ شاهان بریدند   تا نقش چمن برود کشیدند
 خمیازه حسرتِ شکر خواب   در مقبره اش صرفِ محراب
 باشد بکفِ خرد پسندان   چون ساغر می دستِ زندان
 سطرست که نقش بر ورقِ لبت   یازلف نگار در کفِ مست
 صد لطف بهر کشودنِ اوست   چون بند قبا کشودنِ دست

عجزِ ثنائی آئینه احوالِ صبائی از التفاتِ شفقتِ نگاهان بی بهره نخواهد
 بود که بهر آرای این حدیقه از جدیه تا زگیهای نگاهِ لطفِ رنگ پریده
 عجزِ مال را نه آن همه باز گردانیده که پر طاوس از غیرتِ رنگِ لبست
 آن داغ بر دل نسوزد و بالِ تندرو از بهارِ یخیزانش بهره نمی‌فروزد
 تعداد مراتبِ الطافش بخشِ محاسبه بر رشحاتِ سیاحِ راندنِ جگر
 مدارجِ اشفاقش متاعِ محیطِ در ظرفِ جباب گنجاندن تا باد در ساغر
 انگور از خم آفتاب ریزد و پرتو خورشید آتش از پرده آئینه انگیزد
 گرمی نگاه مهرش بزمِ افروزِ اهلِ دفاق و شعله سورتِ تهرش
 چنانسوزد از بابِ اتفاقِ باد +

انتخاب یکیمیای سعادت

اصل سوم در علاج شره سخن گفتن و آفت زبان است

بدانکه زبان از عجایب صنع حق تعالی است که بصورت پاره گشت
است و بحقیقت هر چه در وجود است در تحت تصرف اوست بلکه آنچه
نیز در عدم است نیز چه او بهم از عدم عبارت کند و بهم از وجود بلکه او ناسب
عقل است و هیچ چیز از احاطت عقل بیرون نیست - و هر چه در عقل و
و بهم در خیال آید زبان از ان عبارت کند و دیگر اعضا چنین نیست -
چه جز الوان و اشکال در ولایت چشم نیست - و جز آواز در ولایت گوش
نیست - و دیگر اعضا همچین در ولایت هر یکی بر یک گوشه مملکت بنشیند
و ولایت زبان در همه مملکت روانست همچو ولایت دل و چون او در
مقابلت دست که صورتها از دل میگردد و عبارت میکند همچین صورتها
نیز بدل میرساند و از هر چه او گوید دل از ان صفتی میگیرد مثلاً چون زبان
تضرع و زاری کند و کلمات آن گفتن گیرد و الفاظ نوحه گری را ندن
گیرد دل از وی صفت رقت و سوز داند و گرفته گیرد - بخار آتش
دل تصد دماغ کردن گیرد و از چشم بیرون آید - و چون الفاظ

طرب و صفت نیکو بآن گفتن گیرد و در دل حرکت نشاط و شادی پدید آید
 گیرد و دوشدت حرکت کردن گیرد. و همچنین از هر کلمه که بروی هر دو صفت
 بر وفق آن در دل پیدا آید تا چون سخنها می زشت گوید دل تاریک شود
 و چون سخن حق گوید دل روشن شود. چون سخن دروغ دگر گوید. دل نیز کور
 گردد تا چیزی را راست نه بیند همچو آئینه که کور شود و باین سبب است که خواب
 شاعر و دروغزن بیشتر آن بود که راست نه آید که درون او کور شد از سخن
 دروغ و هر که راست گفتن عادت گیرد. خواب او راست بود و درست. و
 همچنین دروغزن که خواب راست نه بیند چون بآن جهان رود و حضرت
 الهیت که مشاهدت او غایت همه لذت است در دل او کور نماید و راست
 نبیند و از سعادت آن لذت محروم ماند بلکه چنانکه روی نیکو در آئینه کور
 زشت شود و چنانکه چون در پهنای شمشیر یا در درازی آن نگردد جمال
 صورت باطل شود. کارهای آن جهان و حقیقت کارهای الهی همچنین بود
 پس راستی و کوری دل تابع راستی و کوری زبانست و برای این گفت
 رسول صلی الله علیه و آله و سلم که ایمان مستقیم و راست نبود تا دل راست
 نباشد. و دل راست نبود تا زبان راست نباشد. پس از سر و آفت زبان
 حذر کرد و از مهمات دین است و مادرین اصل فضل خاموشی بگوئیم آنگاه
 آفت سیاه گفتن و فضول گفتن و آفت جدل و خصومت کردن و آفت غش و دشنام

وزبان درازی و آفت لعنت کردن - مزاج و سخریت کردن - و آفت دروغ و غیبت و سخن چیدن - و دورویی کردن و آفت هجو و بدح و آنچه تعلق بآن دارد جمله شرح کنیم و علاج آن بگویم انشاء الله تعالی +

پیدا کردن ثواب خاموشی

بدانکه چون آفت زبان بسیار است و خود را از آن نگاه داشتن دشوار
 و هیچ تدبیر نیکو از خاموشی نیست چندانکه بتوان - پس باید که آدمی سخن
 جز بقدر ضرورت نگوید - و چنین گفته اند که ابدال آن باشند که گفتن و
 خوردن و خفتن ایشان بر قدر ضرورت بود و حق تعالی بیان فرمود
 كَاخِذٍ فِي كِتَابٍ مِّنْ جُودٍ اَلَا مَن اَمَّا يَصْدَقْ اَوْ مَسْمُومٌ
 اَوْ اَصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ گفت سخن در پنهان خیریت مگر زبان دادن
 بصدقه و فرمودن خیر و صلح دادن میان مردمان و رسول صلی الله علیه و
 آله وسلم گفت - مَنْ صَمَتَ حُجًّا هَرَكَةُ خَامُوشٍ شَدِّ رَسْتٍ و گفت هر که
 از شرم شکم و فرج و زبان نگاه داشتند نگاه داشته تاست - و معاذ پرسید
 از رسول صلی الله علیه و آله وسلم که کدام عمل فاضلتر زبان از زبان
 بیرون آوردن و نگه داشتن بران نهاد یعنی خاموشی - و عمه گفت رضی الله عنه
 که ایو بکر رضی الله عنه را دیدم که زبان با نگه داشتن گرفته بود و می کشید و می پاید
 گفتم یا خلیفه رسول الله چه میکنی - گفت این مراد کار با انگشت است

و رسول صلی الله علیه و آله و سلم گفت که بیشتر خطاهای بنی آدم در
 زبان اوست - و گفت خبر دهم شمار از آسان ترین عبادت ها زبان
 خاموش و خوی نیکو - و گفت هر که بخدای تعالی و بقیامت ایمان دارد
 گو جز نیکو گوی یا خاموش باش - و عیسی علیه السلام را گفتند ما را چه خبر
 پیاموز که بآن بهیشت رسیدیم گفت هرگز حدیث مکنید گفتند که نتوانیم گفت
 پس جز حدیث خیر مکنید - و رسول صلی الله علیه و سلم گفت - چون مومن
 خاموش و با وقار بیند بوی نزدیک گردید که او بی حکمت نباشد - و عیسی علیه السلام
 گفت عبادت ده است نه خاموشی است یکی گریختن از مردمان و رسول
 صلی الله علیه و سلم گفت هر که بسیار سخن بود بسیار سقط بود هر که بسیار سقط بود
 بسیار گناه بود و آتش بوی اولی تر - و ازین بود که ابوبکر رضی الله عنه سنگی
 در دهان نهاده بودی تا سخن نتوانی گفت - این مسعود گوید هیچ بزرگان اوست
 از زبان نیست - و یونس بن عبید گوید هیچکس را ندیدم که گوش بزرگان
 داشت که نه در همه احوال او پیدا آمد - و نزدیک معاویه بنی مکنند و خفت
 خاموش بود گفت چرا سخن ننگویی - گفت اگر دروغ گویم از خدا ترسم و اگر
 راست گویم از شما - ریح بن خیشم بیست سال حدیث دنیا نکرده چون با او
 برخاستی قلم و کاغذ بنهادی و هر سخن که گفتی نوشتی شبانگاه حساب آن
 با خود کردی و بدانکه اینهمه فضل خاموشی از آنست که آفات زبان بسیار است

و همیشه پیوده از سر زبان میجهد و گفتن آن خوش و آسان بود و تمیز کردن
 میان بد و نیک دشوار بود و بخاموشی از و بال آن سلامت یابد و دل
 و همت جمع باشد و بفکر و ذکر پردازد و بدانکه سخن گفتن چهارم است یکی آنست
 که همه ضرر بود و یکی آنست که در آن هم ضرر بود و هم منفعت و یکی آنست که نه ضرر
 دارد و نه منفعت و آن سخن فضول بود و ضرر آن همان کفایتست که روزگار ضائع کند
 و قسم چهارم آنست که منفعت مختص است پس سریع از سخن ناگفتنی است و سریع گفتنی
 و این آنست که حق تعالی گفت **إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَاتٍ أَوْ غَفُوفٍ**
 الایه و حقیقت این سخن که رسول صلی الله علیه و آله وسلم گفت هر که خاموش
 بود سلامت یافت - تدانی و شناسی تا آفت زبان ندانی و اما از شرح
 و بهیم و یک یک بگویم انشاء الله تعالی بد آفت اول آنکه سخنی گوئی که
 ازان مستغنی باشی که اگر نگویی هیچ ضرر نبود بر تو و درین و دنیا و چین سخن
 از حسن اسلام بیرون آمده باشی که رسول صلی الله علیه و آله وسلم میگوید
مَنْ جَسَنَ اسْلَامَ الْمَرْءِ تَكَ - بَلَا اِیْحَفَ هر چه ازان گزیر بود دست
 داشتن ازان از حسن اسلام بود و مثل این چنین سخن آن بود که با قومی
 بنشیننی و حکایت سفر خود کنی کوه و یاغ و بستان احوالی که گذشته باشد
 چنانکه زیادت و نقصان بآن راه نیاید اینهمه فضول بود و ازین گزیر باشد
 که اگر نگویی هیچ ضرر نبود و همچنین اگر کسی را بینی و از وی چیزی پرسنی که

تر یا آن کاری نبود و این وقتی باشد که آفتی نبود در سوال اما اگر کسی که
 روزه داری مثلاً اگر راست گوید عبادت اظهار کرده باشد و اگر دروغ گوید
 بزه کار شود و بسبب تو بوده باشد این خود ناشایسته بود و همچنین اگر کسی
 که از کجایم آئی و چه میکنی و چه میکنی باشد که آشکارا نتواند گفت و دروغی
 افتد و این خود باطل بود و فضول آن بود که در آن هیچ باطل نبود و گویند
 لقمان یکسال نزد یک داؤد علیه السلام میرفت و او زره میگرد لقمان میخواست
 که بداند که چیست بنی پرسید تا تمام کرد و در پوشید و گفت این نیک جا
 است حرب را لقمان بشناخت و گفت خاموشی حکمت است ولیکن کسی را
 در آن رغبت نیست و بسبب چنین سوال آن باشد که خواهد که احوال مردم
 بداند تا راوی سخن کشاده شود یا با کسی اظهار دوستی کند و علاج این آنست
 که بداند که مرگ در پیش است و نزدیک است و هر شبی و ذکر می گویند
 گنجی بود که نهاده باشد چون ضائع کند زیان کرده بود علاج علمی این است
 و علاج عملی آنکه یا عزلت گیرد یا سنگی در دهان بندد و در خبر است که در روز
 حرب احد بر تائی شهید شد او را یافتند سنگی بر شکم بسته اند که سنگی مادر او خاک
 از روی او پاک کرد و گفت هَذَا آتَمُ الْحَيَاةِ خَوْشْت یادداشت رسول
 صلی الله علیه و آله و سلم گفت چه دانی باشد که بخلی کرده باشد بجزیری که او را
 بکار نمی آید یا سخن گفته باشد در چیزیکه او را بآن کار نبوده باشد و معنی این

آنست که حساب آن از وی طلب کند و خوش دینی آن بود که در آن هیچ
 ریخ و حساب نباشد و یک روز رسول صلی الله علیه و آله وسلم گفت - این
 ساعت مردی اهل بهشت از در آید پس عبدالله بن سلام از در در آمد
 او را خبر دادند و پرسیدند که عمل تو چیست - گفت عمل من آنست که با
 هر چه مرا بان کار نباشد گرد آن نگردم و مردمان بدخواهم - و بدانکه هر چه
 با کسی یک کلمه توان گفت چون در از کنی بد و کلمه گوئی آن کلمه دوم فضول
 باشد و بر تو وبال بود یکی از صحابه می گوید که کس باشد که با من سخن گوید که
 جواب آن نزد من خوشتر بود از آب سرد نزد تشنه و جواب ندیم از بیم آنکه
 فضول بود - مطرف بن عبدالله می گوید باید که جلال حق تعالی در دل شما
 بزرگتر از آن بود که نام او پدید در هر سخنی چنانکه ستور و گربه را گویند خدایت
 چنین و چنان کند و رسول صلی الله علیه و آله وسلم گفت خاک آن کس که
 سخن زیادتی در باقی کرد و مال زیادتی داد یعنی که بعد از سر کسبه برگرفت
 و بر سر زبان نهاد و گفت هیچ چیز نداده اند آدمی را بدتر از زبان دراز و بدانکه
 هر چه میگوئی بر تو می نویسند *مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَائِهِ رَقِيبٌ عَاتِلٌ*
 اگر چنان بودی که فرشتگان را یگان نوشتندی و در حال نوشتن مژد
 خواستندی از بیم آن از ده سخن یکی آوردندی و زبان منقطع شدن
 روزگار در بسیار گفتن بیشتر از زبان اجرت نسخ است که از تو خواستندی

آفت دوم سخن گفتن در باطل و محصیت - اما باطل آن بود که در بدعتها
سخن گوید - و محصیت آن بود که حکایت فسق و فساد خود گوید - و از آن
دیگران هم بگویند - و مجالس شراب و فساد حکایت کند یا در مجلسی که در آن
مناظره رفته باشد میان دو کس که یکدیگر را فحش گفته باشند و رنجانیده باشند
یا احوالی حکایت کند در فحش که از آن خنده آید این همه محصیت بودند - چون
آفت اول که آن نقصان درجه باشد رسول صلی الله علیه و آله و سلم گفت
کس بود که یک سخن بگوید که خود از آن پاک ندارد و آنرا قدری نشناسد
و آن اورامی برد تا بقدر و ترخ - و کس باشد که سخنی بگوید که بآن پاک ندارد
و آن اورامی برد تا بهیشت - آفت سوم خلاف کردن در سخن و جدل
کردن و آنرا مراد گویند - و کس بود که عادت او آن بود که هر که سخنی گوید
بروی رد کند و گوید سخنین است و معنی آن این بود که تو احمق و نادان
در روغ زن و من زیرک و عاقل و راست گوی و باین یک کلمه و صفت
مهلک را قوت داده باشد - یکی تکبر - و یکی سبیت که در کسی افتد - و برای
این گفت رسول صلی الله علیه و سلم هر که از خطا و خصوصت در حدیث
دست بردارد و آنچه باطل بود نگوید و او را خانه و بهیشت بنا کنند - و اگر آنچه
حق بود نگوید خانه در اعلی بهیشت ویران کنند - و ثواب این زیادت
از آنست که صبر کردن بر محال و در روغ دشوار تر بود - و گفت ایمان

مردم تمام نشود تا آنگاه که از خلاف دست بردارو اگر چه برحق بود و بدانکه
 این خلاف نه همه در مذاهب بود بلکه اگر کسی گوید که این انارشیرین است
 و تو گویی که ترش است یا گوید تا فلان جای فرسنگی است و تو گویی نیست
 این همه مذموم است و رسول صلی الله علیه و آله و سلم گفته کفارت هر بجای
 که با کسی کنی دو رکعت نماز است و از جمله بجلج آن بود که کسی سخنی گوید
 خطا بروی گیرد و غلط آن بوی نمائی و این همه حرام است که از ان بنجاند
 جاهل آید و هیچ مسلمان را رنجاندن بی ضرورتی نشاید و خطا و چنین چیزها
 باز نمودن فریضه نیست بلکه خاموش بودن از کمال ایمانست - اما چون
 در مذاهب بود از اجل گویند و این نیز مذموم است مگر آنکه بر طریق نصحت
 در خلوت و در حق کشف کنی چون امید قبول بود و چون نباشد خاموش
 باشی - رسول صلی الله علیه و آله و سلم گفت هیچ قوم گمراه نشدند که نه جمل
 بر ایشان غالب شد - لقمان پسر خود را گفت با علما جدل مکن که دشمن
 گیرند ترا و بدانکه هیچ چیز آن قوت نخواهد که بر محال و باطل خاموش باشی
 و این از فضائل مجاهدات است - داود طائی عزلت گرفت ابو حنیفه گفت
 چرا بیرون نمی آئی گفت مجاهدت خود را از جدل گفتن باز میدارم گفت
 بهما لیس مناظرت بیا و بشنود سخن مگو - گفت چنان کردم و هیچ مجاهدت
 صعب تر از ان نکشیدم و هیچ آفت بیش از ان نبود که در شهری تصنیف

بود و گریه‌ی که طلب جاه و تبع میکنند چنان نمایند که جدل گفتن از دین
 است و طبع سببیت و تکبر خود تقاضای آن میکنند چون پندارد که آن
 از دین است چنان شره آن در وی محکم شود که البته از آن صبر نتواند کرد
 که نفس را در آن چند نوع شرب و لذت بود. مالک این انس میگوید
 که جدل از دین نیست و همه سلف از جدل منع کرده اند اما اگر بتدعی بوده
 است یا آیات قرآن و اخبار با دشمن گفته اند بی بجای دبی تطویل و چون سود
 نداشته معارض کرده اند آفت چهارم خصومت در مال که در پیش قاضی
 رود یا جای دیگر و آفت این عظیم است رسول صلی الله علیه و آله و سلم میگوید
 هر که بچشم با کسی خصومت کند در خطا حق تعالی بود تا آنگاه که خاموش شود
 و چنین گفته اند که هیچ چیز نیست که دل پراکنده کند و لذت عیش ببرد و
 مروت دین را بکاهد چنانکه خصومت در مال و گفته اند که هیچ ورع خصومت
 نکرده در مال بآن سبب که بی زیادت گفتن خصومت بسر نشود و ورع زیادت
 نگوید و اگر هیچ چیز نبود باری یا خصم سخن خوش نتواند گفت و فضل سخن
 خوش گفتن بسیارست پس هر که اخصوستی بود اگر بتواند مهم باشد دست
 داشتن و اگر نتواند باید که جز است نگوید و قصد رنجانیدن نکند سخن
 درشت و زیادت نگوید و اینهمه پاک دین بود

انتخاب از سکت در نامه

خبراج خواستن دارا از سکت در دو چاب و ادن او

<p>بیاتما ز بیداد شویم دست چه بندیم دل در جهان سال و ماه جهان دام خویش از تو کیسر برد چو باران که یک یک مهیا شود بیاتما خوریم آنچه داریم شاد نهنگی بمار گذر کرده گیر از ان گنج کار و قارون بدست چه باید نهادن برین خاک دل از ان نشست زین بشاد و عباد وین باغ رنگین و رختی نه رست گزارش کن ز یو رتاج و تخت کیه روز فارغ دل و شاد بهر می ناب در جام شاه بنشتر</p>	<p>که سبب داد نتوان ز بیداد رست که هم دیو خانه ست و هم غول راه بجسره فرستد بساغز برد شود سیل و آنگه بدریا شود در رم بر درم چند باید نهاد همان گنج ناخورده را خورده گیر سر انجام در خاک بین چو نشست کز د گنج قارون بزد شد بگل چه آمد بحسب ز مردن نامراد که ماند از قفای بهر زن دست چنین گفت کان شاه غیر و زخت بر آسوده بود از بهر سهای دهر گله پر بهی کرد و گاسه بهی</p>
---	---

<p> خرومند سونس خرد خویش او سخن شد بسی بر خطای تنگ مهندس در سخن درومی نشاند قدح شکر افشان و می نوشن بخش زنوش می درود در امشگران روان کرد از دیده بار و خون شود رود خشک بد و زود تر گل افشان تراز ماه اردی بہشت نشسته چو بر چرخ بدیسیر خنگوے روشن دل آزاده ہم اورا وہم شاہ خود راستود سشیدہ سخن کرد با اوروان نژادہ خراج کسں باز جست زور گاہ ما و اگر گفتمے خراج کہ بودی سر از خط پر کار ما مکن سر کشی تا نیابے گزند کہ از آتش دل زبانش بسخت </p>	<p> حکیمان بیش از دل پیش او بہر بندتی کاہ از بانگ چنگ بہر جہلے سے کہ شہ می فتاند دزخان شدہ می چوروشن خوش دماغ نیوشندگان سرگران سرسک قدح نالہ ارغنون زہی زخم کمز زخمہ چون شکر در آن بزم آراستہ چون بہشت سکندر جہانجوے فرخ سریر زدارا در آمد نرسدادہ چو خسرو پرستان پریش نمود چو کرد آفرین بر جہان پہلوان زدارا درود آوردش نخست کہ چون بود کز گوہرین تخت دلج زبونی چہ دیدی تو در کار ما ہمان رسم ویرینہ را کار بند سکندر ز گری چنان بر فروخت </p>
--	---

کمان گم بردش خم گرفت
 چنان دید در قاصد راه
 زبان چون بگرمی بر آشفته شد
 فرو گفت نغمی سخنهای سخت
 که در خرد راسی باشد بلند
 زبان گر بگرمی صبور می کند
 سخن گر چه با او زبانه بود
 چه خوش گفت فرزانه پیش بین
 نباشد بخود بر کس مهربان
 گزاردند پیری کیانی سرشت
 که وقتی که از گوهر تیغ و تلج
 در آن گوهرین گنج بن ناپدید
 منقش یکبخت وانی بساط
 چو قاصد زبان تیغ پولاد کرد
 بر دبانگ زد شهریار دلیر
 زانه دگر گونه آئین نهاد
 سپهر آن بساط کهن در نداشت

ز تندیش گوینده رادم گرفت
 که از جوش دل مغزش آمد برنج
 سخنهای ناگفتنی گفته شد
 چو گوید خداوند شمشیر و تخت
 نگوید سخنهای ناسودمند
 ز دوری کن خویش دوری کند
 گفتن هم از گفتنش به بود
 زبان گوشتین است تیغ آتشین
 که گوید هر آنچه آیدش بر زبان
 گزارش چنین کرد از آن سرشت
 زیونان شدی پیش دار خراج
 بدست خایه زرخدا آفتاب
 که بینه راتازه کردی نشاط
 خراج کهن گشته رایاد کرد
 که نتوان ستد غارت از تند شیر
 شد آن مرغ کوخایه زیرین نهاد
 بساطی دگر فلک راتازه گشت

همه ساله گوهر نخیست در سنگ
بگردن کشتی بر میاد نفس
ترا آن کفایت که شمشیر من
چو من پار کاسی که برداشتم
تو با آنکه دارم چنان توشه
بر آتم میاد که غنیمت آورم
بیک سو نهم همه و آرم را
مگر شه نداند که در روز جنگ
بیک تاختن تا کجا نهم
کس کار مغانی دهد طوق و تاج
ز من مصر باید نه زر خواستن
بین پایگا و مرا تا کجا ست
غرور جوانی بر آن کردت
مینگیز فتنه سیف و زکین
ترا ملکی آسود و بیدار و سرخ
مسوزان بخود کاسی ایام را
ز من آنچه بر نیاید آن را خواه

گم صلح ساز و جهان گاه جنگ
بشمشیر با من سخن گوئی و بس
نیار دسر تخت تو زیر من
عنان جهان بر تو بگذاشتم
رها کن مرا در چنین گوشه
بهم پنجگی با تو رزم آورم
بجوشش آورم کیسه گرم
چه سرا بریدم در قصای تنگ
چه گردن کشان را سر اندازم
چو زهاریان چون فرستد خراج
سخن چون زیر مصری آرستن
پدین پایه باید ز من پایه خواست
که گردن بشمشیر من تاروت
خرابی میاد و در ایران زمین
مکن ناسپاسی و دران مال و گنج
قسم در کش اندیشه خام را
چنان باش یا من که باش شاه

فرستاده کین داستان گوش کرد
 سوی شاه شد دلغ بر دل کشتان
 فرو گفت پیغامها سر درشت
 چو دارا جواب سکندر شنید
 به تندی یکے داستان یاد کرد
 که بی سکه را چه یارا بود
 بخندید و گفت اندران زهر خند
 فلک بین چشم آشکارا کند
 سکندر نه خود کرد بود کوه قاف
 چنان پشته را بجنگ عقاب
 سبک قاصدی را بدرگاه او
 یکے گوی و چوگان بقاصد سپرد
 در آموختش راز زان پیشکش
 سو روم شد قاصد تیز گام
 ز ره چون در آمد بر شاه روم
 سرانگند در پای بندگی
 نخستین گره کز سخن باز کرد

سخنهای خود را فراموش کرد
 شتابنده چون برق آتش فشان
 کز و سر دین را در دنا گشت پشت
 یکے دور باش از جگر بر کشید
 کزان شد نیوشده را روی نرد
 که هم سکه نام دارا بود
 که افسوس بر کار چرخ بلبند
 که اسکت در آهنگ دارا کند
 که باشد که با من شود هم مصاف
 کم از قطره دان پیش دریای آب
 فرستاده شد چشم در راه او
 فقیر پر از کنجد ناکشود
 بدان تعبیه شد دل شاه نوش
 ز دارا پذیرفته با خود پیام
 فرو زنده شد همچو آتش ز موم
 نمودش نشان پرستدگی
 سخن را بچربی سر آغاز کرد

که فرماندهان حاکم جان شدند
 چه فرایدم شاه فیروز را
 سکندر بدانست کان نذر خواه
 به پیغاره گشتا بسیار پیام
 ستاعی که در بنگه خویش داشت
 چو آورد پیش سکندر نهاد
 ز چوگان گواند را بدشت
 دگر آرزوی نبرد آیدت
 همان کنجد ناشمرده فشانند
 سکندر جهان داور بپوشمند
 مثل زد که هر کوگر نزد پیش
 مگر شاه ازان داد چوگان بمن
 همان گومی را مرد اختر شناس
 چو گوئی زمین شاه مارا سپرد
 چو زمین گونه کرد آن گزاشگری
 فرو ریخت کنجد بطن سراسر
 بیک خطه مرغان در و تا خفتند

۵

۱۰

۱۵

فرستادگان بنده فرمان شدند
 که فرمان فرمانده آرم بجای
 پیام درشت آورد از نزد شاه
 پیام آورد از بند بکشاد کام
 بر آورده یک یک فرایش داشت
 به پیغام داران زبان پر کشاد
 که تو طفل بازی بدین کن دست
 ز بهودگی دل بدرد آیدت
 کزین بیش خواهم سپهر بر توراند
 درین فالها دید فتح بلند
 بسچوگان کشیدن توان سوی خویش
 که تاز و کشم ملک بر خوشتن
 بشکل زمین می نهد در قیاس
 بدین گوئی خواهم از دگوئی برد
 بکنجد در آمد و در داور سپرد
 طلب کرد مرغان کنجد را با سپرد
 زمین را ز کنجد پر و خشت نهاد

راست گفتا درین رهنمون
 اگر لشکر از کنجد انگیخت شاه
 پس آنکه قفیرے سپندان خرد
 که شه گر کشد لشکری زین قیاس
 چو قاصد جوابی چنین دید سخت
 بدارارساند از سکندر جواب
 برآشت از ان تیرگی شاه را
 همانداردارا بدان داورے
 زمین و زخوارزم و غزنین و غور
 سپاس بهم کرد چون کوه قاف
 چو عارض شمار سپه برگرفت
 از جنگی سواران چابک رکاب
 بهانجوی چون دید که لشکرش
 سپاس چو آتش سوروم راند
 از من در آمد چو دریای ستمند
 زمین بر زمین تا باقصای روم
 علف در زمین گشت چون گنج گم

چو روغن که از کنجد آید بر دهن
 مرا مرغ کنجد خور آید سپاه
 پیاداش کنجد بقاصد سپرد
 سپاه مرا هم بدین سان شناس
 به پشت خرویش بر بست رخت
 جوابی گلوگیر چون زهر ناب
 که محبت قوی دید بدخواه را
 طلب کرد از ایرانیان یادری
 زمین آهنی شد ز نعل ستور
 همه سنگ فرسای و آهن گاف
 فردماند عقل از شمردن شکفت
 بنصده هزار آمد اندر حساب
 همه سوخت دریا زند کشورش
 کجا او شد آن بوم را بوم خواند
 صبار شد از گرد او پای کند
 بجوشید دریا بلزید بوم
 ز نعل ستوران بیگانه سم

په شاه اگر آفتاب بکند	بهر جا که آید خراب بکند
بیا سائی آن را و قی روح بخش	بکام دلم بر فشان چون دشت
من او را خورم و لافروز بکند	مرا او خور و خاک روزی بود

ترتیب کردن اسکندر لشکر بحرب دارا

چه نیکو ماست کار آگهی	کزین نفت عالم مباد آتشی
بجایم کس سر بر آرد بلند	که در کار عالم بود و هو شمشیر
ببازی نمی پاید این راه را	نگهدارد از دزد بنگاه را
نمیدانم آن آلت از بار خویش	کز روزی آسان کند کار خویش
میفکن گول گرچه عار آیدت	که هنگام سر ما بجار آیدت
خری بر کرده ز سخته ببرد	که از کاسب جل با خود نبرد
گزارنده شایع باشد	چنین داد پر سنده را آگهی
که دارا چون لشکر بر من کشید	تو گفتی که آمد قیامت پدید
نبود آگهی اسکندر از کار او	که آرد قیامت به پیکار او
رسیدند ز ناریان خیل خیل	که طوفان بدیدار آورد خیل
شبیخون دارا در آمد ز راه	ز پولاد پوشان زمین شد سیاه
پژوهنده گفت بدخواه است	شب در روز غافل شد آنجا که است
بروشاه اگر یک شبیخون کند	نه فلکش بهمانا که بیرون کند

سکندر بخندید و دادش جواب
 ملک را بوقتِ عنان تا فتن
 پزوهنده دیگر آغز کرد
 که آراش مردن توان در قیاس
 سکندر بدو گفت یک تیغ تیر
 یکے گرگ را کو بود دشمناک
 سپه را جواب چنان از جند
 خیر گرم تر شد همی بر زمان
 سکندر چو دانست کان تنه میغ
 فرستاد تا لشکر از هر دیار
 ز مصر و ز آفرنج و روم و روس
 چو انبوه شد لشکر بیکران
 خبر داد عارض که ششصد هزار
 چو شد ساخته کار لشکر تمام
 شستند بیدار مفرزان روم
 شه از کار دارا و پیکار او
 چنین گفت کین نامو شهریار

که پنهان نگیرد جهان آفتاب
 یزدی شاید ظفر یا فتن
 که دارا بخندان سپه ساز کرد
 کسانیکه هستند لشکر شناس
 کند چرم صد گاؤ را بریز
 ز بسیاری گو سفندان چه باک
 پسند آند از شهر یار بلند
 که آمد بروم از دها س دمان
 بر تندیس بر آرد همی برق تیغ
 روانه شود بر در شهر یار
 شد آراسته لشکر چون عروس
 عدد خواست از نام نام آوران
 بر آمد لیسران مفرد سوار
 یکے انجمن ساخت بی رد و جام
 همسایه ملک نرم کردند موم
 سخن راند و چسپید در کار او
 کمر بست بر جستن کارزار

چه سازیم تدبیرش از صلح و جنگ
 اگر بر نیاریم تیغ از نیام
 و اگر تاج بستانم از تاجور
 کیان را که از ملک بیرون کنم
 بترسم که آخرباین تیر گه
 چه تدبیر باشد درین رسم و راه
 باندیشه خوب و رای صواب
 جهان دیده پران بیدار بوش
 بساخ کشاند یکسر زبان
 که سر سبز باد آن هایلون دخت
 بتاج و تختش جهان تازه باد
 همه رای تو هست چون دین در دست
 و لیکن ز فرمان تو نگذیریم
 چنان در دل آید جهان دیده را
 که چون کینه در زد دل کینه خواه
 تو نیز آتش کینه را بر فرو
 تو سر و نوی خصم بید کن

که آمد بادیرش این کار تنگ
 بمردی ز ما بر نیارند نام
 به بیداد خود بسته باشم مگر
 من این رهبری با کیان چون کنم
 بداندیش ما را دد چیر گه
 کز و کار ما بر نگردد تباه
 پدید آید این سخن را جواب
 چو گفتار گوینده کردند گوش
 دعا تازه کردند بر مرزبان
 که ناش بلندست ویرانش سخت
 سر خصم لوتاج دروازه باد
 دستی چه باید ز ما باز جست
 بجهنم راه فرمان تو نسپریم
 همان زیر کان پسندیده را
 همه غار و حشت بر آید ز راه
 که فرخ بود آتش کینه سوز
 کجا سر کشد بید با سروین

کهن باغ را وقت نو کرد دست
 بدیباے این دولت تازه عهد
 بداندیش تو هست بیدادگر
 چه باید هر اسیدنت زان پس
 قلم درکش آئین بیداد را
 ز خصم نو چون ملک گشت سیر
 تنوری چنین گرم در بند نان
 کجاشاه را پای مارا سرست
 تناسه شه را که برهم زند
 بران خصم شد رخصت رهنمون
 نگمدارد از روم تخت کیان
 سکندر چو در حکم این داری
 بدستوری رخصت راستان
 یک روز کز گردش روزگار
 بفال ایوان بر تیر راه
 عنان تابند شاه فیروز جنگ
 ز شمشیر پولاد چون شیر مست

توان را حساب درو کرد دست
 عروس جهان را بر آراسه مد
 بر پیچد رعیت ز بیداد سر
 که دارد هم از خانه دشمن پس
 کفایت کن از خلق فریاد را
 بخضم انگنی پایی در نه دیر
 ره انجام را گرم تر کن عنان
 دلی کو کزین داور سه برزست
 کرا زهره باشد که این دم زند
 که شته پیشدستی نیارد بخون
 بخو زیزی اول نه بند میان
 ز لشکر کشان یافت آن یادری
 بلشکر گشتی گشت سهدستان
 بدست آمدش طالع کامکار
 بفرو دکر جای جند سپاه
 میان بست بر کین پنجاه تنگ
 بکشور کشائی کلی سه بدت

سپاہے چو زبور پر بیشتر
 نشان باز جست از درفش بلند
 بوقتی کہ آن وقت سازندہ بود
 بے برتاز کا دیانے درفش
 صبور ستونی ز پنجہ ارش
 برواژ دہا پیکرے از حسر
 زندہ بر سر از جعد پرچم کلاہ
 بفر سنگما بود پیدا ز دور
 شد آن اژدہا با چنین لشکری
 جہان کرد از آشوب خود گردناک
 ازین گریہ گون خاک تا چند چند
 جہان یک نواست پیچیدہ سر
 فلک بر بلندی زمین درمخاک
 بنشستہ برین ہر دو آلودہ طشت
 زمین گر بضاعت برون آورد
 نیفتد درین طشت فریاد کس
 چو فریاد را بر گلو بستہ راہ

ز غوغاے زبور ہم بیشتر
 کہ ماند از فریدون فیروز ست
 فلک دوستان را نوازندہ بود
 بمنجوق برزد پرندہ بنفش
 بخون جگر یافتہ پرورش
 کہ بیندہ را زد بر آید نفیہ
 چو بر قتلہ کوہ ایر سیاہ
 عقابے سیہ پرو بالمش ز نور
 بر سر چنان اژدہا پیکرے
 ز ہرچہ از ہر یک مشت خاک
 بشیرے توان کردنش گرگ بند
 درو گاہ حسلوا بود کہ جگر
 یکے طشت خون شد یکی طشت خاک
 ز خون سیاوش بسے سر گذشت
 ہمہ خاک در زیر خون آورد
 کہ بر بستہ شد راہ فریاد کس
 گلو بستہ بہ مردن فریاد خواہ

<p> به ار پرده خود حصار کئی بیا ساقی آن آتش تو به سوز به مجلس فوزی دلم خوش بود </p>	<p> بنجاموشی خویش کار کئی بآتش که مغز من بر نسوز که چون شمع بر فتم آتش بود </p>
<p>راسی زدن دارد کار اسکن در با خاصان خویش</p>	
<p> خردمند را خوبی از داد است کسے کو بدین ملک خرسند نیست خرد نیک همسایه شد زان بدست چو در کوئے نابخردان دم زنی درین ره کسی خانه آباد کرد تو نیز از نی بار گردن زدوش چو دریا بسرمایه خویش باش بهمانی خویش تا روز مرگ چو پیل ز بربگ کسان خورد گار گزارنده پیرے هم از موبدان که چون شاه روم آمد آراسته خبر گرم شد در همه مرز و بوم پیر خاشش دارا سرافراخته </p>	<p> پناه خدا امین آباد اوست بنزدیک دانا خردمند نیست که همسایه کوئے نابخردست به از داستان خرد کم زنی که گردن زد بهمانی آزاد کرد ز گردن زنان بر نیاری خروش هم از بود خود سود خود بر تراش درختی شواز خویش تن ساز برگ همه تن شد انکشت و تنی کرد باز گزارش چنین کرد با بخردان همیش تیغ در دست و هم خواسته که آمد برون اثر دهاے ز روم همه آلت داورے ساخته </p>

جهان را بدین مژده نورد بود
 از و بوم و کشور بیکبار گه
 نه دارا پرستی منش خاسته
 چو دارا در یادل آگاه گشت
 ۵ ز پیران روشن دل و رای زن
 ز هر کار دانسته برای دست
 که بدخواه را چون در آرد شکست
 چه افسون در آموزد از زنبور
 چو در جنگ پیر و زایش دیده بود
 ۱۰ نکردش در آن کار کس چاره
 چو دانسته بودند که سرکش است
 سخنها می کس در نیارد گروش
 بتخته در از زنگه پستاوران
 فرایز نامی که از فرو برز
 ۱۵ به بهیت در آن انجمن گاه بود
 ثنا گفت پیر شاه و پیر زم شاه
 مبادا تھی عالم از نام تو

که بیدار او دارا جهان سوز بود
 ستوه آمدند از شمشکار گه
 بمهر سکندر بیدار است
 که موج سکندر ز دریا گشت
 بر آراست پنهان یکم انجمن
 در آن داور می چاره کار بست
 پیل چرخ را چون کند پای بست
 که آید ز کار بست در بر و ن
 ز پیر و تنگیش تر سیده بود
 شخوردش غم می بهیج غم خواره
 بسوزندگی گرم چون آتش است
 در آن کار بودند کیس خوشش
 سری بود نامی ز نام آوران
 تنش جوشنی بود بازوش گرز
 از احوال پیشینه آگاه بود
 که آیا با داز تو این بزمگاه
 همان جنبش دور زارام تو

گذشته نیامی من از پیش
 که چون کردی خنجر و آهنگ غار
 که در طالع ملک ماتا بدید
 برون آید از روم گردنکشته
 همه ملک ایران بدست آورد
 بهان گیرد او هم مانند بجای
 بسا که آن مرد رومی نژاد
 به ارشاه برنج زند نام او
 بنیاید کرد دولت آید برنج
 فریبی فرستش که طاعت کند
 فریب خوش از خشم ناخوش بهشت
 مکن تکیه بر زور بازوی خویش
 بر آتش میاد که کین آورد
 اگر سیم شیر سیم بفتد ز شیر
 بناموس باید جهان داشتن
 برون آتش از دعوی همسری
 بر آن جو که باز بود هم عیار

چنین گفت با من در اندر خویش
 خبر داد از ان جام گوهر نگار
 فرود آید اختر ز بالا بنیر
 زند در هر آتش که آتش
 بخت کیان برنشت آورد
 سر انجام او هم در آید نیا
 درین قالب افتد که بر گز مباد
 نیارد درین کشور آرام او
 که مفسد بجان کوشد از بهر گنج
 بیک روم تنها قناعت کند
 بر افشاندن آب زاتش بهشت
 نگهدار وزن تر از وی خویش
 سکا بن باهن کین آورد
 حدون اشتری مغزش آرد بنیر
 وز انجاست رایت برادر شتن
 کزین پایه باید که کند سروری
 برنج ز آردش اندر شمار

بسا شیر دژنده و سمناک
 چو با کژدم گرم کینے کنے
 بنیدیش از ان پشته نیشدار
 جهان آن کسی راست کو دربرد
 گر سنه چو با شیر خایکباب
 زیگانہ گرمست فرزند وزن
 چو شد جامہ بر قد فرزند راست
 چو بالا بر آرد گیاه بلند
 ز پند بزرگان نباید گشت
 کہ چون آزموده شود روزگار
 سگالشگرے کو نصیحت شنید
 شه از پند آن هر دو پا لوده مفر
 و لیکن نکشت آتش گرم را
 شد از گفته رای زن خشنماک
 گرہ برزد و بروی پیوسته را
 در و دیده چون اثر دها در کورن
 کہ در من چہ نرم آہنی دیدہ

کہ از نوک خار سے در کید خجاک
 مبین خردہ گر خرد و بینی کنی
 کہ فرود را گفت سر پیش دار
 پے مرد بگذاشت بر هیچ مرد
 بفرہ ترین لقمہ آرد شتاب
 کہ ہم جامہ گرد شود جامہ کن
 نباید دگر مهر فرزند خواست
 سہی سرور باشد از وے گزند
 سخن را ورق در نباید نوشت
 سیا آیت پسند آموزگار
 در چارہ را در گفت آرد کلیہ
 ہر اسان شد از کار آن پامی لفر
 بسر کو چکی داشت آذر م را
 پیچید چون بار بروی خاک
 کشاد از گرہ خشم سر سبہ را
 بخشمیکہ در واقعہ از سنگ وزن
 کہ پولاد اورا پسندیدہ

نمائی بمن مردی اهل روم
 بکه برگ ساکن سکنی باورا
 عقابان بیازی و کبان بجنگ
 چه بندم کمر در صاف کس
 دلیری کند بمن آن نادیر
 سرش لیکن انگه در آید خواب
 چمن بر سر خسروان افسرم
 بود خایه مرغ سخت و گران
 که داشت کین کودک خردسال
 با قول قدح در دی آورد پیش
 بخود تنگ را ز بنموسن کنم
 اگر خود شود غمزه در زهر مار
 ز رومی کجا نیز دآن دست زور
 بشوراند او رنگ بخورشید را
 بتاراج ایران بر آرد مسلم
 شکوه کیان پیش باید نهاد
 سبک کیست رو باه باز و منهد

ره کوره آتش بر آری بوم
 هرسانی از بسید پولاد را
 سیرنازینان در آرد بسنگ
 که دارم کمر بسته چون او بسی
 چو گورگر ازنده با شرزه با شیر
 که شیر از نقش خود ده باشد کباب
 چه اندیشه با شد ز انکه ندیم
 نه چون تپک و خالی سبک بنگران
 شود با بزرگان چنین بدنگال
 گذارد شکو و من و شرم خویش
 که پیش ز دیوان ز بر سینه کنم
 نخواهد تنگ از قوس زهرین سار
 که گشتی بردن را اند از آب شور
 تهنه کند پاهای جبهه شید را
 برو تخت کینسر و در باجم بزم
 قدم در خور خوشه های باید نهاد
 که شیر ز زبان را رسد حلقه زنده

ز شیران پور و بهان را نوا
 تهیدست گر مایه داری کند
 تو خود نیک دانی که با این شکوه
 بهست غلامان مستش هم
 هزبری که از سگ زبونی کند
 عقابے که از پشه گیرد و گریز
 پانگے که ترسد ز روباه تیر
 به بینی که فردا من پیل زور
 که باشد زبوسے خراج آوری
 نشینده بر تختگاه کیان
 کرایارہ کز سر گفتگو
 کلاه کیان ہم کیان راسند
 من از تخمه بهمن و پشت کی
 ز روین تن درع اسفندیار
 اگر باز گردد به پیشینہ راه
 و گر کشتی آر دبدیای من
 چو دریای تلخی جوابش دهم

شخند و زمین تا نگرید هوا
 چو لنگی ست کو را بهواری کند
 ز یک طفل برومی ندارم ستوه
 بچوب شبایان شکستش دهم
 خیر پیر با او حروست کند
 گرافتا و نش بهست گو بر نیز
 بسوزاد مغزش بسر سام تیر
 سرش چون پیرم بهستم ستوه
 که همسر بود با بلند افسرے
 منم تاج بر سر کمر میان
 ز من جاسے آبا کند جستجو
 درین خزن تن رو میان کی خزد
 چرا ترسم از رومی سست پی
 برادرنگ زین منم یادگار
 برور و ز روشن نگر و دتیاہ
 سری بیند افتاده و پای من
 ز خاکش ستانم با بکش دهم

از ان ابر عاصی چنان بریزم آب
 ستیزنده چون روستائی بود
 خرا از زمین بر به که پالان کشد
 من آن صید را کرده ام سر بلند
 تو ای مغز بوسیده سناخورد
 نه چابک شد این چاکلی خواتن
 چراغی بصحرای برافروختن
 مکش جز باندیشه خویش پای
 قبا کو نه در غورد بالا بود
 ترا فقرت پیری از جاس برد
 پیر کن گرد آزرده پشت
 پیری نمونه شود پاس فقر
 ز پیران دو چیزست باز بسان
 جهان بر جوانان جنگ آزمای
 تن ناتوان کے سواری کند
 سپید به که برینا بود زانکه پیر
 برنگام خود گفت باید سخن

که نارد و گروست بر آفتاب
 شکستن به از موسیائے بود
 که تارخت جوینده آسان کشد
 منش باز در گردن آرم کند
 ز گستاخی خسروان باز گرد
 کند بکوسه در انداختن
 فلک را جهاندار آموختن
 که هر جوهری را پدیدت جاک
 همانا که در دیده کالا بود
 کن گشتت از سر راسی برد
 ز نیزه عصا به گیسو دشت
 فراموش کاری در آرد و مغر
 کی در ستودان کی در نماز
 رها کن فروکش تو را ی
 سلاح شک
 میا نخی که
 که

خود سے کہ پیگہ نواب بر کشید
 زبان بند کن تا سر آری بسیر
 سر بر بے زبان کو بخون تر بود
 زبان به کہ او کام داری کند
 زبان را نگه دار در کام خویش
 زبان ترا زو که شد است نام
 چو از کام خود کامی آید برون
 بسا گفتنیها که باشد نفث
 بگفتن کسی کو شود سخت کوش
 سخن به که با صاحب تاج و تخت
 چو زانگونه تندی بسی کرد شاه
 خطر است در کارشاهان بسی
 چو از کینه بر سر دزد چهر
 همانا که پیوند شاه آتش است
 نصیحت موافق بود شاه را
 نصیحت گری با خد او نذر
 چو آگاه گشت آن نصیحت گزار

سرش را پیکه باز باید برید
 زبان خشک به یا گلو گاه تر
 به است از زبانیکه بے سر بود
 چو کا مش رسد کامگاری کند
 نفس بر مزین جز بهنگام خویش
 ازان شد که بیرون نیاید ز کام
 پیر سو که جنبید شود سرنگون
 بدیگر زبان بایدش باز گفت
 نبوشده را در نیاید بگوش
 بگویند سخنة نگویند سخت
 پشیمان شد آن پیر و شد عذر خواه
 که باشاه خویشی ندارد کسی
 بفرزند خود بر نیارند مهر
 آتش دراز دور دیدن خوش است
 که از کبر خالی کنند راه را
 بود تخمی است گنده در خاک شور
 که از پند او گرم شد شهریار

سخن را در گونه بنیاد کرد
 که داراے دور آشکارا توئی
 که باشد سکندر که آرد سپاه
 ترا این کله آسمان دوخته است
 کلوخه که با کوه سازد نبرد
 درخت که دانه بس روزگار
 چو گردد ز دلائے ناک سیر
 که نیست او گردن افراخته
 رسن زود پوسد چو باشد گیاه
 چو خورشید مشعل در آرد بیاض
 بنگام سپر پنجه ربهان بنگ
 که ز ابرو خویش برگشته نه
 بآهنگ کار عالم برآر
 چراغ اگر بگرمی نیفروخته
 خمیر آمد و آتش اندر تنور
 شلیب آورد بند هاراکلب
 نه نیکوست شطرنج بد با خن

بشیرین زبان شاه را یاد کرد
 مخالف چه باشد که دارا توئی
 ز داراے دولت سستماند کلاه
 ستاره چراغ تو افروخته است
 یسنگی توان زود برآورد کرد
 کند دعوی به سر سپاهنار
 رسن باز در گردن آید بنیر
 ز ساق گیاه رسن ساخته
 در بار دلوش در افتد بچاه
 پیر دانی پیش میر و پسر
 چگونگی نهد پای پیش بنگ
 که در گوشه بهتر کمان را گره
 که در کار گرمی نه آید بکار
 نه خود را نه پروانه را سوختی
 نباشد زمان تا دها ن راه دور
 شکینده را کس پشیمان ندید
 فرس درنگ فیل در خشتن

<p>که تاز خمه رو دے آرد بدست حساب تو باد دیگران چون کنم بسے زین نمط داستان یا دکرد نشد نرم دل زان سخنها می نغز کز خواست مغز سخن سوختن بکار آورد مشک را بر جسد نوشت آنکه دارا برود کرد یاد بیرد آب ماست و از رنگ را بنقرص بگردار باغ بهشت زبان از سخن سخت بنیاد تر بر و مهرش نامه شد ساخته زوارا با سکنند آمد دوان دیر آمد و خواندن آغاز کرد شب تیره رخشده خورشید را ستاره عقیقی کند بر سپهر</p>	<p>بسیار و کز زخمه گردن شکست تو شا به قیاس تو افزون کنم بتهظیم دارا چنان دیده مرد چناندار دارا سے جوشیده مغز دران تند می و آتش افزون طلب کرد کاید ز دیوان دبیر دبیر نویسنده آمد چو باد روان کرد گلک شبه رنگ را یکه نامه نغز پیکر نوشت سخنهای از تیغ پولاد تر چو شد نامه نغز پر و آخته رساننده نامه شمر وان بدود و نامه چو سرباز کرد پده ساتی آن جام همیشه را مے کز فروغش شب ز باغ سپهر</p>
<p>که مار از بهر دانش او دوا بخش</p>	<p>بنام بزرگ این دوا بخش</p>

نامه دارا با سکنند رهندید و عتاب

خداوند روزی ده دوستگیر
 فروزنده کو کب تابناک
 توانا و دانا بهر یونس
 از و هر زمان روح رامایه
 یکے را چنان تنگی آر دپیش
 یکے را بدست افکند کوه گنج
 نشاید سر از حکم او تافتن
 نه آنکس گنه کرد کوی گنج یافت
 کند هر چه خواهد بود حکم نیست
 در و د خدا بادیر بسنده
 چه سود است کین قوم ناحق شنال
 بجائی که بدخواه خوشه بود
 نکود استانی ز دآن شیر مست
 توی طفل ناپخته و خام رای
 بهم پنجگے بامنت یار کو
 چو کژدم بونی مار خوشی کنه
 اگر کردی این خوشی ماران رها

پناهنده را از درش ناگزیر
 منور کن مردم از تیره خاک
 گنه بخش و بسیار بخشودنی
 خسر در اگر گونہ پیرایه
 که ناله نه بنید در اینان خوش
 ننجید ما می دهد کوه سنج
 جز او جاگی کی توان یافتن
 نه سعی نمود آنکه او گنج یافت
 که جان دادن کشتن او را کیست
 که افکنده شد با سر افکنده
 کنند آفرین را بنفرین قیاس
 تواضع نمودن ز بونی بود
 که بازیر وستان مشو زیروست
 مزن پنجه با شیر جنگ آزمای
 سپاهت کجا و سپه دار کو
 که با اثر دها جنگ جوی کنه
 و گر نه من و تیغ چون اژدها

چنانست دهم ماش از تیغ تیز
 بر خشنده آتش با ستا و ترند
 بروم اندر آرم ز گرد سپاه
 بیزدان که آهرنش دشمن است
 که از روم و رومی نمانم نشان
 ترا آن به ای سرور در میان
 گرفته همه آیین آرس ز روم
 ز رومی چه بر نیزد و لشکرش
 گر آری بخردارها درع و زرگ
 مگر تیر ترکان یغماے من
 سرے کو سر بخش دارا کنی
 کمان بشکنی پر بریزی ز تیر
 و گرنه چنانست دهم گوش تیغ
 حذر کن ز خشم جگر جوش من
 بخروش خفته بین زمیندار
 بین شیر گردان جهان چو ن گرفت
 توانم که من با تو ای خام خوی

که یا مرگ خواهی ز من یا گریز
 بخورششید روشن بچرخ بلند
 کنم چشم خورشید روشن سیاه
 بزروشت کو خشم آهر من است
 شوم بر سر برود آتش نشان
 که بندی چو هند و نجدت میان
 در آتش کده ما چه آه من چه موم
 پامی ستوران برم کشورش
 کجا باشدت برگ یک بید برگ
 تنخوردی که تندی با تو غای من
 به ارپیش دارا در ارکس
 زره در نوردی پوشی حریر
 که دانی تو بیج و کمتر ز تیغ
 میباش امین از خواب زگر گوش من
 که چندانکه خسته بود و وقت کمال
 که خد گوش با ماه گردون گرفت
 کنم بخت گدازم از روم جو

دلیک این مثل راست باشد که شاه	به اروق خوری در افتد بچاه
بده جزیه از بابیر کیسینه را	قلم در مکش رسم دیرینه را
نشانید همه سال گر گینه دوخت	خزور شته یکبار باید فروخت
مزن رخنه در خاندان کن	تو در رخنه باشی دلیری کن
بجائے میا در که جنم ز جای	نذار و پر پشه بر پیل پاسبان
بلک خدا داده خرسند بکیش	مکن ترا بینی چنگ شیران تراش
کلاغی تکبک در گوش کرد	تکب خویشان را فراموش کرد
بساز انجمن کاخجم آمد فراز	فرشته در آسمان کرد باز
ندانم که دیسیم کیخسروے	ز فرق که خواهد گرفتن نوے
زمانه که کار سازے کند	ستاره بجان که بازی کند
ز خاک که بر آسمان بسنگنی	سر و چشم خود را زیان افکنی
منم سر درگر سروران پاودست	سر خوشتن را چه باید شکست
طبا نچه بر اعضای خود میزنی	سر تیشه بر پاسبان خود میزنی
غور و جواسنے بر آن آردت	که گردن بشمشیر من خاودت
خلافم نه تنه ستر اگر دست	بسا گردن را که گردن شکست
مرا زید از خسروان عجبم	سر سخت کاوس و اکیس جم
بسختی کشته سخت چون آهنم	که از پشت شاهان رویین تنم

تر باران کجا رسد آن گرگ پیر
 ز درنده توان سد بخت را
 گر اسفندیار از جهان رخت برد
 و گر بهمن از بادشاهی گذشت
 بختر من که دارد گیر کارزار
 بمن ختم شد باز و بهمنی
 نژاده منم دیگران زیر دست
 در اندازۀ من غلط بوده
 خند او ندیدم که به پیوند خویش
 پشیمان کنون شو که چون کار بود
 جوانی کن گر چه هستی دمیسه
 درشتی را کن بزمی گرای
 به تندس بغارت برم کثورت
 من از ساکنی بهستم آن کوه سنگ
 صف لشکر گر شود دشمنم
 مجنبان مرا تا بنجد زمین
 چو خوانده نامه شهریار

که گر گینه پوشد بجای
 انشاید خرید افسر و تخت را
 نسب نامه خود به بهمن سپرد
 جهان پادشاهی بمن بازگشت
 دل بهمن وز در اسفندیار
 که اسفندیار مر بر دین تنی
 نژاد کیان را که آرد شکست
 که باز دس بهمن نه پیوده
 مشوعاصی اندر خداوند خویش
 نذار و پشیمان نگاه سود
 منه پاسے گستاخ در کام شیر
 ز جایم میرتابمانی بجای
 بنخواستش دهم کشور دیگر
 که در جنبش آهسته دارم درنگ
 اگر کوه آهین بود بشکنم
 بهمن گویت باز گویم بهمن
 بهر داخت آن نامه چون نگار

<p>نمراے بنشته نوید جواب همه نامه در گنج و گوهر گرفت که پوشید و ستش سپهر بلند رساننده را داد تا برد باز ز هر نکته صد گنج را بر کشاد برآموده چون در سخن در سخن دوای دل در دمندهان بیا اگر چند مستم جوابی کنم</p>	<p>سکندر بفرمود کار و شتاب دیر تلمزین تسلیم بر گرفت جوابی نوشت آسپهان و پست چو سر بسته شد نامه و لغوا دیر آمد و نامه را بر کشاد فرو خواند نامه ز سر تا به بن بیاساقی از بهر دفع خمار از ان می کرد و شادمانی کنم</p>
<p>برآرند و رستنیها ز خاک کشایند و دیدن بشنوند بهنگام چپارگی چاره ساز کمر بست گردش ز گردان سپهر برافروخت چون چشمه آفتاب نه پری دروند پر اکسندگی همه هستی از ملک اواندگی ست برسی حاجت از هر چه آید بخار</p>	<p>سر نامه نام جهان را پاک بلندی دو آسمان بلند جهان آفرین و جهان بی نیای زمین را بر دم برآراست چهر نیام زمین راز شمشیر آب خداوند بے نسبت بندگی یکه کو نمائنده هر یکی ست قوی حجت از هر چه گیری شمار</p>

مرا و ترا مایه باید سخت
 هر آنچه آفرید او با سبب نیست
 خرد دانش آموز تسلیم است
 پراز حکمت و حکم او شده جهان
 فرشته و نشان را درین سادوشت
 دل و دیده را روشنائی از دست
 نه فرمان او نیست کس را گزیر
 مرا گر کند در جهان تاجدار
 تو نیز ای جهاندار فیروز سخت
 خدا و اوست این چهره دمی که هست
 سپاس خدای کن که بر تاسپاس
 مبادا بهشیار سه و پیشی
 مرا گر خداوند یار سه دهد
 تو انهم که گردن فراز سه کنم
 به تیغ افسردگاه خواهم گرفت
 سخاوادی ز تارنج جمشید شاه
 فریدون با آن اثر دایاره مرد

که تا ز و بسا زیم چیزی درست
 بد ریافتش عقل را تاب نیست
 دل از داغداران تسلیم است
 بحکم آشکارا بحکمت نهان
 از و آمدن بهم بد و باز گشت
 مرا و ترا پادشاه از دست
 خدا و است مابنده فرمان پذیر
 عجب نیست از بخشش کردگار
 نه از مادر آورده تاج و تخت
 مشو با خدا دادگان چهره دست
 نگوی نه نامرد و ایزد شناس
 کس را ز فرمان او فرشی
 عجب نیست گر شهر یاری دهد
 بشمشیر با شیر بازی کنم
 بدین اثر دایاره خواهم گرفت
 که آن اثر دایا چون فرو برداه
 بهم از قوت اثر دایا سه چه کرد

بدارنده آسمان وزین
 خدای کز دهر که آگاه نیست
 براه نیاگان پیشین ما
 بصحیف برایشیم ایزد شناس
 که گر دست یابیم بایرانیان
 نه آتش گذارم نه آتش شده
 چنین رسم پاکیزه و راه راست
 برین مشک خاشاک نتوان نشانند
 کسے راست خرما ز تخل بلند
 به بستان گلی راست گردن دراز
 ز گوران سرفراز گورسے بود
 ز شیران همان شیر خوریز تر
 دوشیر گرسنه و یک ران گور
 دو پیلان خرطوم در هم کشان
 تو مردی و من مرد وقت نبرد
 من آنکه عنان باز چسبم ز راه
 چه پنداشتی در جهان نیست کس

کز دمایه دارد بهمان و همین
 خرد را بآن بی خرد راه نیست
 که بودند چنین سیر دین ما
 کزان دین کتم پیش نیران سپاس
 برم دین زردشت را از میان
 شود هر دو از دستم آتش زده
 ره ما در رسم نیاگان هست
 که بوی خوش مشک پنهان نماند
 که بر تخل حسد ما رساند کند
 که بوسے درنگ دهر و لنوا
 که با فحلیش دست زوری بود
 که دندان و چنگش بود تیز تر
 کباب آنکسی هست کور است در
 زهر دو کی بر دخواهد نشان
 بر دسے پدید آید از مرد مرد
 که یا سر و هم یا ستانم کلاه
 جهاندار تنها تو باشی و بس

بهر زیر برگی شتابنده است
 بهارے چو من مهره بازی کن
 ز ملک من اقطاع من میدی
 پنیراب دادن نشاید بمیش
 مزن پیش ازین لاف گردنکشی
 بیارام و تندمی ره کن ز دست
 همان شیشه می که داری بچنگ
 جهانی چنین پر زلف سپید
 بر آسودگی عیش خود میگذارد
 یکے داد باغی به بے توشه
 ز بون تر ز من صیدی آور بر زیر
 بشاخه چه باید در او بختن
 تناسه شه آنگه آید بدست
 چه باید غدرے بر آراستن
 چو بهمن جوانی بر آن آردت
 زند دیور است چو اسفندیار
 چو باد دیو دارد سلیمان شست

بهر منتر لے راه یابنده است
 پیروان نیرنگ سازی کن
 برات سہیل ازین میدی
 کہ یابد در و قطره خون خویش
 کہ خاکی بگوهر نہ از آتش
 کہ الماس زار زیر یاشکست
 نگہدار و مستیر باخارہ سنگ
 ز طوفان آتش نگہدار بید
 چمانجوعے را با جزیرہ چه کار
 ندادش ز باغ آن دگر خوشه
 کہ چربی تخمیر و ز پہلوے شیر
 کہ نتوان از و میوه ریختن
 کہ بر روی دریا توان پل بست
 نہ بر جاعے خویش آرزو داشتن
 کہ تند اثر دہائے پیازاروت
 کہ بارستم آئی سو کارزار
 کند یا وہ انگشتری را ز دست

بترس از غلط کاری روزگار
 حسابی که با خود بر انداخته
 عنان بازکش زین تمنای خام
 ز زنگنه نه آدو می خوار تر
 بین تا بهنگام کین گسترے
 مدار کن از کین کشی باز گرد
 نه من بستم اول باین کین کمر
 بخو نیز من لشکرے ساختی
 بدان تا بهم بر زنی راسی من
 مرا نیز یالست بر خاستن
 سپه راندن از ژرف ریابرون
 تو گر هوشیاری نه من بخودم
 گرا فکند بر کار تو بخت نور
 جهان گر ترا داد کاری بخت
 ترا تاج یا ورم را تیغ یار
 مزن تکیه بر سوز بخت خویش
 مبین گنبد که در اسنگ بست

که چون مایه را غلط کرد کار
 چنان نیست بازی غلط بختی
 که سیم رخ را کس نیارد و دام
 نه از بربری مردم آزار تر
 چه خون را ندم از زنگی و بربری
 که مردم نیاز آرد از نیک مرد
 تو افکندی از سله مار سر
 شبی چون کنان سوی من تاختی
 ستانی ز من ملک آبای من
 کمر بستن و لشکر ار استن
 کشادن ز شمشیر دریای خون
 همان هوشیارم همان بخردم
 من از بختیاری نیم نیز دور
 مرا نیز دستی درین کار هست
 متم تیغ زن گر توئی تاجدار
 که بر تخت را تخته هست پیش
 مگو شک را کی در آید شکست

چو آرد زمین لرزه گاه نبرد
 چو دوران ملکی بی پایان رسد
 جهان چون نباشد بجان آمده
 جزین بمانت هیچ در خواست نیست
 بهم سنگی خود را مرا بر مسنج
 گرم سنگ و آبی و بی در جواب
 زره پوشم از تیغ بازی کنی
 هر چه آن گاه تو از گرم و سرد
 بیا تا چه داری ز شش شیر و جام
 جهاندار چون نامه را کرد گوش
 فرستاده بر جنگ تعجیل جست
 در آورد لشکر به پیشکار تنگ
 چو دارا خبر یافت کان از دما
 بجنبید جنبیدن با شکوه
 رسیدند لشکر به لشکر از
 زمین جسیزه که از غول است
 اصناف و دشمن و دران مرز بود

بر آرد با ساسانی از کوه گرد
 بدو دست جوینده آسان رسد
 منی و توئی در میان آمده
 که در یک ترازو دوشین است
 که از آرد با بهمن آمد برنج
 چو کوه افکنم سنگ خود را در آب
 کمر بندم از کسب سازی کنی
 پذیرنده ام ز آشتی و ز نبرد
 که دارم درین هر دو دستی تمام
 دماغش ز گرمی در آمد بگوش
 سکندر نیامد در آن کار نیست
 بر آراسته یک بیک کار جنگ
 سخا اهد پس شیر کردن را
 چو از لرزه کالبد های کوه
 زمانه در کینه بکشد و باز
 خوش آراگاه است و خوش است
 که آشوبشان کوه در لرز بود

توان یافتن در زمین استخوان	ہنوز از بچہ سیند زان خسروان
بہ پیاسے پیو دن باد چنہ	بیاساے از بادہ بردار بند
مگر زین خرابات یا ہم خلاص	خواہم کن از بادہ جام خاص

مصاف کردن دارا پاسکندر در مصل

ہمان گرد بر گشتن ماہ و مہر	خرامیدن لا جوردی سپہر
سر ایدہ ایچنین سر سرت	چندار کز بہر باز گیر می ست
سر رشتہ بر ما پیدار نیست	درین پردہ یک رشتہ بیکار نیست
ز دیدہ کہ خواہد شدن تا پید	کہ داند کہ فردا چہ خواہد رسید
کہ اتاج اقبال بر سر نہند	کہ امرودہ از خانہ برد نہند
سخن گفت از ان پادشاہان پاک	گزارندہ نیک و بد ہامی خاک
عروس عدن در بدینار داد	کہ چون صبح راشاہ چین بار داد
دو پرگار بستند چون کوه قاف	رسیدند لشکر بجای مصاف
نقیبان خروشدن ایگفتند	خسک برگذر گاہ کین ریختند
نہ در دل سکوت نہ در دیدہ خواب	یزک بر یزک سوسو در تاب
فر و بست گوشند ارادت و پاکی	ز بسیار می لشکر از ہر دو جاے
نمودند و پیشہ سستی درنگ	دور و پستادند در جای جنگ
کہ شمشیر شان بر بناید کشید	مگر در میان صلحے آید پدید

چو بود از جوانی و گردن کشتی
 پدید آمد از بردباری ستیز
 از آن پس که بر کینه ره یافتند
 در آمد بغیرین اواز کوس
 شفیهای آئینه پیل مست
 چنان آمد از نامی ترکی خودش
 بر آورد دخر مهره آواز شیر
 طراشی که از مفرطه خاسته
 روار و بر آمد ز راه نبرد
 زمین گفتی از یکدیگر بردید
 غبار زمین بر هوا راه بست
 ز بس گرد بر تارک و ترک زمین
 زورفت و بر رفت راه نبرد
 ز سم ستوران در آن پهن دشت
 جگر تاب شد نعره های بلند
 ز تاب نفس در هوا بسته میخ
 ز بس عطش تیغ بر خون و خاک

همان جانب آبی همین آتشی
 دل کینه در گشت بر کینه تیز
 سر از جستن مسر بر تافتند
 فلک بردمان دهل داده بوس
 همی شانه بر پشت پیلان شکست
 که از نامی ترکان بر آورد جوش
 دماغ از دم گاو دم گشت سیر
 برون رفت زین طاق آراسته
 هزاره در آسدم بردان مرد
 سرافیل محور قیامت دمید
 عنان سلامت برون شد ز دشت
 زمین آسمان آسمان شد زمین
 نغم خون بیاپی ویراه گرد
 زمین شش شد آسمان گشت شست
 گاو گیر شد حلقه های کند
 همان سوخت از آتش برقی تیغ
 دماغ هوا پر شد از جهان پاک

سپیدار ایران هم از صبح بام
 تختین صف میمنه ساز کرد
 صف میسر هم بر آراست
 جناح آتشیان بست در پیشگاه
 ز قلبی که چون کوه پولاد بود
 ز دیگر طرف لشکر آمد اسی روم
 سلاح و سلب داد و خواهنده را
 چپ و راست آراست از ترک و تیغ
 پس و پیش را کرد چون خار کوه
 چو از هر دو سو لشکر آراستند
 سیاست درآمد بگردن زرنه
 ز بس خون که گرد آمد در خاک
 ز شمشیر بر کشته جان نبود
 ننگ خدنگ از کین کمان
 کند از دهای سسل شکنج
 ز غریب زنده پیلان مست
 ز بس تیغ بر گردن انداختن

بر آراست لشکر بس از تمام
 ز تیغ از دها را دهن باز کرد
 یک کوه گفتی ز پولاد دست
 که پوشیده شد روی خورشید و ماه
 پناهنده را تسلیه آباد بود
 بر آراست لشکر چو نخل ز موم
 قوی کرد پشت پناهنده را
 چو آرایش گلبن از اشک میخ
 بر نایخت قلب شریا شکوه
 یلان سوبو مردمی خواستند
 ز چشم جهان دور شد روشنی
 چو گوگرد سرخ آتشین گشت خاک
 که در غار او اثر دهای نبود
 نیا سود بر یک زمین یک زمان
 دهن باز کرده ستاراج گنج
 گر در گلوی هزاران شکست
 نیا راست کس گردن افراختن

پدر با پسر کین بر آراسته
 ستونِ علم جامہ در خون زده
 ز بس خستہ تیر پیکان نشان
 چنان گرم گشت آتش کارزار
 جهان جوئے دار از قلب سپاہ
 ز دشمن گزائی و خصم انگنی
 بہر جا کہ بازو برافراستہ
 نشد بر تنے تا نیرد خشتش
 ز بس خونِ رومی در ان ترک تار
 وزین سو سکندر بشمشیر تیز
 دودست آوریده بکوشش برون
 دوستی چنان میگزاید تیغ
 چو بر فرق پیل آمدے خنجرش
 چو آب بہ دریا غضب رستختہ
 چو شیرے کہ آتش ز دم برزند
 بدار نمودند کان تند شیر
 شہ آرزوم او بہ کہ یکسو کند

۵

۱۰

۱۵

محابا شدہ مہر برخاستہ
 نجات از جهان خیمہ بیرون زدہ
 شدہ آبلہ دست پیکان کشان
 کہ از نعل اسپان بر آمد شہر
 بر آشت چون شیر شتر زہ سیاه
 کشادہ برو بازو دہمنے
 سر خصم در پایش انداختہ
 نزد بر سرے تا نیت دختش
 ہزار اطلسِ رومی افکندہ باز
 برا نگجستہ از جهان رستخیز
 بہر دست شمشیر الماس گون
 کز و خصم را جان نیامد در تیغ
 فرو ریختی زیر پایش سرش
 زوریامی آب آتش انگختہ
 دم مادیان را بہم برزند
 بسا شیر کز مرکب آورد ز زیر
 کزان پہلوان پیل پہلو کند

بشکر بگوید که یکبارگه
 چنان دید دارای دولت صواب
 همه بگرو همه بیکس زنند
 بفرمان فرمانده تاج و تخت
 عنان یک رکابی برانگیختند
 سکندر چو غوغای بدخواه دید
 بفرمود تا لشکر روم نین
 به بندند بر دشمنان راه را
 دو لشکر چو مور مرغ تاختند
 بشمشیر پولاد و تیر و تفنگ
 چو زنبور گیلی کشیدند نیش
 سکندر در آن داور گاه سخت
 هیون بروی افکند پیل افکنی
 یکم زخم زد بر تن پهلوان
 بدرید خنکان زره پاره کرد
 نبرد بازو سے تابنده هور
 بموس تن شاه رست از گزند

برانند بر جنگ او بارگه
 که لشکر بحینبند چو دریای آب
 یکبارگه بر سکندر زنند
 بجوشید لشکر بکوشید سخت
 و دوستی به تیغ اندر آویختند
 ز خود دست آرم کوتاه دید
 بدادن نذر اند جان را عزیز
 بنجاک اندر آزند بدخواه را
 بنزد جهان در جهان ساقطند
 گذرگاه بر مور کردند تنگ
 زمین را بنور کردند ریش
 پے افشرد مانند بیخ و رخت
 سو پیلتن شد چو آهر منی
 کزان زخم زد بر تن پهلوان
 عمل بین که پولاد با خار کرد
 ولیکن شد آزرده در زیر زور
 بنزد تیغ و بدخواه را سر افکند

هراسید زان دشمن بی هراس
 بران شد که از خصم تابد غمان
 دگر بار کن بخت اسیدوار
 چو در فال فیروز می خویش دید
 قوی کرد بر جنگ بازوی خویش
 نیاسودش که ز خون ریختن
 نبرد آرمایان ایران سپاه
 ز یونان گشت رومی زیگارشان
 دگر ره بمرومی فشر دزد پاس
 بناموس زایت همید اشتند
 چو گوهر برآمد زنگی بتاج
 مه روشن از تیره شب تافت
 دوشکر بیکجا گرده آمده
 یار امگاه آمدند از نبرد
 یاندیشه از گیند تیره گشت
 دگر روز کان رومی شسته تیغ
 سپاه از دوشو صفت بیار استند

دل خصم را کرد از انجا قیاس
 رهایی دهد سینه را از سنان
 پے افشرد بر جای خود استوار
 بر اعدای خود دست خود پیش دید
 بکوشید با هم ترازوے خویش
 زدشمن بدشمن در آستین
 گرفتند بر شکر روم راه
 اجل خواست کردن گرفتارشان
 ز فتنه چون کوه آهن ز جابه
 غنیمت بیدخواه نگذاشتند
 شش چین فرود آمد از سخت عالج
 چو آئینه روستی یافته
 شدند از خصومت ستوده آمده
 ز تن زخم شستند و از روی کرد
 که فردا بهر بر چه خواهد گذشت
 چو روحانیان سربرون زدند کج
 نیز بران پنجپیر برخاستند

بپولاد و شمشیر و سپهرم کمان
 بغوغای لشکر در آمد شکیب
 بدار او سر بنگ بودند خاص
 ز بید او دارا بجان آمده
 بران دل که خونریز دارا کنند
 چو زینگونه بازاری آراستند
 که مایم خاصان دارا و بس
 ز بید او چون ستوه آمدیم
 بخوابیم نهد ابرو تا ختن
 یک شب بکوشش نگه دار جا
 چو فردا علم بر کشد در مصاف
 ولیکن بشرطیکه بی دست رنج
 ز ما هر یک را تو نگر کن
 سکندر بان خواسته عهد بست
 نشد باورش کان و بیدار گیش
 دله هر کس آن در پست آورد
 و ران ره که بید او داد آتش

بس زور بازو نمود آسمان
 که دست از عنان بفت و پا از تر
 با خلاص نزدیک دور از خلاص
 دل آزر دگه در میان آمده
 برو کین خویش آشکارا کنند
 بخون از سکندر بر آراستند
 بدار از ما خاص تر نیست کس
 بخونریز او هم گرده آمدیم
 ز بید او ملک پروا ختن
 که فردا مخالف در آید ز پای
 خور و ضربت تیغ پستو تنگان
 بیا پر کشاده کنه قفل گنج
 بزرگ کار ما هر دو چون زر کنی
 به پیمان در آن خواسته دادست
 کنند این خطا با خداوند خویش
 که ز خشم خود را شکست آورد
 کهن داستانی بیاد آیدش

<p> کہ خرد گوش ہر مرز را بی شکفت چو آن عاصیانِ خداوند کش کہ برگنجِ شانِ کامرگاری دہد حقِ نعمتِ شاہِ بگذاشتند چو یا قوتِ خورشید را وزد برد بدزدی گرفتند مہتاب را دوشکدہ کشادہ کمر چون دو کوہ بمنز لگہ خویش گشتند باز بیا ساقی از مے مراد و بر کن </p>	<p> سگِ آن ولایت تواند گرفت خبر یافتند از خداوند ہش بخو نیز بدخواہ یارے دہد پے کشتنِ شاہ برداشتند بیا قوتِ جہن جہان پے فشر د کہ او برد آن جو ہر ناب را شدند از نیر آزمائے ستوہ بر زم دگر روزہ کردند باز جہان از مے لعل پر نور کن </p>
--	---

مے کو مرارہ بہن دل برد

ہمہ دل برد او غم دل برد

انتخاب باعيات حکيم خيام

رباعي

امروز ترا دسترسِ فردا نيست	واندیشه فردا را بجز سودا نيست
ضائع مکن ايندم را دولت بيدارت	کين باقى عمر را يقايد انيست

ايشا

نيايم ز بهر گنه اين ماتم چيست	وز خوردن غم فائده ميش و کم چيست
آزما که گنه نکرد و غفران نبود	غفران ز براى گنه آمد غم چيست

ايشا

در پرده اسرار کسى راز نه نيست	ز زين تعبیه چون جهان کسى آگاه نيست
جز در دل خاک هيچ منزه نگه نيست	افسوس که اين فسانه هم کوته نيست

ايشا

در صومعه و در رسته و دير و گنشت	ترسده ز دور خند و جويائى بهشت
آنکس که ز اسرار خدا با خبر است	زين تخم در اندرون خود هيچ نکشت

ايشا

روزیکه شود افوا السماء انقطرت من دامن تو بگیرم اندر سیلت	آندم که شود اذ النجوم انکدرت گویم صنها یا سنی ذنب قتلت
رباعی	
سر از همه ناکسان نهان باید داشت بنگر که بجان مردمان می چکنی	راز از همه بلبان نهان باید داشت چشم از همه مردمان نهان باید داشت
ایضا	
از فصل عنان بهیچ دور ساغ و پیچ دستار قصب بیاورده بفروش و ترس	از خلد و سقمر بگذرود و کثر پیچ کم کن قصبی پس طرفی بر سر پیچ
ایضا	
کو مطرب می تابد بهم داد و صبح ما را بجهان سه چیز بیاورد خوش	خوشوقت دلی که می کنند یاد و صبح سر مستی و عاشقی و فریاد و صبح
ایضا	
چون می کنند در عمر چه شیرین و چه تلخ می نوش که بعد از من و تو ماه بے	چون جان بلب آید چه نشاپور و چه از سلخ بغره آید و از غره بسخ
ایضا	
آن قوم که سجاده پرستند خزانند وین از همه طرفه تر که در پرده نهد	زیرا که بزیر بار سالوس درانند اسلام فرو شدند و ز کافر بترانند

۵

۱۰

۱۵

رباعی

این جمع اکابر که مناصب دارند	از غصه و غم ز جهان خود بیزارند
و آنکس که اسیر حرص چون ایشان نیست	دین طرفه که آدیش می نشمارند

ایضا

این چرخ جفا پیشه عالی بنیاد	هرگز گره کار کسے رانکشاد
هر جا که ولی دید که داعی دارد	داغ دگرے بر سر آن داغ نهاد

ایضا

ایدل همه اسباب جهان خواسته گیر	دین خانه پر از نعمت و آراسته گیر
خوش باش درین نشیمن کج و فساد	روزی دوشه نشسته در خاسته گیر

ایضا

از گردش این زمانه دون پرور	با صد غم و درومی برم عمر بسر
چون غنچه بگلزار جهان بادل تنگ	چون لاله زباغ دهر با خون جگر

ایضا

وقت سحرست خیز ای مایه ناز	ز مک ز مک باده خور و عود نواز
و آنها که بخوابند نیاید دراز	و آنها که شدند کس نمی آید باز

ایضا

از حادثه زمان بچ آینه میسر	وزیر پرور بچونیت پاینده میر
----------------------------	-----------------------------

این یکدمه تقدرا غنیمت میدان	از رفته میندیش و ز آینده می پرس
-----------------------------	---------------------------------

رباعی

پندمے دہمت اگر بمن داری گوش	از بہر خدا جامہ تر و پر مپوش
عقبی ہمہ ساعت ست و دنیا یکدم	از بہر دے ملک ابد را مفروش

ایضاً

گر گل نبود نصیب ما خارا نیک	در نور بمانی رسد نار اینک
ور خرقہ و خالقاہ و شیخی نبود	تا قوس و کلیسیا و ز نار اینک

ایضاً

گر صلح نیابیم ز فلک جنگ اینک	در نام نگو نباشد م ننگ اینک
جام می و لعل ارغوان رنگ اینک	آ نکس کہ نمی خورد سرو سنگ اینک

ایضاً

آن مخطہ کہ از اجل گریزان کردم	چون برگ ز شاخ عمر ریزان کردم
عالم بنشاط دل بغریال کنم	زان پیش کہ خاک خاک بیزان کردم

ایضاً

این چرخ فلک کہ مادر و حیرانیم	فانوس خیال از و مثالی دانیم
خورشید چراغدان و عالم فانوس	ما چون صوریم اندر و حیرانیم

ایضاً

گر من ز می مغانه مستم هستم هر طائفه بمن گمانی دارند	در کاف و گبر و پست پرستم هستم من زان خودم چنانکه هستم هستم
رباعی	
هیشیار نبوده ام می تا هستم لب بر لب جام و سینه بر سینه ختم	هش شب شب قدرست و من شبستم تا روز بگردن صراحی دستم
ایضا	
روزی که ز تو گذشته شد یاد مکن از آمده و گذشته بنیاد مکن	فروا که نیامده ست فریاد مکن حالی خوش باش و عمر بیا د مکن
ایضا	
شرست نایا زین تباهی کردن گیرم سر اسر اینجهان ملک تو شد	۱۰ زین ترک او امر و نواهی کردن جز آن که راه کنی چه خواهی کردن
ایضا	
آن قصر که بر فلک همی زد پسלו دیدیم که بر کنگره اش فاخته	بر در گیر او شهبان نهادندی رو بنشسته همی گفت که کو کو کو
ایضا	
ای نیک نکرده و بدبیا کرده بر عفو مکن تلکیه که هرگز نبود	۱۵ و آنگاه بطع حق تو لا کرده نا کرده چه کرده کرده چون نا کرده

انتخاب از دیوان حافظ

غزل

که عشق آسان نبود اولی افتاد مشکلمها	آلایا آیتا الساقی اورگانشا و ناولها
ز تاب جعد شکینش چون افتاد در لهما	بیوی نازک از خصب زان طره بکشاید
که سالک بخیر نبود ز راه و رسم ستر لهما	بی سجاده نگین کن گهت پیرمغان گوید
چو رس فریاد میدارد که بر بندید محلمها	مراد ز منزل جاتان چه رسد عیش چون روم
کجا دانند حال مابکساران ساحلمها	شب تار یک بیم موج و گرداب چنین بابل
هنان کی ماند آن بازیگر و سازند محلمها	همه کارم ز خود کامی بید نامی کشید آخر

حضور می گزینی خواهی از و غائب مشو حافظ

مستی مالتق من تهوی مع الدنیا و اهلها

که آمد ناگهان و لدارم مشب	لقالی اندر چه دولت دارم مشب
بحسد الدنکو که دارم مشب	چو دیدم روی خویش سجده کردم
ز بخت خویش بر خور دارم مشب	ننال عیشم از وصلش بر آوردم
چون تصور ارکشی بردارم مشب	کشد نقش اناحق بر زمین خون
رسید از طالع بیدارم مشب	برات لیلة القدر رسد بدستم

<p>که سرپوش از طبق بردارم شب ز کلاه حسن ده حق دارم شب</p>	<p>بر آن عزمم که گر خود می رود سر تو صاحب نعمتی من مستحقم</p>
<p>همی ترسم که حاقظ محو گردد ازین شور یک در سر دارم شب</p>	
<p>سنت خاک رت بر بصری نیست که نیست سرگیسوی تو در پیج سری نیست که نیست خجل از کرده خود پرده دسی نیست که نیست بر میان دل و جانم کمری نیست که نیست سیل اشک از نظرم برگذری نیست که نیست با صبا گفت و شنیدم سحری نیست که نیست بهره مند از سر کویت گری نیست که نیست غرق آب عرق اکنون بگری نیست که نیست زیر صند است و خاک دری نیست که نیست ورنه از ضعف در اینجا ازی نیست که نیست آه ازین راه که در وی خطری نیست که نیست از غم عشق تو پر خون جگر می نیست که نیست ورنه اند دل بیدل سفری نیست که نیست</p>	<p>روشن از پر تور ویت نظری نیست که نیست ناظر روی تو صاحب نظر اندو له اشک غماز من از سرخ بر آید چه عجب کمر کین بمن خسته چه بندی که زهر تا بدامن نشیند ز نیست که در س تا دم از شام سر زلف تو هر جا ز ند من ازین طالع شوریده بر خنم و رنه از خیال لب نوشین تو ای چشمه نوش آب چشمم که بر دست خاک در تست از وجود آنقدرم نام و نشان نیست که نیست شیر در بادیه عشق تو رو باه شود نه من دل شده از دست تو خونین جگر از سر کوی تو رفیق نتوانم گاسه</p>

تو خود ای شعله رخسده چه داری در سر	که کباب از حرکاتت جگری نیست که نیست
مصلحت نیست که از پرده برون افتد را	ورنه در مجلس زندان خبری نیست که نیست

بجز این نکته که حافظ از توانا خوشتر است
در سراپای وجودت بهتری نیست که نیست

در دمار نیست درمان الفیاض	بجز دمار نیست پایان الفیاض
دین و دل بردند و قصد جان کنند	الغیاض از جوهر خوابان الفیاض
در بهاسه بوسه جانی طلب	می کنند این دلستانان الفیاض
خون ما خوردند این کافر دلالان	ای مسلمانان چه درمان الفیاض
داد مسکینان بده اسی روز وصل	از شب یلدا که بجز ان الفیاض
هر زمانم درد دیگر می رسد	زین حریفان برون و جان الفیاض

همچو حافظ روز و شب بیخوابی
گشته ام سوزان و گریان الفیاض

دمی با غم بسر بردن جهان کیس نمی آرد	بمی بفروش لطف ما کزین بهتر نمی آرد
یکوی می فروشانش بجامی بر نیگیرند	نه به سجاده تقوی که یک ساغر نمی آرد
شکوه تاج سلطانی که بیم جان در دست	کلاه دلکش است اما بد و دوسر نمی آرد
رقیم هم سر نشمارد کز این باب رخ بر تاب	چه افتاد این سر مار که خاک در نمی آرد
ترا آن به که روی خود در مشتاقان پوشا	که سودا می جهان داری غم شکر نمی آرد

<p>بنجتهای گوناگون می احمر نمی آرزو چه جای پارس کاین محنت جهان کیسری آرزو فقط گفتم که هر جوش بصد گوهری آرزو که یکدم تنگدل بودن بجز و بخی آرزو</p>	<p>بشو این نقش دلنگی که در باز آری رنگی دیار دیار مردم را مقید میکند لیکن بس آسان نمود اول غم دریا بوی سود برو کنج قناعت جو کنج عافیت بنشین</p>
<p>چو حافظ در قناعت کوش دازد نیای دود بگذرد که یک جوشت دوان بصد من ز سر نمی آرزو</p>	
<p>دیده را روشنی از خاک درت حاصل بود برزبان بود مرا آنچه ترا در دل بود عشق میگفت بشرح آنچه بر دشکل بود وامی زان عیش و تنعم که در آن منزل بود چه توان گفت که سعی من دل طبل بود خشم می دیدم و خون بر دل و پا در گل بود منقعی عقل درین مسئله لایقش بود خوش درخشید ولی دولت مستعجل بود</p>	<p>یاد باد آنکه سر کوی تو ام منزل بود راست چون سوسن گل از آن صحبت پاک دل چو از پیر خرد نقد معانی محبت آه ازین جور و قلم که درین دایره است در دلم بود که بی دوست نباشم هرگز دوش بر یاد حریفان بخرابات شدم بس بگشتم که پیر سم سبب در فراق راستی خاتم فیر زده بواسطه</p>
<p>دیدم آن قهقهه یکب خرامان حافظ که ز سر پنجه شایین قضا غافل بود</p>	
<p>بهار غرض خطی بخوان ارغوان دارد</p>	<p>بتی دارم که گرد گل ز سنبل سببان دارد</p>

غبارِ خطِ پرستانِ خورشیدِ خوش یارب
چو عاشق میشدم گفتم که بر دم گوهر مقصود
چو در رویت بنخند دگل مشو در دشت ابل
خدا را داد من بستان از دامنِ مجلس
چو دام طره افشانند زگر در خاطر عاشق
ز خونِ بجرمِ این کن اگر امید آن داری
چه افتاده ست در این به که بر سلطان معنی
بفراک اربهی بندی خدا را زود رسیدم کن
ز سر دقده و بجویت کن محروم چشمم را
ز چشمت جان نشاید بر دکن هر دو همی بنیم
بیفتان جبر بر خاک و حال ابل شوکتین

حیاتِ جادو دانش ده که حسن جادو دان دارد
نداشتم که این دریا چه موج بیکران دارد
که بر گل اعتمادی نیست گو حسن جوان دارد
که می باد گیران خود هست با سبب گران دارد
بغبارِ صبا گوید که رازِ سن نهان دارد
که از چشمم باندیشان خدایت در مان دارد
درین درگاه می بینم که سر یاکشان دارد
که آفتهاست در تاخیر و طالبِ آریا دان دارد
بدین سر خشمه اش بفتان که خوش آید دان دارد
کمین از گوشه که دست تیر اندر کمان دارد
که از جبهه و پنجه سر و زار انباشان دارد

چه نذر از بختِ خود گویم که آن عیارِ شهر آشوب

بتلخی گشت حاوی را و شکر در دهان دارد

انتخاب از کلیات سعدی

مرثیه فخرالدین ایوبیکر در چهار بند و اول

<p>دل خویشان نمیدانم که چون است که از دست شکیبائی برون است سنبله آید که رایت سرنگون است که آب چشمه با عذاب گون است که باران بیشتر سلاب بخون است که بار از طاقه مسکین فزون است نشاید کرد و درمان بهم سکون است زمانه مادر سے بیمه و دون است که از دوران آدم تا کنون است همی بینم که عذرا نش بخون است</p>	<p>غریبان را دل از بهر تو خون است عنان گریه چون شاید گرفت مگر شاهنشاه اندر قلب شکر و گر سبزه زوید بر لب جو دگر خون سیاه و شان بود رنگ شکیبائی مجوس از جان مجور سکون در آتش سوزنده گفتم که دنیا صاحبی بد عهد و خو خوار نه اکنون است بر ما جور ایام نمیدانم حدیث نامه چون است</p>
--	---

بند دوم

<p>عزیزان وقت و ساعت میمانند کنیزان دست و ساعد مینگارند</p>	<p>بزرگان چشم و دل در انتظارند غلامان در گوهر می نشانند</p>
---	---

<p>برہواران تازے بر سوارند بایوان شہنشاہی درآرند کہ ہر دارید پرتاجش بسیارند ازان پس آسمان گفت ارگزارند ازین غافل کہ تابوتش درآرند کہ بر سر گاہ و بر زبور غبارند کہ مردم تحت امر کردگارند نمیشاید کہ فریادے ندارند روا باشد کہ مظلومان بزارند ہی بینم کہ عنوانش بخوانست</p>	<p>تک خان و بلاق و بدروترخان کہ شاہنشاہ عادل سعدیو بکر حرم شادی کنان بر طاق وایوان زمین میگفت عیش خوش گذاریم امید تاج و تخت خسروے بود چہ شد پاکیزہ رویان حرم را نشاید پارہ کردن زیور و روی ولیکن با چنین داغ جبگر سوز بے شاید کہ مجبوران بگریزند نمیدانم حدیث نامہ چون ست</p>
---	--

پند سوم

<p>درینخی ماند و فریادے و دادی گرش سیلاب خون باز ایستاد سخاوت پرورید این سفہ را دے چنان صاحب دلی فرخ ترا دے مرا خود کاشکے مادر زرا دے چنین آتش کہ در عالم قنادے</p>	<p>برفت آن گلبن خرم بیادے زمانے چہ تم عبرت بین بنختے چہ شاید گفت دوران زمان را نیار دگر دش گیتے دگر بار خردمندان پیشین راست گفتند نبودے دید گانم تانیدے</p>
--	--

نکو خواهان تصور کرده بودند	که آمد پشت دولت را بلا دے
تن گردن کشش را وقت آن بود	که تاج خسروی بر سر نهادے
چو روز آمد درخت نام بردار	که بستان را بهار سیوه دادے
مگر چشم بدان اندر کین بود	بیرد از بوستانش تنز بادے
نفید انم حدیث نامه چون ست	همی بینم که عنانش بخون ست

بند چهارم

پس از مرگ جوانان دل مماناد	پس از گل در چین بلبیل مخواناد
کس اندر زندگانی قیمت دوست	نداند کس چنین قیمت دانا د
بحسرت در زمین رفت آن گل نو	صبا بر استخوانش گل دماناد
بتلخی رفت از دنیاے شیرین	زالال کام در حلقش چکاناد
سر آمد روزگار سعد بوبکر	خداوندش بر حمت در رساناد
جزاے شنه مردن در غریبی	شراب از دست پیغمبرستاناد
دران عالم خدای از عالم غیب	شار رحمتش بر سر فشاناد
هر آنکس دل میسوزد بدین درد	خدایش هم بر آن آتش نشاناد
درین گیتی منظر شاه عادل	محمد نام بردارش بماناد
سعادت پر تو زیکان دهادش	بخوی صبا حانش پروراتاد
روان سعد را با جان بوبکر	با وج روح و راحت گستراناد

بجایم دوستان و بختِ فیروز	بسه دورانِ دیگر بگذراناد
نمیدانم حدیثِ نامه چون ست	همی بینم که عنوانش بخون ست

فی مرتبه استقصی

آسمانِ راحق بود که خونِ بیار و برین	برزوال ملک مستعصم امیر المومنین
ای محمد که قیامت را بر آری سر ز خاک	سر بر آرد و دین قیامت در میان خلق بین
نازنینانِ جرم را خونِ خلق نازنین	ز استان بگذشت و مارا خونِ لاله نازنین
زینهار از دور گیتی و انقلاب روزگار	در خیال کس نگشتی کاچنان گرد چنین
دیدم بر در آئینه دیدی شوکتِ بیتِ اکرام	فیصلانِ روم سر بر خاک خاقانِ برزین
خونِ فرزندانِ علم مصطفی شده ریخته	هم بران شاکی که سلطانان نهادند چنین
و ده که بر خونِ آن پاکان فرو رفته گیس	آفتاب است تلخ گرد و بر دهنش انگبین
یغیغی ازین آسایش آید و بیاید چشم داشت	قیر و زانگشتی ماند چو بر خیزد نگین
و چو آید تو بآبستین پس گزند سر نشیب	خاک تخلصان بطهارا کند با خون عین
روی در یاد برهم آمد زین حدیثِ هولناک	میتولن است بر رویش موج افتاده چین
گر نه بیودست و بیچال بود شستن بآب	آدمی را حسرت از دل پس راوان برین
نوحه لاق نیست بر خاک شهیدانِ انگاه	کمترین دولت مرثیه از این است برزین
لیکن از رویِ سلمانی و راهِ مرحمت	مهر با نژاد بسوزد و در فراق نازنین
باش تا فردا که بینی روزی و طوطی سخن	آنکه بعد بارویِ خون آلوده بر خیزد بین

روز خوشتر خونِ شان گلگون ز رخسار عین
روح پاک اندر جوارِ لطیف آبِ لعلین
کاسان گاهی بهرست امی برادر که بکین
در میان هر دو روز و شب دل مردم طحین
چون قضا آید نماند قوتِ رای ز زین
شیر مردی را که باشد مرگِ پنهان در کین
حمزه که درون چه سود که از که برگردید زین
ای برادر گر خردمندی چو سیمِ غان نشین
کو نگردد با بر ملک ایمان و یقین
در پناه شاه عادل بشیوای ملک دین
آنکه اخلاقش بسندیدست و اوصافش گزین
زیر دستانِ راجن گفتن نشاید چه جزین
کاسی هزاران آفرین بر جانت از جان آفرین
رایت منصور و نخت یار و اقبالِ تین

وز زمین خاکِ قدمِ شان تو تپایِ چشم بود
قالبِ مجروح اگر در خاک و خون غلطد چه بود
نیکو بر دنیا نشاید کرد و دل بروی مدار
چرخ گردون بازین گوئی و سنگ آسیت
نورِ بازوی شجاعت بر نیاید با جسل
تیغِ بندی بر نیاید در سپهرِ از نیام
تجربه پیافانده است آنجا که برگردید بخت
گر گسند از پیِ مردار و دنیا جنگجوی
ملکِ نپار چه قیمت حاجت نیست از خدا
یارِ این بکن مسلمان با آباد دار
خسرو صاحبقران غوثِ زمان بویکد
مصلحت بود اختیارِ روشن بین او
لاجرم در بحر و برش داعیان دولتند
روزگار ت با سعادت با و سعادت هیچ گوی

ترجیحات

چشمِ بکر چشمِ چشم بند
کز چشمِ بدت رسد گزند

ای زلف تو هر خمی کند
مخوام بدین صفت مبادا

بر روی چو آتش سپندے	یا چہرہ بچو شش یا بسوزان
عاقل نشود بھیج پندے	دیوانہ عشقت اے پریریوی
اے تنگ شکر بیار قدے	تلخ ست دہان عیشتم از صبر
زیباست ولے نہ ہر بلندے	اے سرو بقا تش چہ مانے
برگر یہ ز نذر ریشخندے	گریم بامید و دشمنانم
تا دیدہ دشمنان بکندے	امی کاش ز در آرمی دوست
در تور سد آو در دمنندے	اے آئینہ ایمنی کہ ناگاہ
بارے سوے مانتظر فکندے	یا رب چہ شدے اگر رحمت
باشد کہ بگیرد از تو پندے	یک روز بخوان حدیث سعدی
من بعد بر آن سرم کہ چندے	یک چند پنجرہ عمر بگذشت
و نہ بالہ کار خویش گیرم	بنشینم و صبر پیش گیرم

الضیاء

از من دل و صبر و یار برگشت	آوخ کہ چہ روزگار برگشت
وان شوخ باختیار برگشت	برگشتن ماضی دورے بود
او نیز چہ روزگار برگشت	پروردہ بدم بروزگار ش
آن روز کہ غمگسار برگشت	غم نیز چہ بودے ابر برشتے
صبر از دل بہتہ ابر برگشت	رحمت کن اگر شکستہ را

<p>سر کو فتم چو مار برگشت آنگس که هم از کن برگشت توانم ازین دیار برگشت واسے چکنم چو یار برگشت و نباله کار خویش گیرم</p>	<p>عذرش بند از زیر سنگ من ساکن خاک کوئے عشقم زین بحر عمیق جان بدر برد بیچار گے ست چاره عشق بنشینم و صبر پیش گیرم</p>
ایضا	
<p>از روستے تو پرده برنیداخت آن مرغ که بال در نیداخت آز که چو شمع سر نیداخت تا جان چو پیاده در نیداخت در باخت سرو سپر نیداخت خون خور و سخن بدر نیداخت از بهر تو در خط سر نیداخت صید از تو ضعیف تر نیداخت روزے سوے ما نظر نیداخت بر من فکند و گر نیداخت و نباله کار خویش گیرم</p>	<p>در پائے تو هر که سر نیداخت در تو ز سید و پے غلط کرد نفوذ غم تو روشنائے کس بارخ تو نباخت عشقه بارت بکشم که مرد مستی جان داو ورون تسلط نمود روزے گفتم کسے چو من جان گفتا نه که تیسیر چشم مستم با آنکه همه قطره در اویم نومید نیم که چشم لطفی بنشینم و صبر پیش گیرم</p>

ایضاً

دستخوش روزگار دون نیست بر چهره روان سرشک خون نیست خوفا مکن آخرت خون نیست کت آتش غم در اندرون نیست از سوزش سینۀ برون نیست کس را بخلص برهنمون نیست کارم دل از یکی فزون نیست در قبه او چو من زبون نیست هیات که یکدمش سکون نیست یا بود بخت ما کندن نیست گفتم مگرش وفاست چون نیست دنباله کار خویش گیرم	هر دل که بیاشقی ز بون نیست جز دیده شوخ عاشقان را کوته نظری بخلو تم گفت گفتم ز تو که بر آید این دود عاقبت داند که ناله زار تسلیم قضا شوم کزین قید صبر از کفتم چه چاره سازم گر بکشد و گر معاف دارد دانه بچه ماند آب چشمم در دهر و فغان بود هرگز چون بر نه روی یار کردم بنشینم و صبر پیش گیرم
--	---

ایضاً

آوخ که زدست شد عنانم کز هستی خویش در گمانم یکبار بیوز و وار مانم	در داکه بلب رسید جانم کس دید چو من ضعیف هرگز پروانه ام اوقتان و خیران
--	---

در جور کئے سزائے آنم	گر لطف کنی بجائے اینم
جز تمام تو نیست بر زبانم	جز نقش تو نیست در ضمیرم
یادت چو شکر بود دہانم	گر تلخ کنی بدوریم پیش
اوصاف تو پیش کس نخواهم	اسرار تو پیش کس نگویم
در جور تو <u>تخلص</u> ندانم	با در تو یا ورے ندارم
من کشته سر بر آستانم	عاقل بجد ز پیش شنیر
به زان نہ بود کہ تا توانم	چون در تو نمیتوان رسیدن
دنبالہ کار خویش گیرم	بنشینم و صبر پیش گیرم

ایضاً

۱۰ یاسرہ بگر چشمہ نوش	آن برگ گلست یا بنا گوش
با قاست چون توئی در آغوش	دست چو منے بود قیامت
من سر و ندیدہ ام قبا پوش	من ماہ ندیدہ ام کلمہ دار
می آئی و میروم من از ہوش	زان رفتن و آمدن چہ گویم
پستہ دہن تو گفت خاموش	روزے دہنے بخندہ بکشد
۱۵ عشق آمد و گفت زرق مفروش	خاطر پے زہر تو بہ میرفت
کم ہستی خویش شد فراموش	مستغرق یادت آچن آنم
بنشین و صبور باش و محروم	یاران نہ نصیحتم چکوید

ای جام من اینچنین در آتش تا جلد بود بجان بگو ششم بشکنم و صبر پیش گیرم	عظیم کن در بر آورم جوش وانگه بضرورتی ازین کوش دنباله کار خویش گیرم
---	--

ایضا

بارے بگذر که در فراق بکشاے دهن که یا رخ تلخ در کشته خویشتن نگه کن تو خنده زنان چو شمع و شلقی ما خود ز کدام خیل باشیم ما خیرت صبا بته و لکن بس دیده که شد در اشتیاق تو مست شراب خواب و مارا نه قدرت با تو بود نم هست	خون شد دل ریش ز اشتیاق گوئی شکرست در مذاقت بارے اگر افتد اتفاقت پروانه صفت در احترافت تا نیمه ز نیم در وثاقت یعنی نظرت و ما اطاقت در یاد نمیرسد بساقت ببخواب بے کشت ز افتراقت نه طاقت آنکه در فراق
---	--

بشکنم و صبر پیش گیرم
دنباله کار خویش گیرم

انتخاب از قصائد عرفی در وصف کشمیر

<p> هر سوخته جان که بکشمیر در آید بنگر که ز فیضش چه شود گوهر مکتبا و آنکه بچنین فصل که در ساحت گلزار از لیل خاموش دل باغ گرفت است گل هم چه کند باد صبا خواست که عرفی گویند از شاخ گل جبهه تپه باش بشکفت گل ابله بر برگ شاخی وقت که گل برنگد پرده ز خسار متاسب گل از هم بشکافد قصب تلخ فردوس بدروازه کشمیر رسیده است زیبا بی کشمیر گرش باعث عشوه است دین سبزه و این چشمه و این لاله و این گل آن چشمه که رضوان چو دوشنه پیش آن لاله که بهنگام تراشیدن خارا در چاشت که از شبنم گل گرد و فانت تارنگ گل نشکفته از تابش خورشید </p>	<p> گر مرغ کباب است که با بال و پر آید جائی که خرف گردد آنجا گهر آید از لطف بهر اچاشت بشیم سحر آید اورا چه کند محل گل ویر تر آید آید سوی کشمیر و گلش پرتر آید تا بلبل شیر از درین باغ در آید گر پای نهم خون گم تا که آید ز انسان که ز فانوس چراغی بد آید و ز لعل او سیب قرمصل تر آید کوهی که نگرنده است در آید من میخرم از زلال فلک عشوه گر آید آن شرح ندارد که بگفت در آید کوثر لبش تیر تر و تشنه تر آید از رخه سنگ و دهن تیشه بر آید آن باد که در بهند گر آید جلگه آید حباب کند میل که خورشید بر آید </p>
--	--

از بسکه کند جذب رطوبت خطایش است
 حاجت بدوزخم از قدش قطع حاجت
 زنان کز دوشو و نماز خیم نخستین
 کشمیر بستیست فریبده چو شبلی
 طاووس مثالی که نه افشاند پروبال
 زمینده عروسیکه بیفروده جالش
 هر خطه که شاداب و ترش پیچم و گویم
 یاد از روش خود کنم و بزم خداوند
 چون بوی گل آید کنم از انجمنش یاد
 هر گاه که بغیرم سفر از شوق تو عرفی
 زاری کند او شجاعت آغاز که شتاب
 لیک از همه خلد است که بیطوف جنابت
 کشمیر بر او والد و او والد کشمیر
 بکارش همه اینا شستن چشمه گریه است
 ترسد که درین خاک چو از شوق تو گیرد
 از بسکه ملائم صفت افتاده هوایش
 حکم تو اش آورد و کشمیر و گرنه

گر ساعز چینی ز هوا بر جسم آید
 گر سنگد لے مائل قطع شجر آید
 مصمت شده تا زخم و گداز بر اثر آید
 آید چو در صومعه بروی سقر آید
 هر لوح برنگ دیگر اندر نظر آید
 هر دم بنظر خوشتر و شاداب تر آید
 بکشتای بغل بو که در آغوش در آید
 هر گاه صبا از چمنش جلوه گر آید
 تا نکمت گل مایه صد درد سر آید
 آید بوداع وی و با بچشم تر آید
 کین فصل و سه فصل دیگر بر اثر آید
 چندان نکند کث که وقت شر آید
 اما چنان کش بدل از دیده در آید
 هر گاه که سیاهی تو اش در نظر آید
 خون جگرش گل شود آنگه بدر آید
 بیم است که آه سحرش سبب اثر آید
 که از سر آن خاک بنجا که در آید

می آید و میسوزد ازین رشک که شمع را چون یافت که آید کیجا بر آید

در موعظت و ترک خودرانی

<p>کلید نوم و سر قفل آهنگین کشای در مشاهد بر روی میوه چمن کشای مثال ظن منما چهره یقین کشای و گر ملازم طبع هست نه نشین کشای بر روی سر ازل دیده چنین کشای بکاوش نفس نیز و پسین کشای در معارضه با حکمت آفرین کشای باینقدر ز جبین نیاز چمن کشای مشتبک مژه بر روی حور عین کشای گره ز کار دل عافیت گزین کشای هزار گونه عمارت بهل بهین کشای بتاز و دیده بد و نمان نه نشین کشای بر روی صدف کار دل حزن کشای که گرد غم نه نشیند بر رخ جبین کشای فرمبائی اگر آئی ز رخسارین کشای</p>	<p>بسعی جوهر اندیشه راز دین کشای بهشت زار مقام و راز دستان نیست جمال علم لدنی گرت ز خامه چسکه بهم نشین کشار از دل نه بیگانه هنوز در رحم است آنکه طبع دایه اوست هر آن گره که زند بر دولت نهفتن راز جهان زهر چه درو هست لطف کن در بند بهشت ما حاضر خوان تنگ عیش نیست خدا نگ طعنه هست نشانه می طبلید اگر به کیش مروت عمل کنی ز نهار اگر دولت ز خرابی عافیت تنگ است براه ملک قدم میروی بسعی حدوث دریچه که غمی سر برود نیار دزان محل شناس طرب باش یعنی آن عست بطرف چشمه کوثر چو تشنه لب برسی</p>
--	---

اگر تو مردی ز محبت وجودی سپر
 ز جانِ دل بکش عقد که فرصت نیست
 بدستِ دل بکش قفل معنی از درِ جهان
 دلی که باید از افتادگی گشاده شود
 دلی که صحبتِ عشق است مایه طربش
 ز آبِ درنگ چه خیزد بچرخه لاله
 به تیغِ غمزه جانان کشای پهلوی دل
 متاعِ دل که نباید گشود در برِ دوست
 بنامی عمر برِ الطافِ دوست نه زبانه
 بمشتِ خاک نیز زود ولایتِ دارا
 ز شیخِ و راهب اگر استماعِ محلی
 لبِ صفا بکشد در بیانِ ساده دلی
 بیانِ وحدت و تفسیرِ آیتِ توحید
 هزار مرده بروی زمین بود بسیار
 ز بختِ صاحبِ خرم نیست است این حرف
 ز بهر سخن در باز سچ فراز کنسم
 خوش عرقی ازین نغمای شور انگیز
 رموزِ حکمتِ اسرارِ قدس جلوه دهد

ز آسمان در شمعِ بر زمین بکشای
 گره ز رشته اسرارِ ما و طین بکشای
 هر آن در کیه بود بسته غیر ازین بکشای
 بیرفتا ندانِ دامانِ بوستین بکشای
 بنظم و شرکین خوش نهاد وین بکشای
 بگو که بند قیامش یا سپین بکشای
 دلیکه در غمِ او نگ شد چنین بکشای
 اگر بهاش سلیمانِ مدنگین بکشای
 در شهرِ مزن غرقه سنین بکشای
 دلی کشای که فتح است ملک چین بکشای
 ز خوبِ ترشت مگوب بکف و دین بکشای
 ز بانِ عقل بکشای مهر و کین بکشای
 زبانِ بوقلمون را بآن داین بکشای
 اگر تو مرده ندیدی دلِ زمین بکشای
 که محبت کن و دامانِ خوشه چین بکشای
 بزاده خرد دم چشمِ نزلِ بین بکشای
 لبِ ترانه بلبل با فرین بکشای
 بهجِ خویش لبِ عقلِ اولین بکشای

در شکایت فلک

سرے در عهد ماسان ندارد	کے گراب دارد تان ندارد
منادی میزند در ششجیت یاس	که در مفلسی درمان ندارد
بشیرین سخاوت جان بود لیک	کے کوزر ندارد جان ندارد
چنان عامست بی آبی درین عهد	که بهرام آب در پیکان ندارد
ز قحط تان بهمانے عیسے	بجز یک نان فلک در خوان ندارد
هنر و تان کجایا بد که عیسے	بگردون رفت و جز یک نان ندارد
مچو لوکو که از بس تنگدستی	خزف ہم در صدف عمان ندارد
حدیثم از زبان دیگران است	زمن این گفتگو امکان ندارد
چنان از بی زری شادست عرفی	که پندار سے بزرایمان ندارد
همه این تنگ عیشها ز فسق است	و گرنه بذلی حق پایان ندارد
غلط شد راه ثمت خانه در نه	نفیم حق درو در بان ندارد
نیایی بهیج شیخے پاک دامن	که داغ فسق در تنبان ندارد
که امی ساره زن بر فعل یابی	که بر سر چادر از دامان ندارد
چنان بر خضر لوی می گذریست	که ره در چشمه حیوان ندارد
چنان گرم اند در حصیان که دوزخ	نغم بیکاری شیطان ندارد
عمل این و آن گهی لب نشمه پرداز	که مسکین این ندارد و آن ندارد
شکافات عمل از زان خلق است	هوای نفس قوت جان ندارد

چرا دوستی نگه دارد و زنانه	که بدول بشکند تا وان ندارد
بدریا در مشو کامروز ترا شوب	جهان یکقطره بی طوفان ندارد
بیابان طی مکن کش هر بن خار	کم از صد غول سرگردان ندارد
بیابان چیست آن عهد دگر بود	که امی شهر غوستان ندارد
زنا فرمائی و ناشکری حق	هزاران عید و یک قربان ندارد
کسی که بیهیمن حق نعمت شناس هست	پدست از شکر خردستان ندارد
لبه در شکر جنباند بداند	که منعم نعمت ارزان ندارد
معاصی باعث خذلان نفس است	درین معنی سخن تاوان ندارد
بیاید ترک این اعمال ز نه سار	که روح آسایش از خذلان ندارد
کسے کو داند و مغلوب نفس است	ز مردم عیب خود پنهان ندارد
که دشمن چون بطعنش لب کشاید	همان نفش ز کبر انسان ندارد
کسے کو داند و ترکش تواند	و لے آهنگ ترک آن ندارد
اگر مومن بود ز بخیر و قلاب	و گر کافر به بت ایمان ندارد
کسے کو ترک گیسو دگر بداند	همانا ایزد بش حیران ندارد
کسے کو نی بداند نئے تواند	بمعشوق ازل پیمان ندارد

هین گفتن نگو آید ز عرفی
نکو بشنو که گوش آن ندارد

انتخاب از قصائد انوری

<p> که گوی در محالست در لعل بهشت نش همی در بار دوم جهان ز عشق در و مر جان بگرد گشت دست اندر آرم چون گریه به بدر عهدی لم شکست دل شکست پیمانش دل مسکین من چون گوی باشد زیر نش ز صحرای همه عالم باید صحن میدانش ز بهر بازی خود را سیر زلف چو چو گانش بدی پیچ آگهی زان گوی سپهر ز رخدانش که از فرمان او آید برون از کنش و قرانش رخی چون ماه گردون قدی چون سیر و نشانش در آندم جان نخواهد مگر سر و رخ انانش با بیدیده جویاست خاک نعل یکدانش چو یوسف بر سر ملکست و من در بیت احشانش با حال دلم ماند سیر زلف پریشانستش بگویم اندران مجلس شایسته های هجرانش </p>	<p> بهین وقت سخن گفتن بسیار شیرین و دندش بدندان لب آن سرور و مر جان چشم من چو دامن پشت پایش با همی بچشم بگردم به سیداری من برید و جان پرید مهر زوش کجا چو گان زلفش بل بردن دهر فرمان اگر چو گان و گواست داد چون گوی خواهد دلم را همچو گوی گرد و سر گردان و آشفته دل من گوی میکوی اگر چو گان زلفش را دل و دیده هرف سازم کمافی را و تیری را بدیدم روزی خوردن بصرین بوستان اندر از آنکه دل نمیجوید بجز ماه سخن گویش در آتش کرد نعل من ز عشق با دپای او از آن کم گوید از یعقوب و ز یوسف که کنون بشه های غم ماند خیم جود پر آتش و شمش وصال مجلس مخدوم خود که نه هیچ در مانم </p>
--	---

اجل د عالم و ناصح ضی الدین بنمیسر گزیده فردین صدر کفایت کز کف کافی خطابی گر کند بیشک باشد چرخ مقادش شوم مهدوح و مخدوم جهان از سر نصرت مرا چون بحر و چون کان شد ضمیر از گوهر حست پدید آورده بر کس بر بصفت دور گردنش در اجناس معانی زین سبب داشت اقبالش بتوان زنده سحر طایل فرعون نین را اگر ثقبان موسی در کف بیفانیدستی طراوت داد عالم را با انواع مراعاتش مزین کرد و ستولی مرا تشریف کنیش همی تالانج و فوج شود خورشید و انوارش ز هر نکت معاون با دهنی نعت و گردنش	که شد سر دفتر پیمان و جمله عهد و پیمانش مقرر معجزات کلام اگشتند اقرانش مثالی گردید کس را بپوسد بخت و عنانش بخدمت گردید در مرافراش و در بانس ز انعام کز وطیع فزودن از بحر و ز کانش بر آورد دست در بر فن حکمت لطف یزدانش ز انواع کفایت نین سبب بگزید سلطانش هناده خامه زیر معجز موسی عمرانش ببین اندر کف بیضای او چون ککاشانش ملون کرد ششم را که امانت فراوانش قوی دل کرد و مستغنی مرا شین و احش همی تانابت در انج بود گیتی در ارکانش ز هر آفت نگهبان با د حکم چرخ و دورانش
---	---

قصیده دیگر

مؤمن اسعد ابن یحیی هست خورشید آسمان جلال آنکه در خاک حلیم او آرام	آن بقدر و شرف عدیم عدیل هست مختار است بران جلیل آنکه در باد حکم او تعجیل
---	--

خاک با جسم او چو باد خفیف
 بر قدرش قصیر قامت چرخ
 سخنش علم غیب را تفسیر
 نیست با طول و عرض مهت او
 غاشیه همتش کشیده
 نبود در سخاوتش منت
 اے بری غفو و حونت از پادش
 چرخ را رفت تو گفته قصیر
 کوه با حزم محکم تو سبک
 لے نهاد و بنحایت ز ازل
 فلک از رشک رفت شرف
 ملک از بهر نامہ علمت
 نیست اندر جهان کون و فساد
 نیست اندر بیان باطل و حق
 آفتاب از رخ تو گیرد نور
 لے نزاده ترا زمانہ بدل
 توئی آن کس کہ در سخای ابد

باد با حکم او چو خاک تقیل
 بر طبعش لایم قلم و نیل
 قلش را ز چرخ را تاویل
 سپیکر آسمان عرض و طویل
 بر فلک جبریل و میکائیل
 نبود در کفایتش تقیل
 وی مصون عہد و قولت از تبدیل
 برق را فکرت تو خواندہ کلیل
 ابر بادست بخشش تو بخیل
 قدرت اکیل چرخ را اکیل
 در ازل جامہ رنگ داودہ نیل
 خویشتن وقف کردہ بر تلمیل
 رزق را چون گفت تو بیچ کفیل
 عقل را چون دل تو بیچ دلیل
 همچو از آفتاب جسم تقیل
 وے ندیدہ ترا ستارہ ندیل
 پشہ تو بچشم گردون سیل

ستم آن کس که در سخن شاید
سخنم شد چنانکه مینوشد
گرچه در برهنه بد فکرم
نیست سنگم بنزد کس که مرا
عیب ازین پیش که کم بود است
کشته و هر دم و صریح فکرم
نیشورم رسان که دیدم
گفته بودم که گدی نکشم
کز مت گفت از آن چه غیب آید
تا کند آسمان همه حرکت
حادث از آسمان مباد عزیز
باد طبع تو یار هو و لعب
خانه دانش از دل تو به پاس
ایمن اندر نظاره نگاه سپهر

موزه من زمانه را منیدیل
گوش جانم جو حکم تنزیل
بر جهان و جهانیان تفضیل
سنگها نزد زمانه بر قندیل
دخلم از خسیج دبه و زنبیل
هست آواز صدرا سرافیل
بارها گوشمال عزرائیل
اندرین خدمت از کثیر و قلیل
چون بود شعر مکر و مرد معیل
تا کند اختران همه تحویل
تا بعت ز اختران مباد ذلیل
باد خصمت همیشه جفت غویل
دید و بخشش از کف تو تحویل
گوش جانم ز بانگ طبل حیل

زنده اسلاف تو بر چو بزمین
جدم احاق و جدت ستمیل

انتخاب از کلیات قافیه

بهار آمد که از گلبن همی بانگ هزار آید
 تو کوئی از غنوں بستند بر سر شاخ و هر چه
 بجوشد مغز جان چون بوی گل از گلستان
 خروش عنایب صوت سار و ناله قمری
 تو کوئی صاحب بستان بهشت عدن ماند
 یکی گیرد بکف لاله که ترکیب قبح دارد
 یکی باد بر سارده بطرف بوستان گردد
 یکی بید چمن را بنی تامل در حساب گوید
 یکی بر لاله پاکوید که بی رنگ می دارد
 یکی بر سبزه میخلطد یکی بر لاله میرقص
 زهر سوزنی نوای از غنوں و چنگ می آید
 یکی آسنا نواز دنی یکی آسنا گسار می
 بهر جانشی و جوشی بهر کامی قبح نوشی

بهر ساعت خروش مرغ زار از مرغزار آید
 زبیس بانگ تنه فصل و دراج دسار آید
 بپر و مرغ دل چون بانگ مرغ از شاخ آید
 گهی از گل گهی از سروین گهی از چنار آید
 زبیس غلمان و حور آسنا قطار اندر قطار آید
 یکی بر گل کند تحسین کز بودی نگار آید
 یکی با ساغر باده بطرف حویسار آید
 یکی بوییدن را مات صنع کردگار آید
 یکی از گل بوجوید که مرغ مرغ بوی آید
 یکی گاهی دود از پیش یکی گاهی بهشمار آید
 زهر کوئی صدائی بر لب و طنبور و تار آید
 صدای های بوی دینی هر صد صد هزار آید
 نماند غالباً بهر شیشه چو فصل تو بهار آید

مگر در سبستان ماه رخ ولید گیسورا
 الایا ساقی می ده بجان من پیایی ده
 سیه شد از ریاء روزم بده آب ریاسوزم
 نیندانی کنار سبز چون لذت دهد باده
 سخن باده خوارانی که می نوشند با خوبان
 شرابین تیغ میخوام بشیر منی که از شورش
 دلم بر دست شوخی شاد منی که همچون ام
 چو باد آن زلف تار کیش بر سارش بشور
 دمی که هم کشایم حلقهای زلف شکنش
 بجان او که هر که کاکل و گیسوی او بینم
 چو بوسه لعل شیرینش لبم هندوستان گردد
 نظر از بوستان بندم اگر او چهره بکشد
 کنار خویش را پر عقرب جراره می بینم
 نگاهم چون همی غلط زد روی او بوی او
 ز حال خط زلف و قره دابر و گیسوش
 چو رفز است این بنیدانم که چون زلف خوشنم
 ترش است از رانده که در کزدم همه خیزد

که از سبیل بمغرم بوی جان بی اختیار آید
 و دادم بی خورده بی ده که ستر سم خارا آید
 بجانت گرد و صد خرمن ریایکجو بکار آید
 خصوص آن دم که از گلزار باد مشکبار آید
 که بی خوبان بکامم آب کوثر ناگوار آید
 خرد دیوانه گرد و کوه و صحرا بقرار آید
 نه ماهی از قفن خیزد نه ترکی از حصار آید
 پی تاراج چین گونی سپاه در نگار آید
 بمغرم کار روان در کاروان شکستار آید
 جهان گونی بچشم من پر از انعی و مار آید
 چو بینم روی گلینش و چشمم قند بار آید
 کنار از بوستان گیرم گرم او در کنار آید
 دمی کاند که نام باد و زلف تابدار آید
 بچشم عالم هستی پر از دود و دوشدار آید
 جهان تار یک در چشمم چو کیش غبار آید
 بچشمم هر گویی که روشن گاه تار آید
 دمی کان زلف پرچینش بوی آید آید

کشد روی میانش روز و شب کوه گرانی گونی
 لب قاتانی از وصف لبش نگار را ماند
 الا یا سر و سیمینا سیمین آن باد و سیمینا
 مرا گونی که تخمین کن چو سرتاپای من پیتی
 بچو شد مغز من هر که که گونی خیز خوبانم
 گلت خوانم هست دانه نه بخت و صفت تو نام
 تو چون در خانه آئی خانه شکستستان گردد
 غیبی که تو برگرد و بشهر خوش می نالد
 چرا بایکشدن دست نقاش و صو نگار
 نگار صبح نور و زبست و روز پوسه مود است
 بیاد هست دستش دونه بین پیش میگفت
 تو شک خنده میکردی و یک آهسته میگفتی
 حسین خان میر ملک جم که چون در بر نشیند
 بجا و کینه گرفته نشیند از بر تو سن
 بجا و خشم تر گانه ای او در چشم بدخواهان
 چو از دست زرافشان نگار و خاله ام و
 حکیم گفت که بر رخن خور و لاغر شود و گزین

مرا ماند که با این لاغری بس بردبار آید
 کند و هر دم نیات و قند و شکر بار بار آید
 که گونی از که کسینا تجلی آشکار آید
 تو سرتاپای تخمین ترا تخمین چه کار آید
 تو خلایق کو یانی ترا این نفس عار آید
 که حیرانم نمیدانم چه وصف سازگار آید
 اگر فصل خزان در بوستان آئی بهار آید
 که پندار و بغیرت از بر خویش و تبار آید
 تو در هر خانه کائی خانه پر نقش و نگار آید
 که در اسلام این سخت بر عید می شمار آید
 که چون نوروز آید نوبت بوس و کنار آید
 بود نوروز من روزی که صاحب اختیار آید
 نصیب اهل گیتی از سیمین و از یسار آید
 بدانده شش چنان داند که یک دنیا سوار آید
 چو تیر تهمتن در دیده اسفند یار آید
 ورق اندد در دیوان شعرم ز نگار آید
 بقیتم شد که شمشیرش خون خردن زار آید

<p>بروز رزم او در گوش ابل شرق و غرب ز شوقی آنگه بر مردم کف رادش بختاید بر روز واقعه ز الماس تغش لبکه خون چو شد محاسب گفت روزی بشترم جوش می آیم که کین با کف ز بخشش چون بر رخسار بنشیند حصاری نیست ملک آفرینش را که خوش فلک قدر ملک صدر اربهار آید بر سالی بعیدت تنیت گویند من گویم تو خود میدی مرا نور و زبده روزی که دیدم چهره فیروزت الا تا نسبت صدرا اگر با چار صد سنجی حساب ولت افزون ازان کاند حساب افتد تو پنداری دہانت بحر محانت قاضی</p>	<p>بهر جانب که رو آند بانگ زینهار آید ز اژکان سیم از معدن دراز قصر سحر آید تو گوئی پنهان گیتی همه با قوت زار آید ز خجالت برینار و سر اگر روز شمار آید بدان ماند که ابری بر فراز کو ہزار آید چہ غم چیست فدا را کاندران محکم ہمار آید بیوی آنکہ از خلقت بگیتی باید کار آید بعیدت تنیت ہر کو نماید شمسار آید و گر نوروز در پیش من بی اعتبار آید چنان چون نسبت دہ با چیل یک با چار آید شمار مدت بیرون ازان کاند شمار آید کہ از دی رشتہ اندر رشتہ در شمار آید</p>
---	---

در ستایش شاهزادہ نیریز و نیرزا خطاب بہ گویہ

<p>ای زلف نگار ای حبشی زادہ شیرنگ ای مادر اہر یمن و ای خواہر عفریت ریحان مکرّت بود پدر غالبہ مادر جادوی سیمہ کاری و جاسوس شب تار</p>	<p>ای اصل توازن و بی نسل تو از رنگ ای دایہ پتارہ و ای مایہ نیرنگ کت ماندہ میراث ازان بوی ازین رنگ در بان رخ یاری و در مان دل تنگ</p>
---	---

یک حلقہ پریشانی دیک سلسلہ شیدا
 یک تھکت آشوبی دیک معرکہ غوغا
 میلاد تو در بدر و میعاد تو در روم
 از تخمہ ریحانی و از دودہ سنبل
 اسپہد زنگی و ولیعہد نجاشے
 تار سے ز تو ز ناز تار دو صد تار
 چون دام ہمہ پہچی و چون خام ہمہ چین
 با عود و سپر محی و با مشک برادر
 جادوی رسن ساز می ہندی رسن باز
 آویختہ با ما ہے و آمیختہ با گل
 ہم سر کشی اے زلف سیہ ہم متوضع
 صدفی صفتی ساختہ از کبیر و تو وضع
 بر ماہ سراپردہ ز دوستی مگر از عجب
 حامی تو بنفرین پدر گشتہ سیہ روسے
 خلق دل خلقت بہر حلقہ گرفتار
 آئینہ رضا نگار از تو صفا یافت
 اذام ہم نخل بانہ بہت و تو عرجون

یک گلہ پرستوی دیک بادیر سازنگ
 یک طائفہ ریحانی دیک قافہ شہرنگ
 جولان تو در خلج و میدان تو در گنگ
 ہمیشہ قطراتی و نو بادہ ارژنگ
 دارندہ چینی و طہر ازندہ ارژنگ
 بولے ز تو در سنبل خود روی و صد تنگ
 چون دیو ہمہ روی و چون زناغ ہمہ نگ
 با خالیہ ہمرنگے و با سلسلہ ہم رنگ
 دیوانہ سالاری و دروانہ اسرنگ
 سوداگر سودانی و ہمسایہ افزنگ
 بانسخت گلچہری و بالایہ اورنگ
 باطن ہمہ نیرنگے و ظاہر ہمہ بیرنگ
 خواہے کہ چو فرود مجب و کنی جنگ
 ناخشر نگو نزاری از آلالیش این رنگ
 چون طائر پر پر نیختہ کا و نیختہ از چنگ
 با آنکہ سیہ روی شود آئینہ از زنگ
 بالای تیم تاک ستاک و تو پاشنگ

زنگی بچہ فرہنگ و ادب پہنچ نہ اند
 صبر دل عشاق ہی بنی کنیراک
 بالازدہ ساق چو زاهد کہ زو سواس
 یا چون دو غلام حبشی کر پے کشتی
 از مردک دیدہ اگر دودہ ناید
 مادر دیر عشق تو داریم اگر چہ
 چون چنگ نکیسائی دہر موی تو از تو
 این طرفہ کہ تالان دل من تو شب روز
 میزان رخ یاری و در کفہ تارت
 تقدیم مہ روسے و آویختہ موسیت
 مانا کہ دل و جسم منت عاریہ دادند
 تا بد رخ یار از تو چو خورشید زرو زن
 یا تافتہ شمع ز بر تافتہ فانوس
 یا برگ گل از غالیہ یا نور ز سایہ
 یا طینت دینی کہ بر و حلقہ زند کفر
 مانی بغیر ای کہ بود جنت حواصل
 یا ہند و سہ عریان کہ نشیند بدوزانو

چون شد کہ تو بہار ادب گشتی و فرہنگ
 چون کفہ میزان زو و سوسیت آونگ
 دامن ز پس و پیش بگیر دیر چنگ
 سر پا چہ بالند و برند از دو سوا ہنگ
 نقاش نیار کہ زند نقش تو بہرنگ
 آسودہ شود در دیر خلق شیرنگ
 آویختہ چون تار بریشم ز بہر چنگ
 چون زیر و بم چنگ کشد ہر نفس آہنگ
 صد ثبت و تانار سنجید بچو سگ
 چون خط جد اول بر صد نامہ چنی نگ
 تاب و گرہ و عقدہ و تیج و شکن و گنگ
 یا از شکن زلف شب تیرہ شبابہنگ
 یا مشتری از پیچہ دیاماہ ز پا چنگ
 یا ساختہ تاجی ز یک سوختہ اورنگ
 یا گوہر فخر سے کہ بہر پردہ کشد تگ
 یا بچہ زاسخ کہ بشہباز زند چنگ
 از بہر ریاضت ز بر بستکہ گنگ

یازدگی حیران که نشیند بر مہتاب
 یا طفل سبق خوان کہ بر پیر معلّم
 یا عہد قناری زیر مجرّ سیمین
 یا گرد سپاہ شگفتی کہ گہ کین
 شہزادہ فریدون ملک باذل عادل
 دیوان ادب فرد کرم دفتر دانش
 تقوید زمان حذر امان چو شن ایمان
 اسی کز اثر عدل تو در موسیم گر ما
 آسایش ملک تو رسید بہت بجاسے
 اکمال بیالہ چو تو بر تخت بری رخت
 چون قلب ہمہ روحی چون روح ہمہ عقل
 یا عدلت کا موسی و بادولت کا دوس
 گر کو دک بخت تو کنند میل ترازو
 آسمیہ شود چمن چو خنک تو کند خوی
 در کاخ تو برابر دی حاجب بود چین
 دین طرفہ کہ گر حاجب کاخ تو شود پیر
 از جوہر رای تو کس از آئینہ سازد

یکدست پیشانی و یکدست بازنگ
 گرد گہ تعلیم گہ رست گہ جنگ
 یا مشک تازی زیر لالہ خود رنگ
 بر چہرہ خور پرودہ کشد تا دوسہ فرنگ
 کش بار خدا برد و جهان کردہ کنا رنگ
 اکسیر خرد جوہر جان عنصر فرنگ
 اکلیل سخا تاج سخن افسر اورنگ
 از شہپر شہباز کند مروہ تو رنگ
 کز پاس تو در قافلہ افغان نکلند رنگ
 آجہال بنالہ چو تو بر رخش کشی تنگ
 چون عقل ہمہ ہوشی و چون ہوش ہمہ رنگ
 باشوکت جہشیدی و با شمت ہوشنگ
 نہ گنبد گردون سر دوش کفہ نازنگ
 دیوانہ شود عقل چو کوس تو کشد غنک
 در قصر تو بر حاجب و زبان نقد رنگ
 از چہرہ او جوہر تو میردن برد آرنک
 آن آئینہ تاحشر مصفا بود از رنگ

بارستی عدل تو در عهد تو تقاش
 با مهر تو سرین دهر از پنجه ضیفم
 جود تو ز بسیاری بخشش نشود کم
 یا پنجه حزم تو بود دست یقین شل
 باتیغ درخشان تو آتش جبهه از آب
 چون تیغ بدست تو بود و لوله در بروم
 هر جا که سان تو بکین شعله فروزد
 در حیرت اقبال تو امکان شده پنهان
 از هستی تو زیب بر صورت امکان
 نصرت نشود جز بجز خاتم تو مفتون
 نقشب پدیدار بهر جازسته اختر
 از پاس تو بر جبهه افلاک فتد چین
 بی حکم تو جریان تضار نبود روی
 در دولتیه تو داهل دهرست همه فخر
 تو باده عمر است بنات بگم بزم
 نیوان دغا را شکنی برز بیک گرز
 ز محنت غلاف عوج نباید بدر از می

از بیم پیار و گشت صورت خرچنگ
 با عدل تو شاهین رده از سایه سارنگ
 چون دل ز افروزی دانش نشود تنگ
 با جنبش عزم تو بود پای خرد رنگ
 بادست درافشان تو گوهر دهر از سنگ
 چون گرز بچنگ تو بود زلزله در رنگ
 خاک از تفت او سوزد تا چندین فرسنگ
 در چشمه ترک تو گردون بود آذنگ
 بر منطق تو فخر کند دانش و فرهنگ
 دشمن نرید و بر بر تو به نیست رنگ
 دولت و دواز پیش بهر سو کنی آهنگ
 از بیم تو از چهره خورشید رود رنگ
 با قدر تو گردون کس را نبود سنگ
 وز کینه تو حامل خصم است همه تنگ
 همیشه مرگست سناست بصفت جنگ
 دیوان دغا را گسل چنگ بیک رنگ
 کش پتة خون موج زند تا بشت انگ

ایر از کف جو تو اگر عالمه گردو
 در عهد تو شبهاز بود مضی که لکب
 شایا ملکاد اگر ملک ستانا
 تن خوار و روان زار دجل باید اهل خضم
 با این همه از دور دهر سپهر تو ام نور
 ابری تو دین خاک که باید مسافت
 که قرب عیان نیست لی قرب نهان است
 دوریت ز من دوری معنی بود از لفظ
 بجز تو ز من بجزت دانش بود از مغز
 جانی تو دمن جسم که بادوری صوری
 دورستی و نزدیکی و نهانستی و پیدا
 یا چون شمر غنای عقل بگفتا ز خردمند
 تا پیل درخ و اسپ و شمشیر و بندق و فرزین
 بادا بستر چتر ز گیسوی سحر شمع
 احباب تو پیوسته برین طرب و عیش
 سالی دوسه قافای ز اگر زنده بمانی
 در کلبه تو زینگو نه بجای نقشش نگارو

سنبلی شکفانند ز زمینهای زرافتنک
 در عدل تو خرغام بود سحره رنگ
 دور از تو سبحان هست مرانده آونک
 جهان نقشه و دل گفته و قدح جفته و سرنگ
 چون مهر که از چرخ بیا قوت دهد رنگ
 هست از تو مر از یب و فرزندت آونک
 با قرب نهان قرب عیان ترا نبود سنگ
 که دیده سر دوری و دیده سیر تنگ
 هم در منی آنگاه که بوصلت کنم آهنگ
 هست از تو مرا پوش و حواس و مهر و رنگ
 ز انسان که بقرینش و بسروش و بدل
 یا چون اثر عشق در آهنگ شایهنگ
 دارند کشاکش همه در عرصه شطرنج
 بادا بکفت تیغ ز ابروی بقی شمع
 اعدای تو همواره قرین کرب و رنگ
 بیخارده بانی ز من و طعنه باز رنگ
 زود آ که ز خجالت بدر و پرده آهنگ

در ستایش و تزیین خباب حاجی میرزا آقاسی رحمه الله فرمایند

بود مبارک هر عید خاصه عید صیام
 خجسته خواجه ایام حاجی آقا سے
 محقق که ضمیرش بحریم پیش نگر
 بد او خانه او چشم جو در اسرمه
 رسیده است بجای نفوذ قدرت او
 ز امن عهدش آهوی بجای چپرا
 بگاہ هببت او آفریدگان همه را
 بساط وجود بدانگونه بهشت گسترده
 هر آنچه از دلب پاک او بردن آید
 سلام و تفرین در گفت کردگار بیست
 بسا رضا که هم از چشم او پدید آید
 شایسته او نبود حد ما که نشناسد
 کنون با نکه سراییم حدیث قصه دوش
 یعقل گفتیم کاسی اولین نتیجه عشق
 نودانی آنکه بود عید و خواجه را شحرا

بغوث ملت اسلام تاب و ز قیام
 که بتدای وجود است و تقدای نام
 همه ضامن اطفال دیده در ارحام
 سطور نام او شخص فضل را اندام
 که جاکند عوض منور در درون عظام
 زلاله باز نداند دودیده خسرو نام
 روان در هر برآید بجای خوی رسام
 که منقبض نشود عرق بر چین لسان
 همان بود که بدو کرده کردگار الهام
 سخن چو بهشت بحق چه دعا و چه ششنام
 چنانکه چشمه شیرین برون عهد ز رخام
 مقام روح قدس را عوام کالاف نام
 در آن زمان که سپردم بهشت عقل نام
 که باد پای سخن بر دست در کعبه تو لگام
 بر ندرت هر عید خاصه عید صیام

<p>مر که آتش دل مرده زاب کید جسد بخنده گفت بے دانت زشتی غم دے بد فتر شرفت قصیده است بدیع زویر باز بودا تمام هست تو بعون خواجہ چه باشد گرش تمام کنی بگفتم آن چه قصید است چیست مطلع او بگفت بر خط این قصیده است درست</p>	<p>حدیث پنجه چسان خیزد از قرصه تمام دلیست مبتلی از خون چو شیشه حجام که گفته بهدیج رسول واکل کرام پی تمامی او پیچ گبه نکردا تمام که شد نقائص هستی همه ز خواجہ تمام چه وزن دارد و اورا روی و ردن کدام خجسته مطلعش انیست امی او بی تمام</p>
--	--

مطلع ثانی

<p>چگاه بام که خورشید چرخ آتشی فام در آمد از درم آن گلفزار و زرخ و زلف نهاده سلسله بردوش کاین مرا طره گسته رشته گوهر کاین مرا ستخن ز جزع گشته بلانیر کاین مرا غنفره نهاده از مو برگردن ستاره کند نگنده طرح سلامت کاین مرا است قعود بجایه سردی اما چه سردی سردی غرض چو آمده بر من سلام کرد و نشست</p>	<p>ز دود آتشی روزگار زنگ ظلام نهفته طلعت خورشید را بظلمت شام نهفته سیم و راغوش کاین مرا اندام نشانده خرمن شکر کاین مرا است کلام ز لعل گشته شکر زین کاین مرا دشنام کشیده زایر و بر روی آفتاب حسام منوچه شور قیامت کاین مرا است قیام بچهره ماست اما چه ماه ماه تمام سرو دوش که بجا آید سحر علیک سلام</p>
--	--

کشید مشیر آنگونه تنگ کز تنگ
نیاز دناز من و او بیک جبارت درج
شد اتحاد من و او چنانکه دید احوال
نهفته مروک چشم هر دو در یک چشم
و دو جان میان دو پیکر و سه زیکر گلی
و دو تن میان دو کسوت ولی زلفا لطیف
در دل جامه و پیر دل جامه آن گونه
نه جز و یکدگر و نه جدا از یک دیگر
دو جسم گشت ز یک جنس و هر دو گشت یکی
دل من دل او عین هم شد از چه خطاست
چو کار عشق بدینجا رسید دانستیم
پس از حقیقت عرفان نفس هر دو زویم
شدیم سالک راهی که در سالک آن
نه خوف همزی نفس شوم اتاره
شدیم تا بقامی که و هم گردون گرد
نخست همچو کسی کز فراز سلسله قاف
بنده پیرایه همه ملکات را دیدیم

زبان هر دو یک گشت را و امی کلام
بر آن صفت که بیک لفظ معنی اینام
دو را یکی نه یکے را دو عکس شهرت عام
بدان صفت که دو مغز اندر دل یک یاد ام
بطرز نوری که او راست در دو دیده مقام
نه آشکار و نه پنهان چو روح در اجسام
که نشأ می گلزنگ در بطورین جام
چنانکه روح در اجسام و نور در اجرام
چو آن دو حرف که در یکدگر گفتند او غام
که سنگ شیشه شود یا که آب بگینه رخام
که چسبیم و چه بودیم و کیستیم و کدام
ز راه عقل مجرای حق پرستی گام
نبود ز صحت رفتار در بخش اقدام
نه بیم رهنی طبع دون نافر جام
هزار پایه فردر گرفته بود و مستام
بچشم بینا بتدبیر خاک مستام
گرفته هر یک از آنها بجز سه آرام

چو گام نختی از اندو نهاد یک نظر
 وزان پس چو کسی کرد درون چاه گرفت
 بنیر پرده به معین الف حضرت قدس
 چه نوبت شمع ز مشک کوه در ز جاجیه صاف
 چهارده تن ازین سودی پرده بی پرده
 نه چارده که یک جسم را چارده اسم
 شخت احمد مرسل که ذات اقدس او
 نه واجبست و نه ممکن و نه نیست بر او
 دوم علی که معراج دوشین غیب
 بهر شش دوش کسی سود پا که عرش مجید
 بران صتم که بر سوخته اینچنین کس دست
 باین عقیده اگر بت پرست سایه چهر
 سوم بتول که از دور باش عصمت یار
 و گرشبیر و شبیر که مال قرب بخت
 و گره علی که به تنها کشد شفاعت او
 و گره محمد با تسمیه که برردان و تنش
 و گره امام ششم جعفر آنکه بخت گوشود

نظر حجاب نظر گشت و گام مانع گام
 کند نظاره خورشید رفت زیر غمام
 هزار پرده زهر پرده بسته برافشام
 درون پرده زلی بر دگی مشاغل عام
 به پرده داری پروردگار کرده قیام
 نه چارده که یک شخص را چارده نام
 میان واجب و ممکن گزیده هست مقام
 گزیده و اینهمه سیاه را ازین ابهام
 عروج یافت ز بهر شکستن احسانم
 هزار مرتبه اشش چهره سوخته بر اقدام
 که دست نهیشتن خوانند او و نه نام
 یکیش من که بر دوازده فرخ رست حرام
 به سودی رحمت آورده نمی برد او نام
 نبود واسطه شان خیر نیل و پیغام
 بدوش ملاعت خود با برسیات انام
 رموز حکم و حسنسل کرد و کار اعلام
 به صدق و زهد و کفر و باره اسلام

<p> دیگر کلیم حق موسی آنکه طور بدوش دیگر رضا که تضای پرور اراده اوست دیگر تقی که زمین صلاح و تقوی او دیگر تقی که زبس واسع است رحمت او دیگر شهنشاه دین عسکری که عسکراو دیگر ذریه هستی محمد بن حسن بزرگوار خدا یا بدین چپارده تن که تار و دوزخ سوزنده را به قائله که این صید به بخوانند بر عظام مریم و برین قصیده توانی مکرست و لے </p>	<p> پیر از تجلی انوار بد ز قرب دام چنانکه صرف کلام طبع جنبش کام نماند در همه آفاق اسی از انام طبع هستی جلیب بدسته اند اعدام فرشتگان همه بودند در قعود و قیام که هر چه هست بدو قائمست تا بقیام که چار رکن قوام اند بهفت عضو نظام خلیل و ابرکن رفوز حشر بر دوسلام بر ند سجده گوینده از پے اعظام به است نطق مکر ز نه تا مکر حشام </p>
--	---

ایضا در تسلیش حاجی میرزا آقاسی گوید

<p> از بوسه بهار و قفس و درین بر لاله چو بگذرے غورے سو گند بر سبزه چو بنگرے دبی انصاف از شاخ شکوفه باغ پندار سست در سایه بید بیدلان سپینه بر نطفه چمن پیا دکان یاسه </p>	<p> شد باغ بهشت و باو مشکب لکین که خلد بر دل چسپیده حورالعین کاورد و نسیم بوسه مشک از چین آذو دیده از چسپه رخ خوشه پروین سرخوش ز خمار باد و نوشین که می چسب و راست زفته چون نرین </p>
---	--

<p> آجے کہ فسرده بود ورتشرین کز خاک ستاره سپید چندین اے فتنہ دانش ای بلای دین مے ماہ ترا ز ضمیران بالین ۵ مرجانِ توجان عاشقِ نمکین شکینِ ملالِ خاطرِ مسکین در مفرہ گرفتہ پنجہ شایین در ہر مفرہ تو بخسبم صد شوہین چون ماہ دو ہفتہ پیش ماہ نشین ۱۰ بیہ یاد تلخ دیوسہ شیرین این جرعہ بکام مادر آورہ بین از غرقہ یکے بسوی بستان بین وز نسیمِ باغ گشتہ پر آئین بر رخِ بنامِ چہرہ پر نسیم ۱۵ تا دم تزنند ز رنگِ رویت این تا بر نزنند بیانِ رخِ سیمین مگذار ز زلفِ گانت دزد و چہین </p>	<p> چون چشمہ طبع من روان شد باز از ابر مگر ستارہ مے بارد اے غالیہ موے اسی ہستی روے اے مشک ترا زارِ غوان بستر یا قوتِ توقوتِ خاطرِ مشتاق شکینِ سبز لعلِ عنبر افشان در طرہ نفستہ چگلِ شہباز در ہر نگہ تو طعنِ صد خنجر زان رویِ شگفتہ گرد غمِ نشان دانے کہ روانِ ما نیاساید این قرعہ بنامِ مادر آورہ مان از خانہ یکے بسوی صحرا رو کز سنبلِ راغ گشتہ پر زیور نختہ بکشاے طرہ بر سنبل تا بر نمدیوے زلفتِ آن وان شاخِ شگوفہ را کمرِ بشکن وان زلفِ ہفتشہ را ازین بر کن </p>
--	---

با چهره چو گل اگر چسپی در باغ
 ترسم که ز صورتت بچیند گل
 لے ترک بشکریا بکده سخت امروز
 از بوسه و باد و غرض ترکار سے
 خواهم چو چنار پنجه بکشايم
 سالار زمانه حاجی آفا سے
 آن خواجہ کہ ہمت بلندش را
 ابرار با غصہ و ہوس را
 فجار با نسیم و قسیر او
 دو رخ ز نسیم لطف او فردوس
 چنگال نسیم او کند ضعیف
 بر فرق فلک نہادہ قدش پایمی
 لفظی کہ نہ در مدح او باشد
 از نکبت مشک غوی او سازد
 از آئینہ ضعیفہ او بسند
 میزان زمانہ را ز حسیم او
 جویشش بیشای کہ کلک او

ترک ترک حذر کن از گل چین
 و ز رشک بچہ من در افتد چین
 یا ما چو مخالفان نورزد کین
 امروز شدہ است مرد را تعیین
 تا دشمن خواجہ را کنم نفرین
 کورازی و زمان کبت دشمن
 او را کہ نکرده و ہم کوتاہ بین
 یا بسند ہے مکان بہ علین
 گیسو بند ہے قرار در سجین
 کوثر ز سہم شمیم او غشین
 منقار ز سہم او بردشاہین
 بر رخش قضا کنند شکش زین
 بر سر کشدش قضا خط ترقین
 ہر سال بہار خاک را مشکین
 ہر شام ستارہ چرخ را آئین
 تر دیک بود کہ بگسلد شاہین
 سبے تھلہ نیاورن نوشتن سین

چون آنکه عدو سے دوستی از بخل
در حش سبب نجات و غفرانت
اے دست نکرده جو درامشهور
یا مهر تو نارسیکند ترطیب
هرمایه که بود آفرینش را
هر نکته که بود حکم اے را
آن را که شنای حضرت گوید
و آنجا که دعا سے دولت خوانند
چند آنکه تو عاشقی بخشیدن
نه جاهد ترایقین دهد تشخیص
بهرے که بخشم بگری درو سے
در رحمت آب اے از تواضع خاک
اے فخر زمانه بهر من گردون
در طالع من نشان آذاد سے
غطان غطان مرا بود ادبار
در جرگه شاعران چنان خوارم
چون آنکه خدایت از جهان بگذرد

بے هر سه نقطه همی نگار دشین
چون در شب جمعه سوره ایس
اے عدل تو داده ملک را از زمین
یا حقیر تو آب میکنی دشین
در ذات تو گشته از ازل تفنین
بر قدر تو کرده آسمان تلقین
جب سیریل در آسمان کند تحسین
روح القدس از فلک کند آمین
پر دیز نبود مائل شیرین
نه جو در ترا گمان کند دشین
نه شعله بر آذر بر زمین
زیرا که محبت سیرى ز آب و طین
هر نقطه عتوبه سے کند مکومین
معده دم بود چو پاه در عنین
ز انسان که جعل همی بر سر گین
کانه زخیل دلا دران گر گین
از حبه سانه مادحان مرا بگین

دین بک سخن کہ نوع و سشت	از رحمت خویش تن دہش کاہین
تا مہر چو آسیا ہی گرد	بر گرد افق بساحت تسعین
سکّان بلاد بد سگالت را	ہر مژدہ ہچشم باد چون سکین

در مدحت جناب فی خان بن ارغوان میرزا علیہ الرحمہ میرزا

آمد بر دم سحر کہ آن ترک سیتن	۵	با طرہ سیاہ تر از روزگار من
موش فراز رویش آزر م غالیہ		رویش ز بریر موش بخارہ تمن
موسے چگونہ سولی یک راغ ضمیران		روئی چگونہ سولی یک باغ نشتران
ماہے فراز سروش وہ وہ قرار جان		سروش نشیب ماہش بہ بلای تن
ماہے چہ ماہ ہی ہی منظور خاص عام		سروش چہ سرفرخ مرغ مقصود مرد زن
در تاب طرہ اش کہ گرہ از پے گرہ	۱۰	در چین گیسوش کہ شکن از پی شکن
یک شہر دل بہ بند کند از پے کند		یک ملک جان اسیر رسن از پی رسن
یک خندہ از لبانش و تابگری عقیق		یک جلوہ از رخانش و تابگری چمن
چون تو دہای یک کہ از جنبش نسیم		نسیم سریش موج زندگفتی از من
کو چہ اش نگہ کن از حلقہای زلف		یزدان اگر ندیدی در بند اہر من
بگر کمالہ اش ز بر چہر لالہ رنگ	۱۵	گر ضمیران ندیدے بر برگ پامن
بنگر فراز ناروش لبیل نارگون		گر نارون اندیدے بر شاخ نارون

هر سو جهان و شهری پویانش از وفا
 چون دیدمش و دیدم و در بر کشیدش
 پر شستم و نشاندمش از مهر و کسار
 نخبته چو رفت چهره دژم کرد وجهه ترش
 گفتم که تنگدل سچ گشتی بسا جان جام
 گفتم خمش که صاحب دل بر جهان بسی است
 گفتم که اسی حدیث من تو بر روزگار
 صاحب دل از چه سلب گفتار شاعران
 مدح من اینکه ماه منیرم بود و همدار
 بستاندم با اینکه پادشاه حاضر نیست
 تا بایان در محیط جلالت جهان مجید
 شیرانش طعمه اند نه بسته دهن و شیر
 خردست خردده گیر بنیران خردده دالان
 خرد است شیر خوار ولی کرد شیر خوار
 از خمی او شیمی تا بنگرے حتما
 روزی رسد که بینی بر نوک خطیش
 روزی رسد که بینی بر دشت کارزار

هر سو روان و خلقی برگردش از سخن
 خوشدل چنان شدم که ز دیداریت من
 بر بیانی که شمع فروزند در لگن
 چونان کسی که نوشد جام می کهن
 گفتا از آنکه بود صاحب دل چو دالان
 گفتا مگو که صرف گمانست محض ظن
 منوخ کرده قصه شیرین دگو مکن
 گفتم بے چه خدمت گفتا بدیج من
 و صف من اینکه چاه نگو نم بود ذقن
 کاد بعد مدد صفت آرای و صف شکن
 جغتائی خان بن ارغون خان بن حسن
 پیرانش سخره اندنشته لب از لیلین
 طفلست و طعنه گوی به پیران فطین
 از شیر زنش طعمه و لے مرد شیر زن
 از موسی او شیمی تا بنگر می ختن
 نه چرخ را چو مرغی بفر از باب زن
 از آفتش کلاه و ز پولاد سپهر من

روزی رسد که مینی بر نوکی نیزه اش
 روزی رسد که مینی برایش پیش پرند
 این در نظر سپهری آگنده از نجوم
 روزی رسد که مینی بر جبهه اش تیغ
 از آن تیغ خلقی دساز با شکنج
 طبعش ز بس گهر خیز اندر گهر سخا
 چون نام این بری گهرت خیزد از زبان
 این شیل آن غضنفر که کار و چنگ او
 این مهر آن سپهر که از مهر و کین او
 این در آن حدوت که ز آرم گوهرش
 این پور آن کیا که بر میند و اند خود
 این شیل آن اسد که از چیل راه را
 آخر نه این نیمه و آن که خدنگ او
 آخر نه این زووده آن کاشین جاش
 آخر نه این زخمه شاهی که بقیس
 آخر نه این نیمه و شاست که ز گریخت
 کابل خدانه و بهری آبستن از فساد

بدخواه را چو پیل بر شاخ کر گدن
 وقتی رسد که مینی برایش سرش محن
 آن در صفت هلاک آموده از پرین
 وقتی شود که یابی بر چهره اش شکن
 و ز آن شکن گروست بهر از باشجن
 نطقش ز بس شکر ریزد از گهر سخن
 چون وصف آن کنی شکرت ریزد از زبان
 بر پیکر شمشیر بر برسان کفن
 یک لک را مسرت یک لک را محن
 میخاره از شبه شنود و کوهی عدل
 خود گو آن شکست ز گویا لک شکن
 این پور آن پدر که از و شیر را شکن
 در پینه جسم که وان آرم پرور زن
 و رود دمان با فغان از فروخت مرغن
 گرد و زخم گزشت چون خشم سپین
 کابل خدانه چنانکه ز لاول اهرمن
 کابل خدانه چرخه آموده از فتن

بالشکس فزه همه در عزم مشهر
 از میستان و کابل کشمیر و قندهار
 آه بمرز خاور و خاور همان همه
 خسر و شنید و رفت و درید و برید و گفت
 از رخ و تیغ و خنجر و ترک و گداز و تیر
 بس تن که گفت از چو زنگو پال جان شکم
 از بس که کشته پشته که انبار شد زمین
 هر کس که بود یارش شده خصم با ملال
 مسروق پور ایر همه با صد هزار مرد
 و آن پنج ره هزاریدش دوه کینه جوی
 رفت و شکست موکب مسروق را و گشت
 آن روزم را بسجده اگر کس بر زخم شاه
 تنها بهین نه لشکر کابل خدا شکست
 بس ملکها گرفت بیازوی ملک گیر
 شاهان از خصم خویش شانند ملک او
 آری چه خصم از کونند از ملک او و مال
 شاه سبایش رنجه گیر از کید روزگار

با موکب که گران همه در رزم متحن
 دزدیده جات بهندیل از دلی و دکن
 با یکدگر ز پارسیش از پورامی زن
 بست و شکست خست از ان لشکر کشن
 اندام و ترک و مارک و باز و دوز و تن
 بس سر که گفت از چو زخم صام و فگن
 از بسکه خسته بسته بر نما شد زمین
 هر کس که بود خصمش شد یار با محن
 شد از بین بجانش نری سیف و دالبرین
 بهشش صد از عجم همه در رزم شیرین
 هم درین شهیر و بهش خلق بقتلن
 چون گین که دوست بر کینه پشن
 از تیغ که شکافت و زنگو پال که شکن
 بس حصنا کشود ز چنگال خار که کن
 بخشده خصم خویش همی ملک خویشتن
 ننگ آیدش ز فوط عطا گفت لا اولن
 سالی دوماه بختت با یکد رقتن

ایوب مرتضیٰ باسقام مبتلا
 آن آخر از بلا جست از آب چشمه سار
 یونس گم بودش در بطنِ نونِ سکون
 آن شد رسول قوم دشد آزاد از بلا
 مر مصطفیٰ نکردن تن به تیره غار
 بگذر ز انبیا چه بزرگان که روزگار
 هر کیتباد و بیزن و کاکوس هر سه را
 سنج مگر نه در قفسِ غز اسیر بود
 اکنون تو نیز گرت مرا این چرخ کج نهاد
 بیشکیب که شکیب شود قطره پاک در
 نه زار ناله انگه از دل برد لال
 آسوده دل نشین که چو دی ماه بگذرد
 دلنگ تر ز غنچه کسی فی دله بصبر
 بلکه سده خدای که تا ملک و گرت
 معمار خانهای کهن را کند خراب
 هر کس بقدر پایه بپایدش جایگاه
 قدرت بلند و پست بسی توده زمین

یعقوب مر نه جاننش با لام مرتین
 این آخر از عی رست از بوی پیرین
 یوسف گم گشتش در قعر چه سکن
 این شد عزیز مصر دشد آزاد از حزن
 جولا هم رنگشت بآن غار تار تن
 پیوسته شان قرین شجر داشت در چمن
 ز البرز و چاه و کورس بر باد تهن
 و آخر بچار باشش فرگشت تکیه زن
 دار در قرین تمار از برین و شکن
 بیشکیب که شکیب شود خار به برین
 ستم تلخ گردد آنگه از جان برود من
 بلیل کشد ترانه و خامش شود زغن
 مینی کزان شکفته تری نیست در چمن
 بخشند همی نکو تر با گوش کن ز من
 تا نوهند اساس که نو بهتر از کمن
 حقا کند بقاء و کبر تر بچه و کن
 شخصت عظیم و تنگ بسی نحت ز من

گو ملک رو چو هست بجای تیغ ملک گیسو	گو بلخ شو خراب چو زنده هست روی شن
روزے رسد که تیغ یمانیت در یمن	آرد زمین معرکه چون ساحت یمن
روزے رسد که چو نان محمود زاو لی	در سومات بت شکنی بر سر شمشیر
روزے رسد که از مد تیغ کف سوز	نه نام دیر شغوی و نه نام بر تهر
روزے رسد که بر تو شود فتنه روزگار	چون تل که بود و الکر طلعت دمن
روزے رسد که خشم تو سر افکند بزی	چو نان کسی که ناگه در گیر دش دش
شاهایک آفرین تو صد گنج گوهر هست	یاور گرت نه لب بکشا از پے سخن
بر این چکامه گرفت شاهی هزار گنج	جز آفرینے از تو نخواهم درامش
لیکن یک آرد ویم از دیر که بدل	ز انم بهار و مینی مجنون و ممتحن
دارم یکے برادر در پارس پارسا	کو اندران دیار اویس ست در قرن
جان گویدم ابی او خلدار بود مرد	دل راندم ابی او سوار بود مران
بے اوزیم چنانکه ابی سرخ گل گیا	بی اویوم چنانکه ابی پاک جان بدن
گریم چو ایر بے او در شام و در سحر	نالهم چو رعد بی او در ستر و در علن
بی او دل از خروشم تفتیده چون تنور	بی او رخ از خراشم آژید چون سفن
بے اوزیم گریز ندارم بهیچ مکر	بے اوزیم چار و ندارم بهیچ فن
جز چار سه نه بیش و نه کم خدایگان	فرمان دهد که رخت کشم جانب وطن
گر گویدم ملک که بود را هنرن برادر	گویم برهنه پاک ندارد در را هنرن

و در گویدم که نیست ترا باره چنان
 اینها تمام طیبیت محض است اگر نیست
 منت خدای را که مرا از عطاے تو
 منت خدای را که ز بس جوئی حساب
 قاتل آتیا تو گرم بیای و قافیه
 صاحب که با جوازیش بنیان بود فصیح
 صدری که در قلم و شرع رسول گشت
 شاه زمانه نفعی شے که روز رزم
 دستش زگر مخالف با گوهر عمان
 بهر چه بختشد آن یک گوهر ہی بکیل
 تابان ز حلقه های زره جسم شوش
 دستش چو یار خطی ز لرزال در خطا
 اجرا خور از عطایش پیوسته خاصد عالم
 چو ناله ختم آمد بر نام و سس سخا

گویم که پاسبان راه سپهر بس مرا چمن
 طیبیت ز بندگان بلوک ای ملک حسن
 حاجت یکس نه جز بنده افند و ذوالمنن
 در زیر در و گوهر نهفتیم بشن
 تکرار جبت و دور است اینی از فطن
 صاحب که با قبولش با یکم بود لسن
 کلکش چو تیغ شاه جهان محی سنن
 در گوش بانگ شاه عرش سخن خار کن
 طبعش نه گر معاند یا لولو کوس عدن
 بهر چه ریزد این یک لولو کوس بمن
 چون نور آفتاب که تابد ز آژکن
 پایش چو جفت ختلی و لوال و ختن
 روزی بر از سخایش همواره مردوزن
 من نیز ختم کردم بر نام او سخن

تاد هرگاه محنت زاید گسسته نشاط

یارش قرین رامش خصمش قهرین

انتخاب از کلیات مرزا اسد الله خلب

قصیده در مدح حضرت فلک فخت قدر قدرت شهنشاه جم جا
انجم سپاه ملکه معظمه گلستان خلد الله ملکها

لنظم نخست ز مرزیه خوشچکان دهد
خون دل از شکاف قلم می تراودم
آن فی که هست در بن ناخن ز سر خلد
از سر گذشته سیل و مراد سر آن که لب
تالم ز جوهر شعله و لعل بیم گیر و دار
فریاد از سپهر که بر خوان آشتی
آه از فلک که چون زند آتش در آفتاب
خور نام کیست هر سحر این خسته دیگر سی
زین بهفت دزد داد که هر روز آن یکی
هر شب به دور تی و گداز این دیو بهفت
گفتم لایم نیست فلک چون بر آسمان
ناگه زنب چو مار به پیچید و هلقه زد

کز خون طراز سر ورق داستان دهد
بار و بیام ابر و نم از ناودان دهد
از جنبشی که خامه مراد بر بنان دهد
زین سر گذشته سیل و مراد سر آن که لب
تالم فلک در آغوشم بر زبان دهد
خون جگر بنا شویش میمان دهد
نظاره را بدان بفرید که نان دهد
کازا فلک بسوزد و سر در جهان دهد
دادستم بشنفت خاکدان دهد
ترحمت بمرور راه در بختخوان دهد
دیدم که مهر نور براه ارمغان دهد
تا در میان این ببر در چید آن دهد

خواهد ز رفته عذر و قضا را ضمان دهد	خوانم بدان نواخته از ده کاسمان
	<p>دوم بشهر بکه بدر یوزنه نان دهد</p> <p>همسایه راز دوده من میجان دهد</p>
<p>نان ریزه هان ریزش اطراف خوان دهد</p> <p>اختر گز ابر قافیه ام بر زبان دهد</p> <p>پیرسم ز آسمان خبر از رسیمان دهد</p> <p>ظالم جواب من بزبان سنان دهد</p> <p>بالین و بسترم ز خرد پر نیان دهد</p> <p>عیش با شکرم اگر ناگهان دهد</p> <p>شبهه ماه پیر پنجم از کتمان دهد</p> <p>دانا چوب بخر فیه و آسمان دهد</p>	<p>ننشاندم فلک بسیر خوان و هم زدور</p> <p>گر خود بنظم فقط دکان در دل آورم</p> <p>بسختم ندیم یک ندیمی که چون ازو</p> <p>گر پیش روزگار بنالم ز زخم خار</p> <p>لطف سخن گواده من آن نیستم که دهر</p> <p>حاشا که جز بهانه آزار من بود</p> <p>عریان بر دوتا بودم تن در آفتاب</p> <p>دیگر بطلسم دگر آرم سخن ز خویش</p>
	<p>آن مور سر ششم که چو کشان دهد</p> <p>از تنگ پایال پیر و از جان دهد</p>
<p>شادم که فرد صبر پس از امتحان دهد</p> <p>دانم که چشم روشنی آشیان دهد</p> <p>گر گل بر دزمانه دهر گدازان دهد</p> <p>چون کس مخور غمی بس اندر نهان دهد</p>	<p>گردون ریخت جانی من داغ من هنوز</p> <p>چون بندم آشیان و نگار دهر برق</p> <p>آزماهم بسیکه آن زر کنم قیاس</p> <p>تا زدم که نرد چرخ گرامی تر ملبس در</p>

سازد ز عود کشتی من چرخ و من نخوش
 شهباه تار تالم دوام من بخت
 وان خود برین سرست که هم بر صدامی
 داهم ز سوز غم که نخل دارد دم ز غلق
 یارب زبان سعاد که جبند بنام من
 مرگم ز بس کشیده در آغوش بخت
 چون خون گرفته طلبه مملکت از اجل
 ناسازی غم این دشوایم بزم راز
 دیوانگی نگردد در آغوش بخت
 تا در سرم هوای که باشد که آن هوا
 را و سخن کشودم اگر خود نشد که بخت
 آن داد که عیدوی از بس خجستگی
 آن دیده در که رنط بزم می کشی
 روشنی که روشن از ان گشت آفتاب
 فرخ دیکه عیسی از ان زیست جاودان
 و کثور پاک که کاتب قیمت ز دفترش
 اندیشه که بفرض بر دره بنظرش

سنجم ز ابله که متلع کران دهد
 گردون دیکه گوش باده و فغان دهد
 تیر جگر شکاف کشتا داز کمان دهد
 پورے که تن ز سوختن استخوان دهد
 آرزو که روزگار دے شادمان دهد
 از جوش دل فشار دگر هر زبان دهد
 آن را قسم بجان من ناتوان دهد
 سازی که بانگ ز مرمره الامان دهد
 اندیشه این ستیزه کردار گمان دهد
 کاه و مرا حجادله با کمکشان دهد
 راهم بزم بانو گیتی ستان دهد
 یاد از زمان سحر و نو شیروان دهد
 جامش خبر ز گردش هفت آسمان دهد
 کافق را مناسله از دور عیان دهد
 کش فرخی بزنگه جاودان دهد
 توقیع خسروی بجهان خسروان دهد
 افلاک راز دور به پستی نشان دهد

فطرت که از برای نمودار هر کمال
تا بهر کاخ جادوی آورد نردبان
ز نقش سطح خاک که گر کوتهی کند
از بسکه قرب عتبه مشکوی خسروی
نوشابه پویی پویی زری تا بدان حریم
قسط شهبان دیگر ازین در رسد بام
بر سنگ شکل خاتم جسم گرد آفتاب
لطفتش سنجاک دادی حرمان خلاف رسم
قدش بوستان متناسب طحلم
فرمان او ز بسکه نهد رسم یکدلی
پیش سگش ز بسکه زند دم ز آشتی
تا مش ز خویشتن بسیر نامه گل زند
صحن فلک بروق پریش قسم خورد
از گلک خال مشک بروی درق نهد
در عدل خط بهشت نوشیر دان کشد
با بذل او سحاب چه واقف است
اما لبش که چون سخن درفشان شود

آرد مثال و رابطه در میان دهد
زان لمحہ لمحہ بعد که دور زمان دهد
این خشت زیر پای آن نردبان دهد
فرجام نازش شرف دودمان دهد
آید که تن بهر می پاسبان دهد
دولت عطیه بسکه بدین خاندان دهد
بلقیس بسکه بوسه بر آن آستان دهد
قد از فی حصیر و گل از خیزران دهد
اردی بهشت را نفس مهرگان دهد
در گلگه گرگ رونق کارشبان دهد
دم لایه ریزش تن شیر زیان دهد
درخش در انجمن به تن خامه جان دهد
بال ملک بتوسن عزمش عنان دهد
از تیغ رنگ لعل سبک فسان دهد
در نرم نان بدوده چنگیز خان دهد
کاین دم زند قلمزم و آن عرض کائن
از رشک مالش کف گوهر فشان دهد

هر روز بسکه خاک نشینان شهر را
 ساقی چنان که بازنگیرد ز کس قبح
 نشگفت گریه بیکده با پیر میفرودش
 از شهر نشین چه سرایم که جوش گل
 معموره که آب دهرایش ز خرمن
 گر خود ز رود نیل بود آبرو دے مصر
 لندن نگر که سرمنه ز خاکش بز خاق
 لب بستم از خطاب زمین بس بعد مدح
 گویم دعا ولی نه بد انسان که گفته اند
 آن خواهم از خدا می توانا که روزگار
 آن باد کاین شهنشہ فرخ تبار را
 آن باد و وز نیست که گفتار من مرا
 آن باد و زود باد که کلک دبیر خاص
 آن باد و در خورست که فرماندهی کنم
 آن باد و خوش بود که شهنشاه بحر و بر

گنجیناے لعل و گهر را بجان دهد
 و رستد این قدح می چون از خوان دهد
 از زبان خرد پیاله و راق گران دهد
 رشک شفق بکنگر آن شارسان دهد
 در عهد گل ثمر کف باغبان دهد
 دز سر سه چشم روشنی هفتمان دهد
 چند آنکه خاک ریخت ز آب روان دهد
 مشکل که ساز عجز نوائی چنان دهد
 تا این بود سپهر مبدوح آن دهد
 از من پذیرد آنچه مرا بر زبان دهد
 از شرق تا غرب کران تا کران دهد
 سیاهی غزو جاد برین آستان دهد
 آواز ترازش من در جهان دهد
 بر یک دو ده که گنگ بندستان دهد
 انجام خویش اسد الشد خان دهد

چون دهر تمامم سخن نام کرده است
 غالب که نام من ز حقیقت نشان دهد

قطعه

اے کہ شایستہ آنے کہ ترا
 چون نذارے سر شاہی ناچار
 گفتم امِ مدح تو زین پیش و کنون
 باید اس سال کہ چون پار و پزار
 جلوہ روی دل افروز ترا
 لمعہ قہر جهان سوز ترا
 یک غم سخت گرفت ست مرا
 زان نیارم کہ باندازہ شوق
 جای آنست کہ چون غمزگان
 گہ ز بے مہری گردون نالم
 چون تو دانی کہ چہ حالت مرا
 جسم و فغفور و سکتہ گویم
 حاکم و والے و داور گویم
 خواہم از گفتہ نکوتر گویم
 سخن غیہ مکر گویم
 مہر یا مادہ منور گویم
 برق یا شعلہ آذر گویم
 غم نگویم دم اژدر گویم
 مدح ثواب گورنر گویم
 غمِ دل پیش تو یکسہ گویم
 گہ زنا سازے اختر گویم
 از ادب نیست کہ دیگر گویم

گویم این سال مبارکبادت
 وین دو صد سال برابر گویم

اعلان آنکه

حق طبع و شرح و ترجمه اردو و انگلیزی این کتاب حسب این سر
باختیار مؤلف است کس را نباید که بدون اجازت مؤلف از او
طبع جزو یکل این کتاب کند و یا شرح و ترجمه اش پر واز و کینه
بامید سود و زیان افتد

دیگر اعلام آنکه

کسی که خواهان این کتاب باشد از نزد جناب لوی محمد علی
صاحب رس اول گورنمنٹ ہائی اسکول الہ آباد ہر قدر خواہ طلب

LYTTON LIBRARY, ALIGARH.

DATE SLIP

89156.6

This book may be kept

FOURTEEN DAYS

A fine of **one anna** will be charged for
each day the book is kept over time.

89156.6

8

89156.6

1914

10

1915

1715

No. /

[illegible]